

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

KRISTINA SANDOVAITĖ
MEDIACIJA

VAIKO NUOMONĖS IŠKLAUSYMAS PRIVALOMOJOJE MEDIACIJOJE: MEDIATORIAUS
PAREIGA AR PASIRINKIMAS?

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė

Vilnius, 2024

TURINYS

IVADAS.....	3
1.VAIKO NUOMONĖS IŠKLAUSYMO REIKŠMĖ IR ĮGYVENDINIMAS PRIIMANT SU JUO SUSIJUSIUS SPRENDIMUS.....	8
1.1.Vaiko nuomonės išklausymo svarba ir tikslai.....	8
1.2.Vaiko nuomonės išklausymo teisinis reguliavimas ir šią teisę formuojantys dokumentai tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje.....	10
1.3.Vaiko nuomonės išklausymo principai ir jų įgyvendinimas praktikoje.....	27
2.VAIKO NUOMONĖS IŠKLAUSYMAS PRIVALOMOJOJE MEDIACIJOJE.....	35
2.1.Vaiko nuomonės išklausymo mediacijoje teisinis pagrindas ir užsienio praktika.....	35
2.2.Privalomoji mediacija šeimos ginčuose ir jos metu sprendžiami su vaikais susiję klausimai.....	37
2.3.Vaiko įtraukimas į privalomąją mediaciją.....	39
2.4.Vaiko įtraukimo į mediaciją modeliai ir jų įgyvendinimas.....	41
2.4.1.Netiesioginis vaiko įtraukimas į mediaciją.....	42
2.4.2.Tiesioginis vaiko įtraukimas į mediaciją.....	43
3.MEDIATORIAUS KVALIFIKACIJA, BŪTINA TINKAMAM VAIKO ĮTRAUKIMUI Į MEDIACIJĄ..	47
3.1.Mediatoriaus kvalifikacijos bendrieji reikalavimai nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu.....	47
3.2.Mediatoriaus žinios ir gebėjimai reikalingi tinkamam vaiko įtraukimui į mediaciją.....	54
3.3.Minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams, išklausančiams vaiko nuomonę.....	57
4.EMPIRINIS TYRIMAS (INTERVIU).....	62
4.1.Tyrimo instrumentai.....	62
4.2.Tyrimo imtis.....	63
4.3.Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas.....	63
4.4.Išvados.....	67
IŠVADOS.....	71
PASIŪLYMAI.....	73
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	74
ANOTACIJA.....	81
ANNOTATION.....	82
SANTRAUKA.....	83
SUMMARY.....	84
PRIEDAI.....	85
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	86

IVADAS

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (toliau – Konvencijos) 12 straipsnis nurodo, jog valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais, todėl vaikui būtina suteikti galimybę būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka.¹ Lietuvoje Konvencija ratifikuota 1995 m. liepos 21 d. Ratifikavus šį svarbų tarptautinį dokumentą Lietuva įsipareigojo suteikti galimybes bei sudaryti sąlygas vaiko nuomonės išklausymui. Po šios Konvencijos ratifikavimo nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje įsigaliojo ir teisės aktų nuostatos, kurios įpareigoja išklausyti vaiko nuomonę. Vienos iš jų – Civilinio kodekso 3.177 ir 3.164 straipsniai, Civilinio proceso kodekso 380 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnis ir kt. Taigi, tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai įtvirtina nuostatą, kad, vaiko nuomonę reikšminga tėvų skyrybų procese, išreiškiant sutikimą dėl būsimo globėjo, įvaikinant ar atsisakymo sugrįžti į biologinę šeimą bei kitais klausimais. Lietuvoje įsitvirtina taisyklė, kad būtina išsiaiškinti vaiko pažiūras ir norus jį liečiančiu klausimu, nepriklausomai nuo vaiko amžiaus, svarbu, kad vaikas sugebėtų suformuluoti savo pažiūras.² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.165 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu.³ Jeigu tėvai nesutaria, ginčijamą klausimą sprendžia teismas. Teismas gali ir neatsižvelgti į vaiko nuomonę ir priimti, jo manymu, geriausiai vaiko poreikius ir interesus atitinkantį sprendimą.⁴ Tad teismas nagrinėdamas tokią bylą, yra aktyvus, kiek reikia, kad būtų apsaugotos vaiko teisės ir teisėti interesai.⁵ Tačiau teismas neturi galimybės išsiaiškinti individualius ir tikruosius vaiko poreikius, interesus, sužinoti situacijos suvokimą iš vaiko perspektyvos, nors vaiko nuomonės išklausymas teisme yra užtikrinamas. To neleidžia padaryti teismo proceso sudėtingumas, formalizuotumas, darbo krūvis, laiko limitai. Šiuo atveju teismas užtikrina tik vaiko interesų apsaugą, kad vaiko pagrindiniai poreikiai būtų užtikrinti – gyvenamosios vietos nustatymas, išlaikymo dydis, bendravimo tvarka ir kt. Geriausio sprendimo ieškojimas turėtų apimti visus asmenis, kurių interesus palies priimamas sprendimas, t.y. tiek tėvus, tiek vaiką, o teisminis procesas turėtų būti *ultima ratio*.

¹„Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2024 m. kovo 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.

²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr.E3K-3-511-378/2016. <https://eteismai.lt/byla/127612334787890/e3k-3-511-378/2016>.

³Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340. TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 18 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2013. <https://eteismai.lt/byla/271205701017063/3K-3-153/2013>.

⁵Plungės apylinkės teismo Kretingos rūmų 2020 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr.e2-96-1081/2020.

Ilgą laiką buvo laikomasi nuomonės, kad vaikas nėra savarankiška asmenybė, o tik pasyvi šeimos dalis.⁶ Visuomenės suvokimas šioje srityje keičiasi.⁷ Lietuvoje Mediacijos įstatymas priimtas 2008 m. liepos 15 d., tačiau esminiai pakeitimai, kurie į mediacijos procesą leistų įtraukti vaiką buvo priimi tik nuo 2017 m. birželio 29 d. Šie pakeitimai įteisino vaiko įtraukimą į mediacijos procesą. Nuo 2020 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo Mediacijos įstatymo nuostatos, kuriomis įpareigojama šeimos ginčus bandyti spręsti taikiai – taikyti privalomąją mediaciją. Vaiko nuomonės išklauskymas ir įtraukimas į mediaciją skiriasi nuo vaiko nuomonės išklauskymo teisme. Remiantis Mediacijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalimi, mediatorius, nustatęs, kad yra vaikų ar kitų asmenų, kurių interesai įstatymų nustatyta tvarka privalo būti apsaugoti sprendžiant civilinį ginčą, gali įtraukti vaikus ar kitus asmenis į civilinio ginčo sprendimą mediacijos būdu.⁸ Vaiko išklauskymo tikslas – išsiaiškinti klausimus, susijusius su vaiku, jo pažiūras, ir norus.⁹ Teisminiame procese išklauskdamas vaiką, teismas vadovaujasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 194 straipsnio 1 dalyje numatytomis taisyklėmis, kurios nurodo, jog „apklausiant nepilnametį liudytoją, jaunesnį kaip šešiolikos metų, o teismo nuožiūra – jaunesnį kaip aštuoniolikos metų, šaukiami dalyvauti liudytojo atstovai pagal įstatymus, taip pat gali būti šaukiami dalyvauti pedagogas arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas“.¹⁰ Įstatymo leidėjas nėra nurodęs koku būdu bei priemonėmis mediacijos pagalba vaikas yra apklausiamas. Priešingai negu civilinio proceso metu, mediacijos atveju nėra numatyta, kad vaiko nuomonės išklauskymas gali būti pavedamas Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistams.¹¹ Remiantis pačia mediacijos idėja, šis procesas yra organizuojamas paties mediatoriaus pasirinkta, lanksčia forma. Privalomosios mediacijos procese mediatorius pats gali išklausti vaiko nuomonę ir pateikti išvadas tėvams. Žinoma pasitaiko ir tokia praktika, kai mediacijoje vaiko nuomonės išklauskyme dalyvauja ir daugiau specialistų. Tokia praktika taikoma Jungtinėse Amerikos valstijose (toliau – JAV). JAV kai kuriose valstijose mediacijoje dalyvauja – mediatorius ir vaikų konsultantas.¹² Praktika remiasi tuo, kad vaikų konsultanto dalyvavimas atleidžia mediatorių nuo pareigos orientuotis į vaiką, o leidžia visą dėmesį sutelkti į tėvų problemas ir vadovauti mediacijos procesui.¹³ Taip pasiskirstydami vaidmenimis mediatorius ir vaikų konsultantas sutelkia dėmesį į atskiras kryptis ir naudodamiesi ko-mediacija išskiria kiekvienai šaliai svarbiausius aspektus ir koordinuoja jų aptarimą mediacijos sesijų metu.

⁶Račkauskaitė-Burneikienė, A; Limantė, A. „Vaiko išklauskymo reikalavimas šeimos byloje“// *Teisė*, (2018): 99 psl.

⁷DALY, A. The Right of Children to be Heard and the Emerging Law of the European Convention on Human Rights. *International Journal of Human Rights*, 2011, Vol. 15(3), p. 441–461.

⁸„Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

⁹Natalija Kaminskienė ir kt. „Mediatoriaus vadovas“: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019, 261.

¹⁰Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864., TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

¹¹Emilija Denisenko, „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“, *Teisinės minties šventė*, (2022): 231. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/f606c3cc-0942-4f8d-b025-d83544771f85/content>.

¹²Kirsten Lysne, Ph.D., L.P and Anne Tressler, Esq „Child Inclusive Mediation“, 1. <https://www.mnbar.org/docs/default-source/sections/child-mediation---lysne-and-tressler.pdf?sfvrsn=0>.

¹³*Ibid.*, 3.

Mediatoriaus kvalifikacija taip pat užima svarbią vietą vaiko nuomonės išklausyme. Kyla diskusijų dėl mediatoriaus pasiruošimo išklausti vaiko nuomonę, kas turėtų inicijuoti ir reguliuoti mediatoriaus pasiruošimą. Tarptautinė praktika rodo, jog dažnu atveju mediatorius, norėdamas įtraukti vaiką į mediaciją, privalo išklausti specialius mokymus. Šie mokymai gali trukti nuo 3 dienų, kaip šiuo metu yra Didžiojoje Britanijoje¹⁴, arba net iki 92 dienų, ši praktika taikoma Australijoje.¹⁵ Lietuvoje kol kas ši praktika nėra taikoma, kas atveria vietos diskusijoms dėl Lietuvos mediatorių kvalifikacijos išklausti vaiką bei poreikio Mediacijos įstatymo tobulinimui.

Apibendrinant, būtina pasakyti, kad **tyrimo aktualumas** pasireiškia tuo, kad nepaisant Lietuvos Respublikos priimto įsipareigojimo tarptautinei bendruomenei užtikrinti vaiko išklausymą visais su juo susijusiais klausimais, Lietuvoje pradėjus taikyti privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose nėra aišku, kaip ši pareiga yra įgyvendinama taikant privalomąją mediaciją, jei ginčo šalims pavyksta rasti taikius susitarimus ir taip išvengiama šeimos ginčo nagrinėjimo ginčo teiseną.

Tyrimo problema formuluotina klausimu, ar Lietuvos Respublikoje privalomai taikant mediaciją šeimos ginčiuose įgyvendinama valstybės priimta ratifikavus Konvenciją pareiga visais su vaiku susijusiais klausimais išklausti jo nuomonę? Didelė dalis šeimos ginčų taikant privalomąją mediaciją išsprendžiama taikiai ir nepasiekia teismo proceso – sudaromos taikos sutartys, teisminiai ginčai pereina į ypatingąją teisena. Ginčiui nepasiekus teismo, vaiko teisė būti išklausytam dažniausiai taip ir lieka neįgyvendinta. Tad, ar vaiko nuomonė įgyvendinant Konvencijos 12 straipsnį turi būti išklausoma ir privalomoje mediacijoje? Ar tokia pareiga tenka mediatoriui, ar lieka teismui, kuris tvirtina šalių mediacijos metu pasiektą susitarimą?

Tyrimo reikšmė pasižymi tuo, kad mediacija yra viena iš pagrindinių alternatyvių ginčo sprendimo būdų, kuris savo privalomąja forma Lietuvoje yra plačiai taikomas. Tačiau nepaisant džiuginančių šio instituto taikymo rezultatų, Lietuvoje, dar nėra susiformavusi vienoda praktika dėl vaiko nuomonės išklausymo mediacijoje, o ypač – privalomojoje mediacijoje. Šio tyrimo reikšmė išskiriama į dvi dalis: teorinę ir praktinę. Teorinė – užpildo spragas mokslinėje literatūroje dėl vaiko nuomonės išklausymo privalomojoje mediacijoje ir atsako į klausimą ar mediatorius privalo užtikrinti vaiko nuomonės išklausymą šeimos mediacijoje. Praktinė – darbe pateikiama mokslinė literatūra bei jos analizė šeimos teisės, mediacijos, privalomosios mediacijos bei tarptautinės teisės praktikos taikymu, teikiamos rekomendacijos, identifikuojamos problemos bei aptariami šių problemų sprendimo būdai, kurie yra reikšmingi vaiko nuomonės išklausymui.

Tyrimo tikslas yra nustatyti, ar Lietuvoje taikant privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose yra tinkamai įgyvendinama pareiga išklausti vaiką visais su juo susijusiais klausimais.

Tyrimo uždaviniai:

¹⁴ „Child inclusive mediation training with resolution“, Resolution, žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://resolution.org.uk/child-inclusive-mediation-training-with-resolution/>.

¹⁵ *Ibid.*

1. išnagrinėti vaiko nuomonės išklausymo svarbą bei tarptautinį ir nacionalinį teisinį reguliavimą;
2. išanalizuoti kaip privalomojoje mediacijoje yra taikomas vaiko nuomonės išklausymas;
3. išnagrinėti bendruosius reikalavimus, kurie yra reikalingi norint tapti mediatoriumi, identifikuoti pagrindines problemas, kurios kyla nesant specialių mokymų mediatoriams, kurie taiko vaiko nuomonės išklausymą mediacijose;
4. atlikti empirinį tyrimą – išsiaiškinti mediatorių nuomonę, dėl vaiko įtraukimo į mediaciją ir jo nuomonės išklausymo, išanalizuoti šio tyrimo rezultatus.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis – tiriamajame darbe naudojami empirinio tyrimo rezultatai, kurie atskleidžia Lietuvos mediatorių požiūrį į vaiko nuomonės išklausymą mediacijoje ir kaip dažnai apskritai mediatoriai taiko šią galimybę. Darbo naujumą apibrėžia ir naujausios tarptautinės praktikos, kuri yra aktuali mediacijoje, analizavimas, mokslinių straipsnių nagrinėjimas.

Iki šiol ši tema mokslinėje literatūroje Lietuvoje nebuvo plačiai aptariama. S.Zaksaitės ir Z.Garalevičiaus atliktas tyrimas orientavosi į teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybes¹⁶, kas padeda atskirti teisminės ir neteisminės mediacijos bendrumą bei skirtumus, atskleidžia probleminius aspektus. Taip pat A.Limaitės ir A.Račkauskaitės-Burneikienės straipsnis apie vaiko išklausymo reikalingumą šeimos bylose¹⁷ atskleidė, kodėl vaiko išklausymas yra esminis, bet ne absoliutus¹⁸, ir kokiais kriterijais reikėtų vertinti vaiko išklausymo svarbą šeimos bylose. Svarbus mokslinis straipsnis apie vaiko įtraukimą į mediacijos procesą parašytas E.Denisenko¹⁹, kuri siūlo pakeisti Mediacijos įstatymo 15 straipsnio 4 punkto formuluotę įtvirtinant mediatoriaus pareigą įtraukti vaiką į mediacijos procesą nuomonės išklausymo tikslu, atsižvelgiant į vaiko amžių ir emocinę brandą,²⁰ kas sukurtų imperatyvią nuostatą vaiko nuomonės išklausymui mediacijoje. Šiame magistriniame darbe aptariama ir Australijos, Jungtinės Karalystės, Norvegijos bei Vokietijos praktika apie vaiko nuomonės išklausymą mediacijoje kuriame nurodoma, kaip šiuose valstybėse yra taikoma mediacija kartu pasitelkiant ir kitus specialistus (psichologus, socialinius darbuotojus, advokatus), norint pagerinti tiek vaiko nuomonės išklausymo kokybę, tiek tėvų ginčo sprendimo galimybes. Svarbu paminėti J.Milišauskaitės ir J.Sondaitės straipsnį apie šeimos ginčų sprendimo praktiką ir požiūrį į

¹⁶Salomėja Zaksaitė ir Zigmas Garalevičius. „Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės“: *Teisės problemos*, 2009.

<https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/2009-4-zaksaitė-garalevicius.pdf>.

¹⁷Agnė Limaitė ir Aistė Račkauskaitė-Burneikienė. „Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos bylose“ *Teisė*, (2018). <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/11662/10244>.

¹⁸*Ibid.*, 104.

¹⁹Emilija Denisenko. „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“, *Teisinės minties šventė*, (2022).

<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/f606c3cc-0942-4f8d-b025-d83544771f85/content>.

²⁰*Ibid.*, 241.

privalomą šeimos mediaciją Australijoje²¹, kuriame analizuojami trūkumai ir privalumai naudojant tokios formos mediaciją. Nacionaliniu lygiu, darbas kuris leidžia įsigilinti į privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo specifiką, yra A.Tvaronavičienės ir N.Kaminskienės straipsnis „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose“.²² Jame, be kitų svarbių aspektų, atskleidžiama ir smurto artimoje aplinkoje problematika privalomosios mediacijos kontekste. Šiuo aspektu siejama ir vaiko nuomonės išklauskymas minėtu atveju. Kitas svarbus mokslinis straipsnis, kuris pabrėžia šio darbo naujumą, yra A.Tvaronavičienės ir O.Intės straipsnis „Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis“.²³ kuriame aptariama ir vaiko nuomonės išklauskymas privalomojoje mediacijoje. Autorės pabrėžia, kad nei įstatymas, nei poįstatyminiai teisės aktai ar rekomendacijos nedetalizuoja, kaip ir kada gali būti vaikas įtraukiamas, kokie specialieji kvalifikaciniai reikalavimai taikomi vaiką įtraukiančią mediaciją vykdančiam mediatoriui.²⁴

Tyrimo metodai, kurie naudojami tyrimo metu – dokumentų analizės metodas, kuriuo analizuojami nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai. Lyginamasis metodas, kuriuo lyginama nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, taip pat skirtingų autorių nuomonė apie vaiko nuomonės išklauskymą mediacijoje, vaiko išklauskymo instituto taikymą tarptautinėje (Australijoje, Didžiojoje Britanijoje, Norvegijoje, Vokietijoje) ir nacionalinėje teisėje. Šių metodu taikymas atskleidžia sprendimo būdus, kriterijus į kuriuos atsižvelgiama siūlant tiriamojo darbo išvadas. Taikomas empirinis metodas – ekspertų interviu, kurio metu išsiaiškinta specialistų-mediatorių nuomonė apie vaiko nuomonės išklauskymą mediacijoje. Mokslinės literatūros analizės metodas – analizuojama mokslinė literatūra, straipsniai, kurie padeda išskirti panašumus ir skirtumus tarp taikomų teisės normų nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje. Apibendrinimo metodas – taikant mokslinės literatūros analizes, teisės aktų bei empirinio tyrimo išvadas apie vaiko nuomonės išklauskymą privalomojoje mediacijoje.

Ginamasis teiginys – privalomosios mediacijos metu, sprendžiant klausimus, susijusius su vaiku, būtina išklausti vaiko nuomonę, jei vaikas yra pakankamai subrendęs ją išreikšti.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro keturi skyriai, kuriuose aptariama vaiko nuomonės išklauskymo reikšmė ir įgyvendinimas priimant su juo susijusius sprendimus, vaiko nuomonės išklauskymas privalomojoje mediacijoje, mediatoriaus kvalifikacija ir reikalingų žinių bei gebėjimų aptarimas norint tinkamai įtraukti vaiką į mediaciją taip pat empirinis tyrimas, kurio metu išsiaiškinta kokia Lietuvos mediatorių nuomonė į vaiko nuomonės išklauskymą privalomojoje mediacijoje ir kaip dažnai šią teisę mediatoriai pasinaudoja.

²¹Jurgita Milišauskaitė ir Jolanta Sondaitė „Family dispute resolution practitioners’ subjective experience and attitude on compulsory family mediation in Australia“, *Journal of Turība University*, (2022).
https://www.turiba.lv/storage/files/ap-13_1.pdf.

²²Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose“ *Lietuvos teisė* (2019).
<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5afbc965-b2d4-4ce0-8485-b8eb715fd109/content>.

²³Agnė Tvaronavičienė ir Odeta Intė „Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis“.
https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133538/PDF/04_Rozdzial_3_a.pdf.

²⁴*Ibid.*, 50.

1. VAIKO NUOMONĖS IŠKLAUSYMO REIKŠMĖ IR ĮGYVENDINIMAS PRIIMANT SU JUO SUSIJUSIUS SPRENDIMUS

1.1. Vaiko nuomonės išklausymo svarba ir tikslai

Mūsų visuomenėje vis dar pasitaiko, jog vaikai, kai kuriais klausimais užima „nematomųjų vaidmenį“. Nors per pastaruosius dešimtmečius vaikų poreikiams skiriamas vis didesnis dėmesys, tačiau vaiko nuomonei tam tikrose procesuose vis dar nėra skiriama pakankamai dėmesio. Deja, kai kalbama apie vaikų interesus, jie dažnai lieka pasyvūs teisinių procesų dalyviai ir dėl savo amžiaus ir brandos nėra laikomi lygiaverčiais teisės subjektais²⁵, nors jau senai pripažinta, kad vaikas nepriklausomai nuo savo amžiaus ar kitų veiksnių, kaip ir suaugęs žmogus turi savo prigimtines teises. Pirmoji vaiko prigimtinė teisė remiantis Konvenciją – laisvai išreikšti savo nuomonę dėl visų su juo susijusių klausimų. Ji laikoma viena pagrindinių Konvencijos vertybių.²⁶ Likusios trys – nediskriminavimas, teisė į gyvybę ir vystymąsi ir pirmumas vaiko interesams.²⁷ Kalbant apie teisės subjektyvumą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą asmuo civilinį veiksnumą įgiją sulaukęs aštuoniolikos metų, taip galėdamas įgyti civilines teises ir sukurti civilines pareigas, todėl kalbant apie vaikų dalyvavimą civiliniuose teisiniuose santykiuose suprantama, jog turima omenyje, kad asmuo iki aštuoniolikos metų negali dalyvauti šiuose procesuose visa apimtimi, tačiau jie yra teisės subjektai, kurių interesai turi būti atstovaujami. Norint tinkamai identifikuoti vaiką, kaip teisės subjektą, svarbu suprasti, kas pagal tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus yra vaikas. Konvencijos 1 straipsnis nurodo, jog vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau.²⁸ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių pagrindų įstatymas vaiką apibrėžia, kaip žmogų iki aštuoniolikos metų, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyta kitaip.²⁹ Tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai nurodo, jog vaikas yra asmuo iki aštuoniolikos metų. Nepriklausomai nuo konkretaus žmogaus pripažinimo suaugusiu, šiuolaikinėje visuomenėje yra svarbu suteikti asmenims, kurie formaliai dar yra vaikai, procesines teises ir gerbti tokių asmenų subjektyvumą, taip pat gerbti jų teisę aktyviai dalyvauti su jais susijusiame procese ir aktyviai dalyvauti šeimyniniame ir visuomeniniame gyvenime.³⁰ Lietuvoje vaiko nuomonė išklausoma teisiniame procese, skyrybų

²⁵Odetta Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 25.

<https://vaikoteises.lrv.lt/uploads/vaikoteises/documents/files/Vaiklos%20sritys/Vaiko%20teisi%C5%B3%20u%C5%B4%20krinimas/VNI%20vadovas%20FINAL.pdf>.

²⁶Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras „Dėl vaiko teisės būti išklausytam“, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Nr.12 (2009): 3.

²⁷Benedetta Ubertaini, „The Child's Right to Be Heard in the Brussels System“, European paper, Vol.2 (2017): 47. https://www.europeanpapers.eu/en/system/files/pdf_version/EP_eJ_2017_1_6_Article_Benedetta_Ubertazzi_00145.pdf.

²⁸„Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2023 m. lapkričio 11 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.

²⁹„Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, žiūrėta 2023 m. lapkričio 11 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.

³⁰Magdalena Tabernecka, „The legal situation of a child in mediation in light of the regulations of international law“, International Comparative Jurisprudence, Vol.7 (2021): 90.

atveju, vaiko globos bei įvaikinimo klausimais, siekiant taikyti vaikui minimalią bei vidutinę priežiūrą ir kitais įstatymo numatytais atvejais. Vaiko nuomonė turi būti išklausoma todėl, kad vaikas yra asmenybė su savo teisėmis, norais ir poreikiais. Jo nuomonė gali padėti suprasti situaciją iš vaiko perspektyvos ir padėti priimti tinkamus sprendimus, kurie atitiktų vaiko gerovės ir interesų principą, tačiau tai nereikia, kad vaiko nuomonė turi tiesioginę įtaką galutiniam sprendimui. Jeigu kalbama apie teisminį procesą, tai teismas turi atsižvelgti į vaiko nuomonę, tačiau galutinį sprendimą priima teismas suvaržydamas jį tam tikru teisiniu arba praktiniu pagrindu. Tačiau, jei vaiko nuomonė nėra išklausoma arba nesuderinama su jo gerovės principu, teismas turi motyvuoti savo sprendimą. Visgi, teisme vaiko nuomonė turėtų būti išklausoma ir vertinama kaip svarbus faktorius, siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugą ir gerovę teisminėse procedūrose. Svarbu pabrėžti, jog vaiko nuomonės ignoravimas gali turėti neigiamų padarinių vaiko emocinei sveikatai ir savivertei. Jei vaikas jaučia, kad jo nuomonė nėra svarbi, tai gali sukelti jausmą, jog jis nėra vertinamas arba nėra pakankamai svarbus. Šie jausmai gali sukelti įtampą ir nepasitikėjimą teisėsaugos institucijomis, todėl, atsižvelgiant į vaikų nuomonę civilinėse bylose, yra užtikrinama jų teisė į emocinę gerovę. Tačiau ne visada vaiko nuomonei buvo skiriama tiek dėmesio. Pradžioje vaiko nuomonės išklausymas buvo laikoma rekomendacija, o dabar nustatyta pareiga suteikti vaikams galimybę išreikšti savo nuomonę su jais susijusiose bylose.³¹ Vaiko nuomonės išklausymas yra privalomas tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Tačiau vaiko nuomonės išklausymas negali būti tik vaiko dalyvavimas procese, sukuriant momentinį procesą, tačiau intensyvus bendravimas tarp vaikų ir suaugusiųjų.³² Todėl priimant sprendimus, kurie liečia vaikus, būtina atsižvelgti į vaiko nuomonę, nebent ji prieštarautų paties vaiko interesams. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu, vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu ar kitu vaiko pasirinktu būdu.³³

Kadangi vaikas yra pripažįstamas, kaip aktyvi šeimos dalis, turintis savo požiūrį ir norus³⁴ ginčai, kurie yra tiesiogiai susiję su juo, turi būti išklausoma vaiko nuomonė. Tokiuose ginčuose, kaip santuokos nutraukime, siekiama užtikrinti geriausius vaiko interesus. Tėvai nutraukdami santuoką akcentuoja vaiko poreikius ir interesus, tuo motyvuodami vieną ar kitą reikalavimą, tačiau pats vaikas dažnai yra paliekamas nuošalyje. Dažnai tėvai, norėdami geriausio savo vaikui pamiršta, jog jų ir jų vaikų interesai yra skirtingi, todėl ir požiūris bei nuomonės ko reikia vaikui – skiriasi. Vienas iš didžiausių skirtumų tai, jog tėvai ir vaikai yra skirtinguose amžiaus grupėse, kurie skirtingai suvokia pasaulį ir iššūkius jame. Tėvai dažnai turi daugiau patirties ir žinių, kuriomis remdamiesi formuoja savo nuomonę ir sprendimus, tačiau vaikai, neturėdami tokios patirties, gali turėti išskirtinius

³¹ Agnė Limaitė ir Aistė Račkauskaitė-Burneikienė. „*Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos bylose*“ Teisė, (2018): 100.

³² Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, Išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018: 194.

³³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864., TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

³⁴ Emilija Denisenko. „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“, *Teisinės minties šventė*, (2022). 230.

gebėjimus žvelgti į problemas iš naujos perspektyvos. Vaikas gali atkreipti dėmesį į dalykus, kurių suaugusieji nesuvokia arba nepastebi. Tėvams gali būti sunku objektyviai įvertinti savo santykius, tačiau vaiko nuomonė gali padėti suprasti, koks santykio aspektas vaikui yra svarbiausias. Skyrybų atvejų tėvai dažnai būna emociškai sutrikę, nusivylę, pikti, kalti ir sugėdinti, todėl jiems nėra lengva suprasti vaiko poreikius ir atskirti juos nuo savųjų.³⁵ Vaikas dažnai jaučiasi tarsi įmestas į situaciją ir negalintis jos kontroliuoti, todėl reikėtų jam suteikti galimybę kontroliuoti tai, ką jis pajėgus kontroliuoti.³⁶ Vaiko teisė būti išklausytam ir šios nuomonės reikšmingumas yra pagrindiniai elementai užtikrinant vaiko orumą ir sklandžią socialinę raidą.³⁷ Galimybė vaikui išsakyti savo nuomonę, suteikia pridėtinę vertę visuomenėje ateities požiūriu. Vaiko orumo ir pagarbos užtikrinimas sukuria terpę vaikui pasijusti svarbiam ir reikšmingam, taip užtikrinama normali vaiko socialinė ir emocinė raida. Vaiko teisė išsakyti savo nuomonę ir būti išklausytam – paruošimas jauno žmogaus savarankiškam veikimui socialiniame rate. Tai ilgalaikis procesas, apimantis laipsnišką atsakomybės už savo veiksmus priėmimą, požiūrio formavimą ir aktyvų gebėjimą išreikšti savo poreikius.³⁸ Svarbu pabrėžti, jog vaikas turi teisę, bet ne pareigą, išsakyti savo nuomonę.³⁹ Vaikai turi teisę atsisakyti pasakyti savo nuomonę ir tiek teismas, vaiko tėvai ar kiti specialistai tokį vaiko sprendimą privalo gerbti. Priežastys dėl kurių vaikai dažnai bijo išsakyti savo nuomonę yra baimė, kad jų nuomonė gali būti nepriimta ar netgi pasmerkta.⁴⁰ Specialistai, kurie yra apmokyti išklausyti vaiko nuomonę, turi sukurti vaikui saugią aplinką, kurioje jis jaustųsi priimtas ir laukiamas, tokiu būdu baimė gali būti sumažinta, o vaikas bus skatinamas išsakyti savo nuomonę. Autoriaus nuomone, kita priežastis, dėl kurios vaikas gali nenorėti išsakyti savo nuomonės yra netikrumo jausmas ir ignoravimo baimė. Vaikas gali jaustis nesaugus dėl savo nuomonės teisingumo. Vaikai neretai abejoja savo patirtimi, žiniomis ir gebėjimu tinkamai išreikšti savo mintis.⁴¹ Svarbu, kad tėvai ir specialistai klausytųsi vaikų, vertintų jų mintis rimtai ir parodytų, kad jų nuomonė yra vertinga. Tikimybė, kad matydami, jog jų nuomonės ir mintys yra priimanamos, vaikai bus motyvuoti jomis dalintis.

1.2. Vaiko nuomonės išklausymo teisinis reguliavimas ir šią teisę formuojantys dokumentai tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje

Daugelis tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų pripažįstą vaiko teisę būti išgirstam ir dalyvauti sprendimų, kurie su jais susiję, priėmime. Tarptautinėje teisėje vaiko teisė į nuomonės išklausymą yra

³⁵Jolanta Sondaitė, *Myliu ir mamą ir tėtį* (Vilnius: Alma littera, 2019), 21.

³⁶*Ibid.*, 27.

³⁷Agnė Limaitė ir Aistė Račkauskaitė-Burneikienė. „Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos byloje“ Teisė, (2018): 100.

³⁸Magdalena Tabernecka, „The legal situation of a child in mediation in light of the regulations of international law“, International Comparative Jurisprudence, Vol.7 (2021): 90.

³⁹Odeta Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 14.

⁴⁰Michelle Fernando „Children’s direct participation and the views of Australian judges“, (Family matters, No.92, 2013), 41.

⁴¹Aušra Kurienė „Kaip užauginti žmogų? Mintys iš vaikų psichologo smėlio dėžės“, (Vilnius): Alma littera, 2021, 45.

pripažįstama pagal Konvenciją⁴², Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją⁴³, taip pat tokie Europos Tarybos priimti rekomendaciniai dokumentai kaip Europos Tarybos Gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo⁴⁴ ir kt. Lietuva prie Konvencijos prisijungė 1992 m. kovo 1 d. ir jos taikymas yra privalomas. Ši Konvencija įpareigoja, leisti vaikui išreikšti savo nuomonę dėl visų su juo susijusių klausimų ir nustato, kad jo nuomonė turi būti tinkamai įvertinta, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą. Pirmasis vaiko teisių apsaugai skirtas tarptautinis dokumentas – Ženevos vaiko teisių deklaracija⁴⁵, kuri buvo priimta dar 1942 metais, tačiau esminis žingsnis vaiko nuomonės išklausyme žengtas priėmus 1989 metų Konvenciją. Lietuva šią Konvenciją ratifikavo dar 1995 m. įsipareigodama užtikrinti vaikui šiame dokumente nustatytas teises.⁴⁶ Šis įsipareigojimas reikalauja, kad valstybės, šios teisės šalys, atsižvelgdamos į savo konkrečią teismų sistemą, tiesiogiai garantuotų šią teisę, arba priimtų, arba persvarstytų įstatymus, kad vaikas galėtų visapusiškai naudotis šia teise.⁴⁷ Vienas pagrindinių šios Konvencijos straipsnių, kurio remiamasi kalbant apie vaiko nuomonės išklausymą yra 12 straipsnis, kuris nurodo, jog „valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais“⁴⁸, taip pat šio straipsnio 2 dalis nurodo, jog „vaikui būtina suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka“.⁴⁹ Konvencijos 12 straipsnio viena iš ypatybių yra tai, jog valstybės narės, kurios yra ratifikavusios šią Konvenciją „garantuoja“ vaikui, jog jo nuomonė visais jį liečiančiais klausimais bus išklaudyta. „Garantuoja“ reiškia, jog valstybės narės negali veikti savo nuožiūra. Jos turi užtikrinti, jog ši vaiko teisė būtų įgyvendinama, todėl valstybės narės yra įpareigos imtis priemonių visiškai įgyvendinti šią teisę visiems vaikams. Šis įsipareigojimas apima du elementus: 1) išsiaiškinti vaiko pažiūras visais jį (ją) liečiančiais klausimais ir 2) į tokias pažiūras atsižvelgti.⁵⁰ Kiekviena valstybė taikanti Konvencijos 12 straipsnį, turi atsižvelgti į vaiko sugebėjimą formuoti savo pažiūras. Tarptautinėje praktikoje yra nurodoma, jog vaiko nuomonės išklausymą taikančios institucijos turi vadovautis principu, jog vaikas gali išreikšti savo pažiūras ir nuomonę, jeigu nėra pagrindo manyti

⁴²„Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.

⁴³Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, Eur-lex, žiūrėta 2024 m. sausio 28 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

⁴⁴„Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo“, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://rm.coe.int/16804c9b68>.

⁴⁵Declaration of the Rights of the Child, G.A. res. 1386 (XIV), 14 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 19, U.N. Doc. A/4354 (1959), žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <http://hrlibrary.umn.edu/instree/k1drc.htm>.

⁴⁶Odeta Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 27.

⁴⁷„Convention on the Rights of the Child“, United Nation (Geneva, 2009): 5-6. <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf>

⁴⁸„Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2024 m. kovo 11d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.

⁴⁹*Ibid.*

⁵⁰Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018: 195.

kitaip. Tai sukuria prielaidą valstybės narėms išklausti vaiko nuomonę nežiūrint į jo amžių ir kaip įmanoma visapusiškiau imtis priemonių išsiaiškinti vaiko gebėjimą formuluoti savo nuomonę. Tad aiškinant Konvencijos 12 straipsnio neįgyvendinimą negali būti remiamasi, jog vaikas negali būti išklausomas, jeigu iki tol nebuvo aktyviais veiksmais siekiama išsiaiškinti vaiko gebėjimų. Kitas svarbus momentas yra tai, jog Konvencijos 12 straipsnyje nėra nurodomas vaiko amžius, kuri būtų riba, nuo kada vaikas yra išklausomas. Toks teisės normos įgyvendinimo mechanizmas pasirinktas būtent dėl to, jog nebūtų galima apriboti vaiko nuomonės išklausymo. Priešingai, Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra nurodęs, jog valstybės narės yra skatinamos neįvesti amžiaus ribos nuo kada vaiko nuomonė yra išklausoma, taip neužkertant kelio vaiko teisei į savo nuomonės išsakymą ir nesukuriant neigiamos praktikos, jog vaikas turi įrodinėti savo gebėjimus.⁵¹ Tačiau kyla pagrįstų abejonių, kaip gali būti išklausoma vaiko nuomonė, jeigu vaikas negali verbališkai jos išsakyti. Remiantis tam tikrais tyrimais, vaikas sugeba išreikšti savo norus neverbaline kalba. Tokiame bendravime vaikas naudoja gestus, kūno kalbą, veido išraiškas, palaiko akių kontaktą, vaiko kalbėjimo būdas, naudojama intonacija, garsai⁵², įskaitant žaidimus, piešimą ir tapybą, kurias naudodami, vaikai gali pademonstruoti supratimą, pasirinkimą ir pageidavimą.⁵³ Autoriaus nuomone, tokie bendravimo būdai su vaiku gali būti rečiau naudojami teisminiuose procesuose norint išklausti vaiką, to priežastis, laiko stygius, tačiau kalbant apie mediaciją, tokie alternatyvūs vaiko nuomonės išklausymo būdai galėtų būti puiki priemonė ir pagalba išklausti vaiko nuomonę. Kitas momentas užtikrinantis Konvencijos 12 straipsnio taikymą – vaiko galimybė laisvai reikšti savo nuomonę. Galimybė „laisvai“ reiškia, jog vaikas gali pasirinkti išsakyti savo nuomonę ar ne. Taip pat vaiko nuomonė negali būti įtakojama kitų asmenų, juo negalima manipuliuoti. Vaikas turi jaustis saugiai ir užtikrintai. Tai įpareigoja vaiko nuomonės išklausymą atliekančiai institucijai ir/ar specialistui užtikrinti šio principo įgyvendinimą. Vaikas negali jaustis spaudžiamas ar manipuliuojamas, todėl svarbu vaikui suteikti visą įmanomą informaciją, kuri padėtų jam suprasti situaciją ir susikurti savo nuomonę prieš ją išsakant kitiems asmenims.⁵⁴ Konvencijos 12 straipsnis nenurodo konkrečių klausimų sąrašo dėl kurių vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę. Toks Konvencijos tekstas pasirinktas ne atsitiktinai. Žmogaus teisių komisijos įkurta darbo grupė, kuri rengė Konvencijos tekstą, atmetė pasiūlymą apibrėžti klausimus ir sudaryti konkretų sąrašą, kokiais klausimais vaikas gali išsakyti savo nuomonę.⁵⁵ Toks sprendimas buvo priimtas siekiant neriboti klausimų spektro, priešingai, kaip įmanoma sukurti kuo platesni sprendžiamų klausimų ratą, kad vaiko teisė būti išklausytam turėtų reikšti visus su vaiku susijusius klausimus.⁵⁶ Labai svarbu

⁵¹*Ibid.*, 195.

⁵²Elizabeth Brey and Kristin Shutts, „Children Use Nonverbal Cues to Make Inferences About Social Power“, *Child Development*, January/February 2015, Volume 86, Number 1, Pages 276–286.

⁵³Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018: 195.

⁵⁴Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, (2009): 194-200.

⁵⁵*Ibid.*, 196.

⁵⁶*Ibid.*, 196.

pabrėžti, jog Konvencija sukūrė pareigą išklausti vaiką, ne tik teismui, bet ir kitoms teisinio pobūdžio procedūras atliekančioms institucijoms.⁵⁷ Tokios institucijos turi užtikrinti, kad vaikas gautų visą reikiamą informaciją ir patarimus, kad galėtų priimti savo interesus atitinkančius sprendimus. Tai paskatina didesnę įsitraukimą į konkrečią situaciją. Šalys, kurios ratifikavo Konvenciją, pripažino, jog vaikas nėra tik objektas, kurį reikia saugoti ir ginti. Remiantis Konvencijos 12 straipsniu, valstybės narės pripažįsta, jog vaikas yra teisės subjektas, turintis savo teises ir pareigas ir šios teisės turi būti užtikrintos ne tik formaliai, bet ir praktiškai. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra nurodęs, jog Konvencijos 12 straipsnis yra svarbus ne tik todėl, kad įtvirtina pačią teisę, tačiau į šią teisės normą turi būti atsižvelgiama apskritai, aiškinant ir įgyvendinant visas kitas teises.⁵⁸ Kitas svarbus tarptautinis dokumentas, kurio pagrindu remiamasi kalbant apie vaiko nuomonės išklausymą – 2010 m. Europos Tarybos Gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. Šio dokumento 44-49 straipsniai nurodo vaiko nuomonės išklausymo procedūrą. Lyginant Konvencijos 12 straipsnį ir Europos Tarybos Gairių 44-49 straipsnius galima įžvelgti, tam tikrų panašumų ir skirtumų. Konvencijos 12 straipsnis nurodo, jog vaiko nuomonė išklausoma, jeigu vaikas sugeba formuoti savo pažiūras. Europos Tarybos Gairėse 44 straipsnyje nurodoma, kad vaikas išklausomas visais klausimais arba bent jau tais klausimais kuriuos vaikas pakankamai supranta. Galime prieiti prie išvados, jog abu teisės aktai nurodo, kad vaikas pirmiausia turi gebėti suprasti ir suformuluoti savo nuomonę, kas gali būti skirtinguose vaiko raidos etapuose, tačiau pagrindinė mintis, jog nėra konkretaus amžiaus, kada vaikas gali išsakyti savo nuomonę. Europos Tarybos Gairėse nurodoma, jog teisėjas turėtų paisyti vaikų teisės būti išklausytiems. Atsiranda dispozityvumo elementas. Nors tolimesnio paaiškinimo nėra, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog teisėjas gali pasirinkti ir neišklausti vaiko nuomonės remiantis minėtu straipsniu. Atsiranda probleminis klausimas, kada teisėjas gali neišklausti vaiko nuomonės. Ar turime omenyje tiesioginio vaiko nuomonės išklausymo, kai teisėjas nenori tiesiogiai pats išklausti vaiko nuomonės, tačiau įpareigoja vaiko nuomonę išklausti specialistus ir gauti išvadą? Ar visgi turime omenyje neišklausti vaiko nuomonės kaip tokios apskritai ir priimti sprendimą neišklausius vaiko? Kaip buvo minėta prieš tai Konvencijos 12 straipsnio 2 dalis nurodo, jog vaikui būtina suteikti galimybę būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą.⁵⁹ Konvencijos nuostata yra imperatyvi dėl kurios abejonių nėra. Vaikas privalo būti išklausytas. Europos Tarybos Gairėse kalbama apie priemones ir sąlygas, kurios turėtų būti taikomos vaiko nuomonės išklausyme, su vaiku turėtų būti pasitariama, kaip

⁵⁷Odetė Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 27.

⁵⁸Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018: 191.

⁵⁹„Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2024 m. sausio 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.

jis norėtų savo nuomonę išsakyti.⁶⁰ Tai suteikia vaikui saugumo jausmą bei pasitikėjimą procesu. Konvencijos 12 straipsnis tokių priemonių nekonkretizuoja. Abu teisės aktai pabrėžia vaiko amžiaus specifiškumą ir nurodo, kad vien dėl savo amžiaus vaikas neturi būti ignoruojamas. Europos Tarybos Gairių 48 straipsnis kalba apie būtinybę vaiką informuoti apie tai, kad į jo nuomonę gali būti ir neatsižvelgta, kas yra labai svarbu žvelgiant iš dviejų perspektyvų. Autoriaus nuomone, tai leidžia vaikui suprasti ir nusimesti įsivaizduojama našta, jog jo nuomonė gali įtakoti sprendimą taip, kad pakenktų jo ir tėvų santykiams. Antra, tai gali vaiką paskatinti nekalbėti, kadangi į jo nuomonę gali būti ir neatsižvelgiama. Tad labai svarbu teismui, kaip sprendimą priimančiai institucijai užtikrinti, kad tiek jis, tiek specialistai, kurie išklauso vaiko nuomonę, yra pasirengę tinkamai informuoti vaiką apie jo nuomonės išklausymo svarbą, tačiau nesukuriant iliuzijos, jog ši informaciją bus pagrindinis elementas priimant sprendimą. Europos Tarybos Gairių 49 straipsnis nurodo, jog teismas turi argumentuoti, kodėl sprendime nebuvo visiškai ar tik dalinai atsižvelgta į vaiko nuomonę.⁶¹ Šis etapas yra svarbus vaiko asmenybės augimui, kuris, kaip ir suaugęs asmuo, tikisi tam tikrų paaiškinimų, jeigu į jo nuomonę nebuvo atsižvelgta. Todėl svarbu ne tik išklausti vaiko nuomonę ir jei įmanoma, į ją atsižvelgti, bet ir žodžiais paaiškinti vaiko nuomonės svarbą ir poveikį, kurį ji gali turėti arba turėjo vaikui naudingiems sprendimams.⁶² Toliau kalbant apie tarptautinius teisės aktus, kurie reglamentuoja vaiko nuomonės išklausymo teisinį identifikavimą turime paminėti ir 2000 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją (toliau – Chartija).⁶³ Šio teisės akto 24 straipsnyje nurodoma, jog vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą. Jie gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą. Visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovaujamasi vaiko interesais.⁶⁴ Kaip ir prieš tai minėtuose teisės aktuose, šioje Chartijoje nurodoma vaiko interesų svarba. Nors šiame teisės akte nedetalizuojamas vaiko išklausymo procesas, tačiau, kaip ir Konvencijos 12 straipsnio ir Europos Tarybos Gairių 45 straipsnio nuostatose nurodoma, jog vaiko nuomonės išklausymas nėra saistomas tik su vaiko amžiumi, tačiau su jo branda ir sugebėjimu išsakyti savo nuomonę. Remiantis monografija „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, kaip individualių teisės gynybos standarto, taikymas supra-nacionaliniu lygmeniu“, buvo atlikta praktikuojančių teisininkų (teisėjų, ikiteisminio tyrimo institucijų, advokatų, prokurorų ir kt.) apklausa, kurioje buvo klausiama, ar jie savo darbe taiko Chartijos nuostatas.⁶⁵ Apklausos rezultatai rodo, kad mažiau nei pusė

⁶⁰ „Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo“, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://rm.coe.int/16804c9b68>.

⁶¹ *Ibid.*, 28.

⁶² Odeta Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 29.

⁶³ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. Eur-lex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>.

⁶⁴ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, Eur-lex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 12 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

⁶⁵ Vilniaus universiteto teisės fakultetas. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, kaip individualių teisės gynybos standarto, taikymas supra-nacionaliniu lygmenimis: 2019 metai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019: 354.

(42 %) respondentų savo praktikoje taiko Chartijos nuostatas. Kita pusė (58 %) savo darbe Chartijos nuostatų netaiko. Respondentų taip pat buvo prašoma pasirinkti, kurios iš Chartijoje numatytų teisių ir laisvių, jų nuomone, yra svarbiausios. Tik 43 % respondentų pasirinko Chartijos 24 straipsnį.⁶⁶ Kaip matyti iš atlikto tyrimo, kita pusė respondentų (57 %) mano, jog Chartijos 24 straipsnis nėra aktualus. Iš gautų rezultatų matyti, jog dar ne visiems valstybinėse institucijose dirbantiems darbuotojams, praktikuojantiems teisininkams ir kitiems specialistams yra svarbi ši nuostata. Tad temos aktualumas turėtų tik didėti, norint užtikrinti, jog vaikas ir jo interesai būtų vienas iš svarbiausių prioritetų valstybinėse institucijose. Kiti tarptautiniai teisės aktai, kurie nurodo vaiko nuomonės išklausymą, tačiau specializuotose srityse – Konvencija „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“ 4 straipsnis⁶⁷, Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“ 13 straipsnis.⁶⁸ Apžvelgiant kiekvieną iš jų atskirtai, pradedant nuo Konvencijos „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“ 4 straipsnio, kuris nurodo, jog vienas iš tarptautinio įvaikinimo reikalavimų yra atsižvelgiant į vaiko brandumą ir amžių, užtikrinti, kad: 1) būtų atsižvelgta į vaiko norą ir nuomonę; 2) būtų gautas raštiškas sąmoningas vaiko sutikimas būti įvaikintam (kuomet toks sutikimas yra reikalingas).⁶⁹ Įvaikinimas savaime yra sudėtingas procesas, nekalbant vaikui, kuris yra šio proceso centre. Nors Konvencijoje nenurodyta, tačiau galima daryti išvadą, jog vaikui pagal savo brandumą ir amžių nesutikus su tarptautiniu įvaikinimu, šis procesas negali būti tęsiamas. Akivaizdu, jog vaiko nuomonė įvaikinimo procese turėtų būti viena iš esminių. Būtent vaikas toliau privalės gyventi su įvaikintojais, tad jo nuomonė šiame procese turi būti svarbiausia. Kitas svarbus aspektas įvaikinime, jeigu įvaikintasis turi brolių ir seserų. Vaiko nuomonė, jo sutikimas arba nesutikimas su įvaikinimu gali įtakoti ir šeimos, kaip vieneto vientisumą. Kitas tarptautinis teisės aktas, nurodantis vaiko nuomonės išklausymo svarbą – Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“ 13 straipsnis⁷⁰, kuris nurodo, jog jei vaikas buvo neteisėtai išvežtas arba laikomas, valstybė, į kurią kreipiamasi, neprivalo nurodyti grąžinti vaiką, jei asmuo, įstaiga ar kita organizacija, kuri prieštarauja, kad vaikas būtų grąžintas, įrodo, kad vaikas prieštarauja grąžinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kai tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę.⁷¹ Pavyzdys, kai teismas atsisakė grąžinti vaiką, remdamasis Konvencijos 13 straipsniu, yra byla Klentzeris v. Klentzeris. Šioje byloje Graikijos pilietis kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismą, prašydamas grąžinti jo 11 ir 12 metų amžiaus vaikus (dukra ir sūnų) po to, kai juos be tėvo sutikimo iš Graikijos į Jungtinę Karalystę išsivežė jų

⁶⁶*Ibid.*, 355.

⁶⁷„Konvencija "Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.42261>.

⁶⁸„Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.166677>.

⁶⁹„Konvencija „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.42261>.

⁷⁰„Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.166677>.

⁷¹*Ibid.*

motina Jungtinės Karalystės pilietė. <...> Prieš posėdį vaikus išklauses socialinis darbuotojas teigė, kad jie buvo pakankamai brandūs ir protingi. Abu vaikai atsisakė grįžti pas tėvą ir teigė, kad ne kartą matė psichologinį ir fizinį smurtą šeimoje. Sūnų per apklausą ištiko panikos priepuolis ir jis grasino nusižudyti, jei bus gražintas tėvui. Akivaizdu, kad šioje byloje iš tiesų buvo sąlygos taikyti Konvencijos 13 straipsnyje numatytą išimtį ir atsisakyti gražinti vaikus. Nepaisant to, tėvas kreipėsi į Graikijos teismus, kad vaikai būtų gražinti į jų kilmės šalį. Jungtinės Karalystės teismas nusprendė negražinti vaikų.⁷² Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, vaikų nuomonė konkrečioje situacijoje turėjo lemiamos įtakos sprendimo priėmimui.

Susipažinus su tarptautiniais teisės aktais, reglamentuojančiais vaiko nuomonės išklausimą, būtina aptarti ir nacionalinius teisės aktus, kurie nustato taisykles ir reguliuoja, kaip turėtų būti išklausoma vaiko nuomonė. Pradedant nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija)⁷³, kuri yra aukščiausiasis teisės aktas Lietuvoje. Kaip žinoma, ji apibrėžia valstybės struktūrą ir teisės normas, kurios užtikrina piliečių teises ir laisves bei valstybės veikimo taisykles. Kyla klausimas, ar Konstitucija, kaip pagrindinis teisės aktas, įpareigoja atsižvelgti į vaiko nuomonę? Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalis, nurodo, jog „žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“.⁷⁴ Tai yra bendrinė teisės norma, kuri apibrėžia pamatinę teisę – laisvai reikšti savo nuomonę. Galime daryti prielaidą, kad kiekvienas asmuo turi teisę laisvai reikšti savo mintis, pažiūras ir įsitikinimus. Tai taip pat taikoma vaikams. Tai reiškia, kad vaikai turi teisę išreikšti savo nuomonę ir būti išgirsti tuo klausimu, kuris tiesiogiai juos veikia. Konstitucija nurodo vertybinius pamatus vaikų klausimais, kaip pavyzdžiui, 38 straipsnio 2 dalis teigia, kad „valstybė saugo vaikystę“, o 39 straipsnio 3 dalis, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“.⁷⁵ Tai reiškia, kad nepilnamečių vaikų teisės turi būti užtikrintos tinkamai ir veiksmingai. Skiriant didelį dėmesį į jų teisių ir teisėtų interesų apsaugai, o įstatymų leidėjai ir kitos valdžios institucijos, įstatymais reguliuodamos nepilnamečių vaikų statusą ir kitus santykius, privalo gerbti jų teises ir teisėtus interesus.⁷⁶ Vaikystė Lietuvos teisinėje sistemoje yra konstitucinė vertybė, o nepilnamečių vaikų apsaugos užtikrinimas yra Konstitucijoje įtvirtinta teisėkūros kryptis.⁷⁷ 2019 m. lapkričio 8 d. nutarime Konstitucinis Teismas išaiškino, kad nepilnamečiams vaikams turi būti užtikrinta tinkama ir veiksminga jų teisių ir teisėtų interesų apsauga, o įstatymų leidėjai ir kitos valstybės institucijos, teisės aktais reguliuodami nepilnamečių vaikų statusą

⁷²Kristina Pranevičienė „Vaikų grobimo Europos Sąjungos valstybėse narėse atvejais taikomos teisingumo nustatymo taisyklės“ *Teisė*, (2010): 171-172.

⁷³„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>.

⁷⁴„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>.

⁷⁵*Ibid.*

⁷⁶„Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas“, TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 19., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalact/Tar.788117aB3551>.

⁷⁷Janina Stripeikienė „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas: samprata, prielaidos ir kai kurie probleminiai aspektai“ *Jurisprudencija*, 28 (1), (2021):36.

ir kitus santykius, privalo gerbti jų teises ir teisėtus interesus.⁷⁸ Tad remiantis išaiškinimu, galime remtis prielaida, jog vaiko teisės ir interesai turi būti integruojami visose gyvenimo srityse – valstybinėse institucijose ir visuomeniniame gyvenime. Tai reiškia, kad konstitucinių imperatyvų teikti pirmenybę vaiko teisėms turėtų vadovautis ir teismai, vykdydami teisingumą.⁷⁹ Galutinėje analizėje, nors Lietuvos Konstitucija nenurodo tiesioginio įpareigojimo valstybei atsižvelgti į vaiko nuomonę, tačiau Konstitucija nustato bendrus principus, kurie taikomi visiems asmenims, įskaitant vaikus, ir pabrėžia teisę į saviraišką. Be to, tarptautinės žmogaus teisių konvencijos, įtrauktos į Lietuvos teisinę sistemą, palaiko vaikų teisę į nuomonės išraišką ir jos atsižvelgimą į jų gerovę. Taigi, nors Konstitucija tiesiogiai neužtikrina vaikų nuomonės atsižvelgimo į priimamus sprendimus, ji apibrėžia teises ir laisves, kurios turi būti gerbiamos ir taikomos visiems žmonėms, įskaitant vaikus. Toliau tęsiant apie nacionalinius teisės aktus ir normas, kurios reguliuoja vaiko nuomonės išklausymą, turime paminėti ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.177 straipsnį, kuris nurodo, jog teismas, nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, privalo išklausyti vaiką, sugebantį išreikšti savo pažiūras, ir išsiaiškinti vaiko norus.⁸⁰ Kaip ir kituose minėtuose teisės aktuose bei normose, taip ir šiame nėra nurodytas konkretus sąrašas ginčų, kuriuose būtų apibrėžiama vaiko nuomonės išklausymas. Tačiau šioje teisės normoje akcentuojama teismo prerogatyvą išklausyti vaiko nuomonę. Vertinant vaiko norus reikėtų atsižvelgti ne tik į vaiko amžių, į jo brandos lygį, bet ir į kitas svarbias aplinkybes, kurios gali turėti įtakos jo išreikštiems norams, pavyzdžiui, jo gyvenamąją vietą, prisirišimą prie tų, su kuriais jis gyvena, tėvų ar atstovų materialines sąlygas ir patiriamą saugumą.⁸¹ Tad vaiko nuomonės išklausymas yra kompleksinės sudėties, turima atsižvelgti ne tik į vaiko norus, jo amžių, brandumą, bet ir aplinkybes, kurios supa vaiką konkrečiu metu. Turime omenyje į vaiko aplinką, socialinį ratą ir kt. Civilinio kodekso 3.164 straipsnio 1 dalis nurodo, kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai.⁸² Nurodytas straipsnis išskiria tam tikras sąlygas, kurios leidžia vaikui ginti savo paties teises (1 schema).

1 schema

⁷⁸ „Konstitucinio teismo 2019m. lapkričio 8 dienos nutarimas“ LRKT, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1990/content>.

⁷⁹ Janina Stripeikienė „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas: samprata, prielaidos ir kai kurie probleminiai aspektai“ *Jurisprudencija*, 28 (1), (2021): 37.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864., TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 12 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario mėn. 4 d. nutartis“, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1990/contenthttps://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.

⁸² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864., TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

Minėtame straipsnyje nėra detalizuojamas vaiko amžius ir brandos lygmuo, kuris leistu visais atvejais žinoti, kada vaikas yra pajėgus suformuluoti ir išsakyti savo nuomonę. Tolimesniuose Civilinio kodekso straipsniuose yra nurodoma, jog vaikas dešimties metų ir vyresnis turi būti išklausytas teisme, tačiau negalima daryti išvados, jog vaikas, kuris nėra sulaukęs dešimties metų negali būti išklausytas ir praranda savo teises. Kiekvienu atveju, kai vaikas nėra naujagimis ir gali kalbėti, bet yra jaunesnis nei dešimties metų, specialistas (paprastai psichologas) turėtų nustatyti, ar vaikas gali būti išklausytas.⁸³ Naujagimių negalima išklausyti, o trejų metų vaikus reikia arba galima išklausyti, atsižvelgiant į jų brandos lygį.⁸⁴ Šie išaiškinimai leidžia taikyti teisės normą plačiąją prasme. Institucijos bei specialistai kurie yra atsakingi už vaiko nuomonės išklausymą, privalo stengtis išklausyti vaiko nuomonę ir užtikrinti jo teises bei interesus. Vaiko amžius negali būti kliūtis vaiko nuomonės išklausymui. Tai tik dar kartą įgyvendina Konvencijos 12 straipsnį, tačiau tam tikri civilinio kodekso straipsniai įpareigoja laikytis amžiaus ribos, kada vaikas gali atlikti tam tikrus veiksmus, kurie užtikrina jo teises. Kaip pavyzdžiui, civilinio kodekso 3.142 straipsnio 2 dalis nurodo, jeigu vaikui yra suėję dešimt metų, pareiškimas dėl tėvystės pripažinimo gali būti tvirtinamas notaro arba civilinės metrikacijos įstaiga gali registruoti tėvystės pripažinimą, tik kai yra vaiko rašytinis sutikimas⁸⁵, kitas pavyzdys yra civilinio kodekso 3.144 straipsnio 1 dalis, kuri nurodo, kai vaiko motina yra mirusi, neveiksni šioje srityje ar dėl kitų priežasčių negali paduoti pareiškimo pripažinti tėvystę su vaiko tėvu arba tėvystės pripažinti nesutinka nepilnamečio, neveiksnaus šioje srityje ar ribotai veiksnus šioje srityje vyro, laikančio save vaiko tėvu, tėvai ar globėjai (rūpintojai), arba raštiškai sutikimo nepatvirtina vaikas, kuriam yra suėję dešimt metų, pareiškimas dėl tėvystės pripažinimo yra tėvystės registravimo pagrindas, jei šį pareiškimą patvirtina teismas.⁸⁶ Civilinio kodekso 3.164 straipsnio 2 dalis nurodo, jog jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą. Šioje dalyje pabrėžiama vaiko teisė kreiptis gynybos savarankiškai, kai jo teisės yra pažeidžiamos tėvų. Vaikas šiuo atveju gali kreiptis į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, kuri turi užtikrinti vaiko teises ir imtis priemonių

⁸³ Autorius kolektyvas „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė“, Justitia, Vilnius (2002): 314.

⁸⁴ *Ibid.*, 314.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864., TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

⁸⁶ *Ibid.*

užkirsti kelią tolimesniam pažeidimui. Pavyzdžiui, jei nepilnametis vyksta į mokyklinę kelionę, į užsienį, reikalingas raštiškas tėvų sutikimas, tačiau vaikas tokio sutikimo negauna. Tokiu atveju nepilnametis gali kreiptis į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ministerijos, kuri gali pareikšti ieškinį teisme nepilnamečio naudai dėl atsisakymo duoti sutikimą nepagrįstumo.⁸⁷ Svarbu pabrėžti, jog minėtų atvejų vaikas sulaukęs keturiolikos metų gali savarankiškai kreiptis į teismą, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog vaikas nuo keturiolikos metų gali kreiptis į teismą, tik tokiais atvejais, kai jo teisės pažeidžia tėvai. Vaikas tokio amžiaus neturi visiško civilinio veiksnio ir negali bet kokių jį liečiančių klausimų kreiptis į teismą, kai jo teisės yra pažeidžiamos. Įstatymo leidėjas sukūrė galimybę dalinai civiliniam veiksniam asmeniui – nepilnamečiui vaikui, kuriam yra keturiolika metų teisę į teisminę gynybą. Ši teisė sukurta ne tik galimybei kreiptis į teismą, tačiau ir kitu atveju, kreiptis į vaiko teisių apsaugos instituciją. Dalinis veiksnumas neturi būti suvokiamas kaip kliūtis tokiam asmeniui ginti savo teises teisme, tokiu būdu jis būtų diskriminuojamas kitų subjektų atžvilgiu. Kai įstatymo įgalioti subjektai nesikreipia į teismą dėl nepilnamečio asmens teisių gynimo, remiantis civilinio kodekso 3.164 straipsnio 2 dalimi, jis pats, turėdamas tinkamą civilinio proceso kodekso prasme atstovą, gali įgyvendinti teises civiliniame procese.⁸⁸ Kita teisės norma įgyvendinanti vaiko nuomonės išklausymą yra civilinio kodekso 3.174 straipsnio 2 dalis, kuri nurodo, jog į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams.⁸⁹ Galima daryti prielaidą, net jeigu vaikas išsako aiškią poziciją dėl savo gyvenamosios vietos, tačiau teismas mano, kad tai neatitinka geriausių vaiko interesų, gali į vaiko nuomonę ir neatsižvelgti. Pažymėtina, kad nors vaiko nuomonė yra itin svarbi, nes jos metu vaikui suprantama kalba turi būti pateikiami jam jautrūs klausimai dėl jo tolimesnio gyvenimo, ne mažiau svarbus yra tolesnis vaiko išreikštos nuomonės interpretavimas. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Vaiko kompetencija priimti sprendimą dėl gyvenimo su vienu iš tėvų paprastai priklauso nuo vaiko amžiaus ir brandos, sąmoningumas didėja vaikui augant, bręstant, kai vaikas gali aiškiai apibrėžti priimamo sprendimo priežastis ir suvokti tokio sprendimo padarinius. Teismas gali ir neatsižvelgti į vaiko nuomonę ir priimti, jo manymu, geriausiai vaiko poreikius ir interesus atitinkantį sprendimą.⁹⁰ Tai labai svarbu norint užtikrinti vaiko interesų pirmumą ir bendrąją prasme, jo saugumą. Svarbu tai, jog teismas įvykdo prievolę išklausti vaiką, tačiau kaip buvo minėta ne kartą, jeigu tai prieštarauja vaiko geriausiems interesams į vaiko nuomonę gali būti neatsižvelgta. Tokiu būdu užtikrinama, jog vaiko interesai (jo teisė į saugią vaikystę) nors ir

⁸⁷Autorius kolektyvas „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė“, Justitia, Vilnius (2002): 316.

⁸⁸„Vilniaus apygardos teismo 2009 m. balandžio 4 d. nutartis“ žiūrėta 2024 m. kovo 27 d., <https://eteismai.lt/byla/200305413614950/2S-421-492/2009>.

⁸⁹Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864., TAR, žiūrėta 2024 m. kovo 27 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

⁹⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-153/2013. <https://eteismai.lt/byla/271205701017063/3K-3-153/2013>.

neatitinkantys jo norus yra svarbiausi. Kita civilinio kodekso norma, kuri reglamentuoja vaiko nuomonės išklausymą yra 3.183 straipsnio 3 dalis, kuri nurodo, jog teismas bylose dėl tėvų valdžios apribojimo išklauso vaiko nuomonę, kuris gali suformuluoti savo pažiūras ir į šią nuomonę yra atsižvelgiama. Tėvų valdžios apribojimas kaip pats procesas yra sudėtingas ir kompleksinis. Kaip nurodo civilinio kodekso 3.180 straipsnio 1 dalis „kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikas, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo“.⁹¹ Iš šio straipsnio matyti, jog tėvų valdžios apribojimas įvyksta tik kritiniais atvejais, kai vaiko saugumui ir gerovei kyla realus pavojus. Tai leidžia prieiti prie išvados, jog tokiu atveju vaiko nuomonės išklausymas turi būti itin svarbus ir negali būti amžiaus apribojimų, kurie leistų neatsižvelgti į vaiko nuomonę. Tokiais atvejais yra ypač svarbu išklausti vaiko nuomonę ir į ją atsižvelgti, kadangi būtent vaikas gali pasakyti kas jo nuomonę jam šiuo momentu būtų geriausia. Nors žinoma, turime neatmesti galimybes, jog vaikas kaip tik dėl susiklosčiusios situacijos gali pasimesti ir nesuprasti situacijos sudėtingumo, todėl specialisto pagalba ir aplinkos vertinimas yra būtinas. Tėvai ar vienas iš tėvų, kuriam norima apriboti tėvų valdžią, gali nurodyti savo argumentus bei motyvus, kurie visiškai neatitinka vaiko geriausių interesų. Išklausius vaiko nuomonę yra žinoma, kaip šioje situacijoje jautėsi vaikas, ar jis nori toliau gyventi su tėvais ar vienu iš tėvų, kuriam yra norima apriboti tėvų valdžią. Tad labai svarbu tokiose situacijose vaiko nuomonės išklausymas, nes tai gali turėti didžiulės įtakos realiam vaiko saugumui. Vaiko nuomonė šiame teisminiame procese yra itin svarbi ir reikšminga. Civilinio kodekso 3.125 straipsnis nurodo, jog kai įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas, būtinas jo rašytinis sutikimas.⁹² Sutikimą vaikas duoda teismui, be šio sutikimo įvaikinti negalima. Kai įvaikinamas dešimties metų nesulaukęs vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę, turi būti išklausytas teisme, ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja jo paties interesams. Kita teisės norma, kuri taip pat nurodo įvaikinimo sąlygas yra – civilinio proceso kodekso 485 straipsnis. Vaikas, kuriam yra suėję dešimt metų dėl įvaikinimo turi būti išklausytas teismo posėdyje. Be įvaikinamojo, kuriam yra suėję dešimt metų, rašytinio sutikimo įvaikinti negalima. Šio straipsnio 3 dalis nurodo, jog nustatyti, ar vaikas sugeba išreikšti savo nuomonę, ir išreikštai vaiko nuomonei išaiškinti gali būti kviečiamas ekspertas psichologas. Įvaikinamasis, kuriam nėra suėję dešimt metų, dėl įvaikinimo, vardo ir pavardės pakeitimo turi būti išklausytas teismo posėdyje, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę ir suformuluoti savo pažiūras. Nuomonė gali būti išreikšta žodine, rašytine forma ar kitais vaiko pasirinktais būdais. Teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja paties vaiko interesams. Išklausydamas vaiką, teismas vadovaujasi civilinio proceso kodekso 194 straipsnio 1

⁹¹ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

⁹² *Ibid.*

dalyje numatytais taisyklėmis. Išimtiniais atvejais teismo nuožiūra vaiko nuomonės išklausymo laikui teismo nutartimi gali būti pašalinamas iš teismo posėdžių salės kuris nors dalyvaujantis byloje asmuo. Kai tas asmuo grįžta į posėdžio salę, jam turi būti pranešama vaiko išreikšta nuomonė.⁹³ Pradedant nuo civilinio kodekso normos, kuri nurodo, jog vaikas sulaukęs dešimties metų privalo apie savo sutikimą būti įvaikintu pateikti rašytinę formą teismui. Kaip ir nurodyta teisės normoje, be vaiko sutikimo įvaikinimas negalimas. Tačiau žvelgiant į to paties straipsnio antrą dalį, vaikas nesulaukęs dešimties metų privalo būti išklausytas teisme. Atsiranda imperatyvi nuostata reikalaujanti, jog vaikas iki dešimties metų savo nuomonę dėl įvaikinimo išsakytų teisme. Vėlgi, kaip ir kituose aptartuose teisės aktuose ir šiame civilinio kodekso straipsnyje vaikas turi sugebėti išreikšti savo nuomonę. Šiame civilinio kodekso straipsnyje be imperatyvios nuostatos taip pat yra ir amžiaus riba. Vaikas dešimties metų ir vyresnis savo nuomonę išreiškia raštu, o vaikas iki dešimties metų ir jaunesni savo nuomonę jeigu jis sugeba ją išsakyti turi išreikšti teisme. Kita imperatyvi nuostata yra teismo prerogatyvą atsižvelgti į vaiko nuomonę. Kitose aptartuose straipsniuose yra nurodyta, jog teismas „turėtų atsižvelgti į vaiko nuomonę“, „atsižvelgia“, „vaiko nuomonė yra svarbi priimant sprendimus ir t.t.“, tačiau šioje teisės normoje teismas – „turi atsižvelgti į vaiko norą, jeigu tai neprieštaruoja jo paties interesams“. Tad teismas svarstydamas vaiko įvaikinimo galimybę turi atsižvelgti į vaiko nuomonę. Vėlgi, kaip ir su tėvų valdžios apribojimų, taip pat ir su įvaikinimo procesu, tai yra jautrūs klausimai vaikui, kurie turi ir turės ateityje labai didžiulės įtakos vaiko gyvenimui. Šiuo atveju – pareiga, išklausyti vaiko nuomonę yra labai svarbi, turinti didžiulę įtaką vaiko tolimesnei atečiai. Civilinis kodeksas nurodo bendruosius principus, kurie turi būti taikomi įvaikinimo atveju, tačiau civilinio proceso kodeksas detalizuoja šio proceso eigą. Pradedant nuo civilinio proceso kodekso 485 straipsnio 1 dalies, kuri reglamentuoja, jog vaikas sulaukęs dešimties metų dėl įvaikinimo turi būti išklausytas teismo posėdyje. Nors civilinio kodekso 3.215 straipsnio 1 dalis, nurodė, jog turi būti vaiko rašytinis sutikimas dėl įvaikinimo, civilinio proceso kodekso 485 straipsnis detalizuoja, jog visgi vaiko nuomonė yra išklausoma teismo posėdyje. Vaikas, kuriam yra suėję dešimt metų ir daugiau, turi pateikti rašytinį sutikimą. Tad nors civilinio kodekso straipsnyje šito nėra nurodyta, tačiau civilinio proceso kodeksas detalizuoja apie tokio rašytinio sutikimo gavimą. Civilinio proceso kodekso 485 straipsnio 2 dalies nurodo, jog vaikas iki dešimties metų savo norą dėl įvaikinimo, vardo, pavardės keitimo turi būti išklausytas teismo posėdyje, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę ir suformuluoti pažiūras. Šis straipsnis detalizuoja kokiais būdais vaiko nuomonė gali būti išreikšta – žodžiu, raštu ar kitais vaiko pasirinktais būdais. Nėra detalizuojama, kokie galėtų būti kiti vaiko nuomonės išreiškimo būdai, kuriuos pats vaikas galėtų pasirinkti. Teismas priimdamas sprendimą dėl įvaikinimo, vardo, pavardės keitimo turi atsižvelgti į vaiko nuomonę, jeigu tai neprieštaruoja jo paties interesams. Civilinio proceso kodekso 485 straipsnio 3 dalis detalizuoja vaiko galimybę išsakyti savo nuomonę. Kaip nurodyta

⁹³*Ibid.*

straipsnyje, nustatyti ar vaikas gali išreikšti savo nuomonę gali būti kviečiami ekspertas-psichologas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog kituose teisės aktuose ir teisės normose nebuvo minima specialisto pagalba norint tinkamai išklausti vaiko nuomonę. Šiuo atveju, turint omenyje įvaikinimo specifiškumą specialistas gali būti kviečiamas norint tinkamai išsiaiškinti vaiko norą, nes kaip ir nurodyta, be vaiko sutikimo įvaikinimas negali įvykti, tad neturi kilti jokių abejonių dėl vaiko situacijos suvokimo ir nuomonės tikslumo. Dar vienas labai svarbus momentas yra tai, jog tame pačiame straipsnyje yra nurodyta ir vaiko nuomonės išklausymo eiga, kurioje taikoma pagal civilinio proceso kodekso 194 straipsnio 1 dalies nuostatas – „apklausiant nepilnametį liudytoją, jaunesnį kaip šešiolikos metų, o teismo nuožiūra – jaunesnį kaip aštuoniolikos metų, šaukiami dalyvauti liudytojo atstovai pagal įstatymą, taip pat gali būti šaukiamas dalyvauti pedagogas arba valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas“.⁹⁴ Remiantis minėtu straipsniu, vaiko išklausyme turi dalyvauti ir vaiko atstovai pagal įstatymą arba valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovai. Civilinio proceso kodekso 485 straipsnio 5 dalis nurodo, jog išimtiniais atvejais iš teismo posėdžio salės gali būti pašalinti byloje dalyvaujantis asmuo. Galima daryti išvadą, jog tokiu būdu siekiama apsaugoti vaiko interesus teismo posėdžio metu. Toliau analizuojant teisės normas, kurios konkretizuoja vaiko nuomonės išklausymą turime paminėti ir civilinio kodekso 3.249 straipsnio 2 dalį. Ši teisės norma nurodo, jog „nustatant ir naikinant vaiko globą (rūpybą), skiriant globėją (rūpintoją), vaikui, galinčiam išreikšti savo nuomonę, suteikiama galimybė būti išklausytam ir jo nuomonė yra svarbi priimant sprendimus“.⁹⁵ Analizuojant šią teisės normą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vaikas galintis išreikšti savo nuomonę turi turėti galimybę ją išsakyti, o išsakyta nuomonė yra svarbi sprendimo priėmimo procese. Institucija priimanti sprendimą, remiantis minimu straipsniu gali ir neatsižvelgti į vaiko nuomonę ir priimti sprendimą, kuris yra geriausias vaiko interesams. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 380 straipsnyje nurodoma, kad sprendžiant bet kurį su vaiku susijusį klausimą, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą. Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams.⁹⁶ Šio straipsnio 2 dalyje kalbama apie vaiko nuomonės išreiškimo būdus, taip pat vaiko, kuriam yra suėję keturiolika metų, pareiškimas apie sutikimą ar nesutikimą su ieškiniu, kuris turi būti išreikštas raštu arba įrašytas į teismo posėdžio protokolą. Kai vaikas savo nuomonę išreiškia žodžiu, teismas gali duoti vaikui pasirašyti sutikimo ar nesutikimo su ieškiniu standartinę formą. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 4 d. nutartimi civilinėje byloje, kurioje buvo nagrinėjama vaiko nuomonės išklausymo reikšmingumas dėl vaiko gyvenamosios vietos, Kasacinis teismas pasisakė, kad vaiko teisių apsaugos institucija pateikdama išvadą byloje, visas aplinkybes pagrindė savo nuomone, neapklausus vaiko, nors aštuonerių metų vaikas galėjo pareikšti savo nuomonę. Pareiga išklausti vaiką ir jos vykdymo

⁹⁴*Ibid.*

⁹⁵*Ibid.*

⁹⁶*Ibid.*

ypatimai nustatyti civilinio kodekso 3.177 straipsnyje, civilinio proceso kodekso 380 straipsnio 1 dalyje.⁹⁷ Apibendrinant minėtus Civilinio kodekso bei Civilinio proceso kodekso straipsnius, akivaizdu, jog vaiko nuomonė tam tikrais atvejais privalo būti išklausyta ir teismas priimdamas sprendimą privalo į šią nuomonę atsižvelgti. Yra ir atveju, kai vaiko nuomonė yra išklausoma, tačiau teismas ir kitos institucijos gali ir neatsižvelgti į vaiko nuomonę, nurodydami, jog priimtas sprendimas yra atitinkantis geriausias vaiko interesus. Remiantis minėtais straipsniais galima prieiti prie išvados, jog nors teisės aktai nereglamentuoja vaiko amžiaus, kuris galėtų turėti įtakos vaiko nuomonės išklausyme, tačiau jeigu vaikas negali tinkamai suformuluoti savo norų arba išsakytą nuomonę neatitinka geriausias vaiko interesus, sprendimą priimanti institucija neatsižvelgia į vaiko išsakytą nuomonę ir priims sprendimą, kuris yra būtinas užtikrinti vaiko gerovę.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 11 straipsnis nurodo, jog vaikas, gebantis suformuluoti savo nuomonę, turi būti išklausytas visais su juo susijusiais klausimais ir į jo nuomonę turi būti atsižvelgiama, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.⁹⁸ Teigtina, kad ši nuostata turi būti suprantama kaip pareiga išklausyti vaiką, tačiau ne vaiko pareiga išsakyti savo nuomonę.⁹⁹ Šio straipsnio 2 dalis dėmesį atkreipia į vaiko teisę būti išklausytam sukuriant aplinką, leidžiančią vaikui pasinaudoti šia teise, suteikiant būtiną informaciją, patarimų, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, pagal galimybes pasitelkus specialių žinių turinčius asmenis, kai tai būtina. Minėtuose teisės aktuose ir teisės normose pabrėžtinai akcentuojama, jog vaiko nuomonę privalo išklausyti valstybės institucijos, tačiau Vaiko teisių pagrindų įstatymo 31 straipsnio 7 dalis nurodo, jog vaiko tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą, priimdami bet koki su vaiku susijusį sprendimą, vadovaujasi tuo, kas vaikui yra geriausia, prieš tai išklausę vaiko nuomonę ir į ją atsižvelgę, įvertindami vaiko amžių ir brandą, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.¹⁰⁰ Taigi, vaiko teisę būti išklausytam užtikrinti privalančių subjektų sąrašas Lietuvoje neapsiriboja tik teismais ar vaiko teisę ginančiomis institucijomis, bet taikomas ir kitiems asmenims, įskaitant vaiko tėvus ar kitus jo atstovus.¹⁰¹ Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 12 straipsnio 7 dalis nurodo, jog Vaiko gerovės komisijos posėdyje turi būti išklausoma vaiko nuomonė dėl vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonių skyrimo, pakeitimo, pratęsimo ar panaikinimo ir koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo, kitų pagalbos priemonių vaiko atstovams pagal įstatymą skyrimo.

⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 2 d. nutartis“, žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://eteismai.lt/byla/233374115939263/3K-7-114/2013>.

⁹⁸ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.

⁹⁹ Odeta Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 34.

¹⁰⁰ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.

¹⁰¹ *Ibid.*, 35.

Aptariant teisinį reguliavimą svarbu pabrėžti ir tarptautinės praktikos taikymą vaiko nuomonės išklausymo srityje. Tarptautinėje praktikoje yra įvairių būdų, kaip užtikrinti vaiko nuomonės išklausymą. Vienas iš jų – vaiko dalyvavimas teismo procesuose, ypač tuose, kurie tiesiogiai veikia vaiką. Kaip ir Lietuvoje, tai gali būti susiję su tėvų skyrybomis, separacija, vaiko globos prievolėmis ir kt. Teisme vaikas gali išreikšti savo nuomonę, pasakyti, kokį sprendimą jis norėtų priimti arba išsakyti savo nuomonę apie tai, kaip jis mano, kad sprendimas turėtų būti priimtas.¹⁰² Kitas būdas, kai taikomas vaiko nuomonės išklausymas švietimo įstaigose, kitose institucijose, kuriuose vaikai nuo mažumės mokomi, jog jų nuomonė yra svarbi ir reikšminga, tokiais būdais vaikai yra raginami aktyviai dalyvauti reiškiant savo nuomonę. Švietimo sistemoje vaikai turi teisę dalyvauti priimant sprendimus, kurie juos tiesiogiai veikia. Tai gali būti išreikšta per mokinių tarybas, kurios suteikia mokiniams galimybę pateikti savo nuomonę dėl mokyklos veiklos ir strategijų.¹⁰³ Mokyklos vadovai ir mokytojai turi įsipareigojimą išklausyti mokinių nuomonę ir, kur įmanoma, ją įgyvendinti.¹⁰⁴ Tai padeda skatinti mokinių aktyvumą ir atsakomybę už savo mokymosi procesą bei bendruomeninę veiklą. Vaiko nuomonės išklausymas taip pat yra svarbus sprendžiant vaikų teisių pažeidimo atvejus. Tarptautinės organizacijos, pvz., Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, imasi veiksmų, siekdama apsaugoti vaiko teises.¹⁰⁵ Socialinėje globos srityje vaikų nuomonės išklausymas yra itin svarbus. Socialinių darbuotojų pareiga yra užtikrinti, kad vaikai būtų išklausyti ir jų norai bei poreikiai būtų įtraukti į rūpinimosi planus. Tai padeda užtikrinti, kad jų gerovė būtų prioritetinis tikslas. Vis dėlto, kiekvienoje šalyje vaiko nuomonės išklausymo praktika gali skirtis. Kai kuriose šalyse vaikai gali turėti daugiau galimybių išreikšti savo nuomonę, o kitose šalyse tai gali būti ribojama. Tai priklauso nuo šalies teisės aktų ir kultūros. Australijoje vaikų nuomonės išklausymas ir įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus yra reguliari praktika bei svarbus aspektas norint tinkamai užtikrinti jų interesus bei poreikius.¹⁰⁶ Remiantis Australijos teismų praktika taikant vaiko nuomonės išklausymą, dvylikos metų ir vyresni vaikai, kai kuriais atvejais gali tiesiogiai pareikšti savo nuomonę teisėjui, tačiau tai yra gana reta praktika ir į ją žiūrima atsargiai, kad būtų išvengta bet kokio netinkamo spaudimo vaikui¹⁰⁷, taip pat yra manoma, jog vaiko įtraukimas į teisminį procesą, ypač kai tai yra tėvų skyrybos, gali būti labai žalingą pačiam vaikui¹⁰⁸. Apklausoje, kuri vyko mokyklose ir sulaikymo centruose, kurią parengė Australijos teisės

¹⁰²Pauline Harris & Harry Manatak „Children’s Voices A principled framework for children and young people’s participation as valued citizens and learners“, Government of South Australia, (2013): 18.
https://www.education.sa.gov.au/docs/early-years/childrens-voices-framework.pdf?acsf_files_redirect.

¹⁰³*Ibid.*, 18.

¹⁰⁴*Ibid.*, 20.

¹⁰⁵2006 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas organizavo bendrųjų diskusijų dieną, dėl vaiko teisės būti išklausytam. Šiuose diskusijuose dalyvavo ne tik valstybės narės, tačiau ir vaikai, kurie pateikė savo pastebėjimus, kaip būtų galima pagerinti 12 straipsnio įgyvendinimą.

¹⁰⁶Michelle Fernando „Children’s direct participation and the views of Australian judges“, (Family matters, No.92, 2013), 41-42.

¹⁰⁷„O’Sullivan Legal“, Child’s Voice in Family Law: When and How Do Courts Listen to Children?, žiūrėta 2023 m. lapkričio 7 d., <https://www.osullivanlegal.com.au/childs-voice-in-family-law-when-and-how-do-courts-listen-to-children/>

¹⁰⁸Michelle Fernando „Children’s direct participation and the views of Australian judges“, (Family matters, No.92, 2013), 41-42.

reformos komisija (angl. *Australian Law Reform Commision*) bei Žmogaus teisių ir lygių galimybių komisija (angl. *Human Rights and Equal Opportunities Commision*), kuri pavadinta „Matomi ir girdimi“ (angl. *Seen and Heard*) ataskaitoje, 85 % iš 623 vaikų respondentų laikėsi nuomonės, kad vaikai turėtų turėti daugiau įtakos priimant sprendimus šeimos bylose. Vaikai pabrėžė, kad svarbu „pasisakyti“, o ne turėti galią priimti sprendimą¹⁰⁹, tačiau teisėjai nurodo, jog tiesioginę vaiko apklausą taiko tik išimtiniais atvejais, nurodydami dvi pagrindines priežastis. Pirmoji – teisėjas negali pasiūlyti vaikui konfidencialumo ir kad jis turės perduoti gautą informaciją trečiosioms šalims. Antroji priežastis – teisėjai paprastai nemano, kad būtų tikslinga tiesiogiai kalbėtis su vaikais apie bylas, kurios yra tiesiogiai su jais susijusios, kadangi jų nuomonę, teisėjams trūksta apmokymų ir patirties kalbėti su vaikais, kai yra kitų specialistų, kurie turi apmokymus, išsilavinimą ir patirtį, ir jie gali tai padaryti veiksmingesniais būdais, kiek įmanoma labiau apsaugant vaikus nuo neigiamų tėvų konfliktų padarinių, tinkamai atsižvelgiant į vaiko poreikius.¹¹⁰ Patys vaikai minėtoje apklausoje nurodydami priežastį, kodėl nori tiesiogiai kalbėtis su teisėju nurodė, jog jie nori turėti įtakos priimant sprendimus ir kad sprendimų priėmėjas (šiuo atveju – teisėjas) išgirstų jų nuomonę. Jie nori, kad jie patys ir jų nuomonė būtų pripažinti, ir mano, kad tai padės priimti geresnius sprendimus. Įdomu tai, kad tik mažuma vaikų manė, kad pokalbyje su teisėju bus automatiškai priimtas sprendimas, atitinkantis jų nuomonę. Dauguma išreiškė pakankamą pasitikėjimą ir viltį, kad teisėjas padarys tai, kas, jo nuomone, geriausia ir teisinga vaiku.¹¹¹ Minėtoje apklausoje vaikai nurodė, jog nori pasikalbėti su teisėju būtent dėl šios priežasties – noras tiesiogiai išsakyti savo nuomonę. Nors Australijoje neretai taikomas Nepriklausomas vaikų advokatas (angl. *Independent Children's Lawyer*), kuris kaip specialistas išklauso vaiko nuomonę ir perduoda šią informaciją trečiosioms šalims (teisėjui, tėvams, socialiniams darbuotojams). Dažnu atveju nuomonė pateikiama raštu. Tačiau vaikų nuomonę, jų advokatas/teismo paskirtas atstovas turėtų būti orientuotas į tikruosius vaiko poreikius ir interesus, tačiau dabar toks atstovas būna, kaip tarpininkas užtikrinantis tik formaliąją tokios teisės įgyvendinimą.¹¹² Vaiko advokato/atstovo tarpininkavimas dažnu atveju yra oficialios tvarkos užtikrinimas.

Jungtinėje Karalystėje vaiko nuomonės išklausymas teisme yra įtvirtintas įstatymuose ir praktikoje. Ši šalis daug investuoja į vaikų teises ir jų apsaugą, todėl vaiko nuomonės išklausymas teisme yra svarbus komponentas teisės sistemoje. Visų pirma, tai yra suderinta su Konvencija, kurioje aiškiai išdėstomi vaikų teisė į išreikštą nuomonę. Taip pat, Jungtinėje Karalystėje yra įsteigta Nacionalinė vaikų teisių tarnyba (angl. *The Office of the Children's Commissioner*),¹¹³ kuri stengiasi

¹⁰⁹ALCR 84 „Seen and Heard: priority for children in legal process“, (1997), 138.

¹¹⁰Justice Coline Forrest „Children in court, a perspective from Australia“, 2016-06-20: 3.

¹¹¹Michelle Fernando „Children's direct participation and the views of Australian judges“, (Family matters, No.92, 2013), 42.

¹¹²*Ibid.*, 42.

¹¹³Children and Family Court Advisory and Support Service, „Operating framework“, Ordered by the House of Commons (2020): 3.

https://greatermanchesterscb.proceduresonline.com/pdfs/cafcass_operating_frwork.pdf.

užtikrinti, kad vaikų nuomonė būtų išgirsta ir atsižvelgiama teisiniuose procesuose. Vaiko nuomonės išklausymas teisme yra vykdomas atsižvelgiant į vaiko amžių, brandą ir gebėjimą suprasti ir išreikšti savo nuomonę.¹¹⁴ Jungtinėje Karalystėje teisiškai neribojamas vaiko amžius, nuo kurio jis gali būti išklausomas: vyresni nei šešerių metų vaikai išklausomi beveik visada, o net ir jaunesni vaikai gali būti išklausomi, jei turi vyresnį brolių ar seserį, kurį galima išklausti kartu.¹¹⁵ Vis dažniau teismai Jungtinėje Karalystėje kreipiasi į specialistus, kurie padeda nustatyti, kada vaikas yra pakankamai sugebantis suprasti procesą ir išreikšti savo nuomonę. Tai yra svarbu, kadangi ne visi vaikai yra gebantys formuluoti aiškius ir nuoseklius pareiškimus nuo mažumės. Specialistų pagalba padedama teisme pažvelgti į visas aplinkybes ir nuspręsti, kaip geriausiai išgirsti vaiko nuomonę. Vienas iš labiausiai naudojamų būdų yra socialinio darbuotojo pagalba (angl. *Cafcass*), kuris bendradarbiauja su vaiku ir jo šeima užtikrinant, jog vaiko interesai ir poreikiai būtų užtikrinti.¹¹⁶ Kaip ir Australijoje Jungtinėje Karalystėje vaiko nuomonė labai išimtiniais atvejais išklausoma tiesiogiai teisėjo. Priežastys, lemiančios tokį teisinės sistemos pasirinkimą yra beveik identiškos Australijos pavyzdžiui. Teisėjai mano, jog jie nėra kompetentingi išklausti vaiko nuomonę taip, kaip tai daro specialistai, kurie yra šito apmokyti.¹¹⁷ Tad vyrauja praktika, jog vaiko nuomonė yra išklausoma per trečiuosius asmenis. Jau ne kartą minėta, jog pagrindinis tikslas, kuriuo siekiama vaiko nuomonės išklausyme yra vaiko gerovė ir apsauga. Tai rodo šalies įsipareigojimą užtikrinti vaikų teises ir atsižvelgti į jų nuomonę teisiniuose procesuose. Tai padeda teismui ir kitoms teisinėms institucijoms priimti tinkamus sprendimus, atitinkančius vaiko poreikius ir interesus, tačiau svarbu, kad šie procesai vyktų atsakingai ir su tinkama pagalba, siekiant užtikrinti vaiko saugumą ir gerovę.

Vokietijoje vaiko nuomonė išklausoma šeimos bylose, remiantis 159 straipsniu pagal „Proceso šeimos ir savanoriškos jurisdikcijos bylose“ įstatymų (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*).¹¹⁸ Vaikui sulaukus keturiolikos metų ir daugiau, teismas turi išklausti vaiką tiesiogiai. Jeigu vaikas yra jaunesnis nei keturiolikos metų, teismas turi tiesiogiai išklausti patį vaiką, jeigu vaiko norai ar prašymai yra svarbūs sprendimui priimti arba jeigu tiesioginis išklausymas yra būtinas.¹¹⁹ Vokietija numato pakankamai aukštą amžiaus ribą, nuo kurios vaikas privalo būti išklausytas teisme. Tai gali būti susiję su vaiko branda. Autoriaus nuomone, toks Vokietijos pasirinkimas leidžia prieiti prie išvados, jog tik pakankamai subrendę vaikai gali dalyvauti teisminiame procese ir išsakyti savo nuomonę.

¹¹⁴*Ibid.*, 5.

¹¹⁵Agnė Limaitė ir Aistė Račkauskaitė-Burneikienė. „*Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos bylose*“ Teisė, (2018): 107.

¹¹⁶Children and Family Court Advisory and Support Service, „Operating framework“, Ordered by the House of Commons (2020): 3.

¹¹⁷Enhancing the Participation of Children and Young People in Family Proceedings: Starting the Debate

¹¹⁸Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG), žiūrėtas 2024 m. kovo 22 d., <https://www.gesetze-iminternet.de/famfg/index.html#BJNR258700008BJNE016301125>

¹¹⁹Joseph Salzgeber and Sophie Warninh-Peltz „Hearing the voice of the child: current practice in family courts in Germany“, Family court review, Vol.57, No.3, (2019), 387.

Apibendrinant darytina išvada, jog vaiko nuomonės išklausymas yra svarbus žingsnis įgyvendinant vaiko teises ir užtikrinant jo pilnavertišką dalyvavimą visuomenėje. Šis procesas gali padėti suprasti vaikų poreikius, norus ir suvokti jų patirtis bei perspektyvas. Tarptautinėje ir Lietuvos teisėje yra numatyti teisiniai reguliavimai, kurie siekia užtikrinti vaikų nuomonės išklausymą ir suteikti jiems galimybę dalyvauti priimant sprendimus, susijusius su jų gyvenimu. Tarptautinėje teisėje vienas pagrindinių dokumentų yra Konvencijos 12 straipsnis, kurioje yra atkreipiamas dėmesys į vaikų teisę turėti nuomonę bei teisę būti išgirstam. Konvencijoje numatyta, kad vaikų nuomonė turi būti išklausyta ir į ją reikia atsižvelgti, atsižvelgiant į jų amžių ir brandumą. Tai reiškia, kad sprendimus, susijusius su vaikais, reikia priimti kartu su jais, atsižvelgiant į jų nuomonę. Lietuvos teisiniame reguliavime vaiko nuomonės išklausymas taip pat yra svarbus klausimas. Pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymo 11 straipsnį vaiko nuomonė turi būti išgirsta ir atsižvelgta į ją, kai priimami sprendimai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai veikia vaiką. Nepaisant teisinio reguliavimo, susijusio su vaikų nuomonės išklausymu, reikia pripažinti, kad šių teisių praktinis įgyvendinimas vis dar kelia tam tikrų iššūkių. Neretai vaikų nuomonės ne visada yra išklausomos arba yra nepakankamai atsižvelgiama į jas. Tai gali būti susiję su suaugusiųjų nesugebėjimu ar nenoru išgirsti vaikų nuomonę, taip pat su vaikų paties nežinojimu arba negebėjimu išsakyti savo nuomonės. Be to, kartais sprendimai, susiję su vaikų interesais, priimami be jų dalyvavimo arba nesilaikant jų nuomonės. Norint užtikrinti veiksmingą vaikų nuomonės išklausymą, reikia įvesti papildomus teisinius mechanizmus ir stiprinti edukacines programas, skirtas tiek vaikams, tiek suaugusiems. Būtina užtikrinti, kad visi, kurie yra tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su sprendimais, veikiančiais vaikus, būtų supažindinti su vaikų teisėmis ir teisėmis turėti nuomonę. Taip pat svarbu skatinti vaikus išreikšti savo nuomonę, suteikiant jiems galimybę išsakyti savo mintis ir jas įgyvendinti. Vaiko nuomonės išklausymas yra svarbus žingsnis siekiant užtikrinti vaikų teises ir jų pilnavertišką dalyvavimą visuomenėje. Tarptautinėje ir Lietuvos teisėje yra numatyti teisiniai reguliavimai, kurie siekia užtikrinti vaiko nuomonės išklausymą ir suteikti jam galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo. Tik taip galėsime užtikrinti, kad vaikai būtų išgirsti ir į jų nuomonę būtų atsižvelgta. Galiausiai, svarbu stiprinti visuomenės supratimą ir informuotumą apie vaikų teises ir jų dalyvavimą sprendimų priėmimo. Tik informuota visuomenė gali suprasti ir pripažinti vaikų nuomonės svarbą bei skatinti jos įtraukimą į sprendimus. Tai gali būti pasiekama per švietimo programas, kurių tikslas yra didinti visuomenės supratimą apie vaikų teises ir jų dalyvavimą.

1.3. Vaiko nuomonės išklausymo principai ir jų įgyvendinimas praktikoje

Vaiko nuomonės išklausymo principai yra esminiai užtikrinant teisingą ir tinkamą vaikų įtraukimą į sprendimų priėmimo procesus, kurie juos tiesiogiai veikia. Literatūroje nėra nurodoma konkrečių principų vaiko nuomonės išklausyme, tačiau galima manyti, jog principai nurodyti Lietuvos

Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme¹²⁰, taip pat Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme¹²¹ turėtų būti naudojami ir išklausant vaiką teismo proceso metu ar kitų su vaiku susijusių klausimų sprendime. Principai, kurie turi būti taikomi vaiko nuomonės išklausyme yra:

(1 lentelė)

Geriausių vaiko interesų prioriteto;	Vaiko nuomonės išklausymo;	Vaiko dalyvavimo užtikrinimo;
Nediskriminavimo;	Bendradarbiavimo;	

Minėtuose įstatymuose nurodyti ir kiti principai, kurie yra reikšmingi vaiko gerovės užtikrinimui, tačiau nurodyti principai yra aktualūs vaiko išklausymo procese. O.Intės, J.Sondaitės ir A.Tvaronavičienės metodiniame leidinyje „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas“ nurodyti ir kiti principai, kurie yra taikomi vaiko nuomonės išklausymo procese. Šie principai (2 lentelė)¹²²:

(2 lentelė)

Lygiateisiškumo;	Skaidrumo;	Savanoriškumo;
Pagarbos;	Atlikimo laiku ir aktualumo;	Neformalumo;
Saugumo;	Kvalifikuota specialisto veiklos;	Atskaitingumas vaikui;

Apibendrinant visus šiuos principus, kurie nurodyti tiek įstatymuose, tiek metodiniame leidinyje, galime prieiti prie išvados, jog: pirma, vaiko nuomonės išklausymo principai turi būti pagrįsti lygiomis galimybėmis ir nepriklausomų nuomonių formavimu. Tai reiškia, kad vaikams turi būti suteiktos sąlygos laisvai ir be jokios įtakos išreikšti savo nuomonę. Tai galima pasiekti skatinant atvirą dialogą tarp specialisto ir vaiko. Antra, svarbu suprasti, kad vaiko nuomonė yra vertingas įnašas į sprendimų priėmimo procesą. Vaikas dažnai turi unikalų požiūrį į įvairius klausimus ir gali atskleisti naujas perspektyvas. Taigi, vaiko nuomonė turi būti įvertinta ir pripažinta kaip svarbi informacija, kuri gali būti naudinga sprendžiant problemas ir siekiant teisingų sprendimų. Trečia, vaiko nuomonės išklausymas turi būti vykdomas su pagarba ir supratimu. Suaugusieji turi parodyti pagarbą vaikų nuomonei, net jei nesutinka su ja. Tai padės skatinti vaikus aktyviai dalyvauti ir jaustis vertinamais. Tik kai vaiko nuomonė yra oficialiai pripažinta ir įtraukta į sprendimų priėmimo procesus, galima kalbėti apie tikrąjį vaikų įtraukimą. Tai reiškia, kad šių principų taikymas turi būti įtvirtintas įstatymais

¹²⁰ „Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301806/asr>.

¹²¹ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.

¹²² Odeta Intė, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 14.

ir poįstatyminiais teisės aktais, kurie užtikrintų jų įgyvendinimą visuose gyvenimo aspektuose, įskaitant ir teisiniuose procesuose. Visi šie principai yra svarbūs siekiant užtikrinti tinkamą vaikų įtraukimą ir jų teisę į nuomonės išklausimą. Kitas svarbus komponentas vaiko nuomonės išklausymo procese, kuris padeda gauti tikrąją informaciją, kuri yra reikalinga norint tinkamai užtikrinti vaiko nuomonės išklausymo efektyvumą bei padėti vaikui šiame procese pasijusti saugiam ir suprastam – mokėjimas išklausyti vaiką. Tai labai svarbu norint užtikrinti, jog vaikas išklausymo procese turėtų teigiamą patirtį.¹²³ Pirmiausia, specialistas, kuris yra paskirtas išklausyti vaiko nuomonę turi aktyviai klausytis pašnekovo (kūno kalba, pritariamaisiais žodžiais, balso tonu ir kt.), neskubinti vaiko, jeigu jis dar nepasiruošęs kalbėti, užduoti klausimus, kai vaikas yra pasiruošęs. Antra, patartina perteiktą informaciją užsirašyti, kurią lengviau perteikti tretiesiems asmenims. Trečia, specialistas išklausęs vaiko nuomonę gali nuspręsti kokių veiksmų turėtų imtis po to, pritaikyti savo jau turimą praktiką. Ketvirta, imtis veiksmų užtikrinti, jog vaikas supranta jo nuomonės svarbą. Penkta, perduoti vaikui, kaip jo nuomonė buvo priimta priimant sprendimą.¹²⁴ Ši tvarka neturi sukurti papildomo darbo specialistams, tačiau tai turi reikšmės pačio proceso optimizavimui. Nors tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai aptaria vaiko nuomonės išklausymo svarbą, tačiau nekonkretizuoja tokios tvarkos praktinį įgyvendinimą. Lietuvoje, teisės aktai reglamentuoja, jog vaiko nuomonė gali būti išklausoma tiesiogiai, o jeigu tai neįmanoma, per atstovą.¹²⁵ Teisės normose nurodoma, jog vaiko nuomonę turi išklausyti teismas, tačiau nėra nurodyta, jog tokia pareiga turi būti įgyvendinama tiesiogiai – teismo posėdžio metu.¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja praktika, jog „teismas turėtų siekti išklausyti vaiką tiesiogiai, jei jo amžius ir branda leidžia jam reikšti mintis ir formuluoti atsakymus. Būtent tokį tyrimą dėl vaiko gebėjimo dalyvauti teismo posėdyje turėtų atlikti vaiko teisių apsaugos skyrius, teikiantis išvadą teismui“.¹²⁷ Svarbu paminėti ir tai, jog nėra konkrečių kriterijų, kurie leistų nustatyti vaiko brandos lygį. Kiekviena šalis taiko savo metodus, kurie leidžia sužinoti vaiko gebėjimą suprasti.¹²⁸ Toliau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuodamas praktiką, dėl vaiko nuomonės išklausymo nurodo, jog „įstatyme nustatyta „neįmanomumo“ apklausti vaiką per teismo posėdį sąlyga turėtų būti suprantama ne tik kaip objektyvus vaiko negalėjimas dalyvauti teismo posėdyje (pvz., dėl ligos), tačiau ir kaip negalėjimas dalyvauti dėl to, kad gali būti pažeisti jo interesai“.¹²⁹ Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 29 d. nutartimi, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl

¹²³National children's Bureau „Listening to the voice of young children“, 2021: 13.

<https://www.staffsscb.org.uk/wp-content/uploads/2021/10/Listening-To-The-Voices-Of-Young-Children-RS-1-19.pdf>.

¹²⁴*Ibid.*, 13.

¹²⁵ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

¹²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 29 nutartis“, žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://eteismai.lt/byla/152794390909737/3K-3-308/2014>.

¹²⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d., nutartis“ žiūrėta 2024 m. kovo 28., <https://eteismai.lt/byla/271619543645987/3K-3-502-916/2016>.

¹²⁸ Europos sąjungos pagrindinių teisių agentūra „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės“, (2015): 3.

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 29 nutartis“, žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://eteismai.lt/byla/152794390909737/3K-3-308/2014>.

nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo, nurodyta, jog atlikus nepilnamečio vaiko teismo psichologinę ekspertizę nustatyta, kad atsižvelgiant į vaiko jautrumą, galimą apklausos žalą jo psichinei būklei, įtaką neigiamų jausmų (baimės, nerimo), apklausti vaiką teismo posėdyje buvo nerekomenduojama.¹³⁰ Tad sprendžiant klausimą ar vaiko nuomonė turėtų būti išklausoma tiesiogiai turi būti atsižvelgiama į kiekviena situacija individualiai, konkrečiai atsižvelgiant į vaiko emocinę būseną. Teismas gali įpareigoti vaiko teisių apsaugos specialistus, psichologus, socialinius darbuotojus ar kitus specialistus išsiaiškinti vaiko nuomonę ir ją perduoti teismui, taip apsaugojant vaiką ir jo emocinę būseną, išvengiant tiesioginio kontakto su bylos šalimis.¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotoje praktikoje nurodoma, jog vaikui išdėsčius savo nuomonę raštu ir pateikus tokį paaiškinimą teismui yra laikomas pakankamu.¹³² Yra laikoma, jog pareiga išklausti vaiko nuomonę yra įvykdyta. Aptartais atvejais, vaikais tiesiogiai teismo posėdyje nedalyvauja, jo nuomonę išklauso specialistas ir gauta informacija pateikia teismui. Remiantis civilinio kodekso 3.80 straipsniu, kuriame nurodoma, jog sutuoktiniai norintys gyventi skyriumi ir turintis nepilnamečių vaikų, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija privalo dalyvauti nagrinėjant tokią bylą ir pateikti išvadą, ar sprendžiant gyvenimo skyriumi klausimus, nebus pažeistos vaiko teisės.¹³³ Ši teisės norma įpareigoja, bet kokiais atvejais, kai separacija vykdoma teisme, institucijai pateikti išvadą klausimais, kurie yra susiję su vaiku. Kitas civilinio kodekso straipsnis, kuris reglamentuoja vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimą yra 3.178 straipsnis. Šiame straipsnyje, kaip ir prieš tai minėtame, nurodoma, jog nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtinas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimas. Šio straipsnio antra dalis reglamentuoja, kaip ši pareiga yra įvykdoma: valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo. Spręsdamas ginčą, teismas įvertina ne tik valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus. Apibendrinant minėtus civilinio kodekso straipsnius vaiko nuomonė išklausoma specialistu pagalba per vaiko teisių apsaugos instituciją.

Esant konfliktiniams santykiams santuokos nutraukimo metu vaiko nuomonė gali būti išklausoma ir per „Vaiko situacijos vertinimo anketa“. Remiantis „Dėl Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“¹³⁴ vaiko nuomonė yra išklausoma specialisto pagalba. Dažnai specialistas vaiko nuomone išklauso jo gyvenamojoje vietoje (jeigu nėra pavojaus vaiko sveikatai ir gerovei) ir pateikia užpildytą anketą teismui.¹³⁵ Po atliktos aplinkos vertinimo ir vaiko nuomonės išklausymo, vaiko teisių apsaugos institucija pateikia savo atsiliepimą dėl vaiko gerovės užtikrinimo (klausimai į

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d., nutartis“ žiūrėta 2024 m. kovo 28., <https://eteismai.lt/byla/271619543645987/3K-3-502-916/2016>.

¹³³ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

¹³⁴ „Dėl Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 28. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5ce006612b1311ea8f0dfdc2b5879561?jfwid=2n85zma1e>.

¹³⁵ *Ibid.*

kuriuos specialistas turi atsakyti gali būti dėl vaiko gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos, išlaikymo dydžio).¹³⁶ Tačiau labai svarbu šioje vietoje atkreipti dėmesį į tai, jog vaiko nuomonė išklausiama tada kai tarp tėvų yra konfliktas ir yra kreipiamasi į teismą, tačiau teisės aktuose nėra kalbama apie vaiko nuomonės išklausimą, kai santuokos nutraukimas vyksta bendru sutarimu (nėra ginčo tarp tėvų). Tokiu atveju tėvai priima sprendimą savo ir vaiko vardu. Galima tik tikėtis, jog tokiais atvejais į vaiko nuomonę atsižvelgia tėvai, tačiau reikia pripažinti, jog ne visada tėvai priima sprendimą, kuris būtų geriausias vaikui. Tad labai svarbu ateityje kelti šį probleminį klausimą, ar tokiu atveju nėra pažeidžiama vaiko teisė? Aptarus vaiko nuomonės išklausimą netiesiogiai, turime pereiti prie tokio išklausymo įgyvendinimo teismo posėdžio metu. Išklausant vaiko nuomonę tiesiogiai teismo posėdžiu metu yra vadovaujamosi civilinio proceso kodekso 194 straipsniu, reguliuojančiu nepilnamečio liudytojo apklausos taisykles,¹³⁷ tačiau vaiko nuomonės išklausimas tiesiogiai yra sudėtingesnis ir labiau dinamiškas procesas, negu vaiko nuomonės išklausimas netiesiogiai. Vadovaujantis civilinio proceso kodekso 194 straipsniu iš teismo posėdžio salės gali būti pašalinti kuris nors byloje dalyvaujantis asmuo. Taip siekiant užtikrinti vaiko interesus. Bet kaip vyksta vaiko apklausa teisme? Nuo 2014 m. apygardų teismuose įsteigta atskira pareigybė – teismo psichologas. Padedantis užtikrinti teismo procese dalyvaujančių asmenų – mažamečių, nepilnamečių, apklausas. Pagrindinė tokio specialisto pareiga – apsaugoti vaikus nuo traumuojančio teismo proceso poveikio ir kartu padėti teisėsaugos institucijoms surinkti su incidentu ar įvykiu susijusią informaciją.¹³⁸ Yra du būdai, kaip galima išklausti vaikų nuomonę civiliniame procese. Tiesiogiai: teisėjas, kuriam gali padėti teisės psichologas, pedagogas, Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistas ar kiti ekspertai. Netiesioginis: apklausa, kurią atlieka teisės psichologas, t. y. vaikų apklausos kambaryje (gali būti naudojamas vaizdo ir garso įrašas).¹³⁹ Nėra nurodoma, kada vaikas yra išklausomas tiesiogiai, apklausoje dalyvaujant teisėjui, o kada ne. Galima prieiti prie išvados, jog toks sprendimas yra priimamas kiekvienu konkrečiu atveju. Jeigu vaiko apklausa vyksta netiesiogiai, apklausa vyksta specialiaame vaiko apklausos kambaryje, kuriame teismo psichologas kartu su vaiku psichologo parengtais būdais apklausia vaiką, o kiti bylos dalyviai – teisėjas, vaiko teisių apsaugos specialistai, bylos šalys, gali stebėti vaiko apklausą nuotolinio ryšio priemonėmis ir užduoti klausimus. Vaikui yra užtikrinama saugi aplinka, kurioje jis gali jausti saugiai ir kartu su specialistu išsakyti savo norus ir pozicijas, atsakinėti į pateiktus klausimus. Apklauso trukmė priklauso nuo vaiko amžiaus. Ikimokyklinio amžiaus vaikai dėmesį gali sukonzentruoti apie 20-30 min., mokyklinio amžiaus apie

¹³⁶*Ibid.*

¹³⁷Agnė Limaitė ir Aistė Račkauskaitė-Burneikienė. „Vaiko išklausimo reikalavimas šeimos bylose“ *Teisė*, (2018): 109.

¹³⁸Klaipėdos apygardos teismas „Teismo psichologas“, žiūrėta 2024 m. kovo 21 d., <https://klat.teismas.lt/teismo-lankytojams/teismo-psichologas/35>.

¹³⁹Vilniaus miesto apylinkės teismo psichologės Simona Bartkienė ir Simona Ringelevičiūtė „Ką svarbu žinoti apie vaikų apklausas teisme“, žiūrėta 2023 m. lapkričio 21 d., https://vilniausmiesto.teismas.lt/data/public/uploads/2020/12/ka-svarbu-zinoti-apie-vaiku-apklausas-teisme_red.pdf.

45 min.¹⁴⁰ Tad turėtų būti stengiamasi vaiko apklausą atlikti remiantis šiais intervalais, užtikrinant, jog vaikas neprarastų koncentracijos ir nepervargtų. Specialistas, kuris atliks vaiko apklausą turi tam tinkamai pasirengti. Šio etapo tikslas – surinkti kiek įmanoma daugiau informacijos apie vaiką ir jo aplinką. Pereinant į patį veiksmą (vaiko apklausos metu) yra išskiriami vaiko apklausos etapai – (1) įvadinis pokalbis (2) vaiko prisistatymas, teisių, pareigų išaiškinimas (3) laisvo pasakojimo etapas (4) klausimų – tikslinimosi etapas (5) baigiamasis etapas. Atliekant vaikų apklausas Lietuvos teismuose remiamasi mokslinio patvirtinimo sulaukusia „Thom Layen 10 žingsnių apklausos metodika“ („NICHD Investigative Interview Protocol“ adaptacija, 2005/2 versija).¹⁴¹ Minėtame O.Intès, J.Sondaitės ir A.Tvaronavičienės metodiniame leidinyje „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas“ išskiriami šie etapai – (1) pasirengimas pokalbiui, (2) pokalbis su vaiku, (3) rezultatu fiksavimas, (4) sprendimo priėmimas, (5) grįžtamasis ryšys.¹⁴² Metodiniame leidinyje aptarti etapai naudojami ne tik apklausiant vaiką teismo posėdyje, tačiau platesnio rato specialistams, kurių viena iš pareigų – tinkamai pasiruošti ir išklausti vaiko nuomonę. Remiantis Konvencijos 12 straipsnio išaiškinimu, nurodyta, jog norint tinkamai išklausti vaiko nuomonę, turime remtis penkiais etapais. Pirmas etapas – pasirengimas. Institucija, kuri išklausys vaiką turi surinkti visą įmanomą informaciją apie vaiką, taip pat ir vaikui suteikti visą reikiamą informaciją, jog vaikas galėtų priimti sprendimą, kuris atitiktų geriausius jo interesus. Antra etapas – išklausymo. Šiame etape leidžiama vaikui išsakyti savo nuomonę, vaikas padrašinamas ir jam užtikrinama, jog asmuo fiksuojantis jo nuomonę yra pasirengęs ir atviras. Trečiasis etapas – vaiko gebėjimų vertinimas. Šiame etape yra konkretizuojama ar vaiko išsakytą nuomonę atitinka jo gebėjimą suprasti situaciją, ar juo nuomonė savarankiška. Ketvirtas etapas – grįžtamoji informacija. Šiame etape vaikui perduodamas grįžtamasis ryšys, ar į jo nuomonę buvo atsižvelgiama. Ir paskutinis, penktasis etapas – skundai ir pažeidimai dėl teisės neįgyvendinimo. Šiame etape vaikai turi teise pareikšti skundus bei pretenzijas, jeigu į jų nuomonę nebuvo atsižvelgiama.¹⁴³ Nurodyti etapai nekonkretizuoja kuriame procese taikomi, tačiau manytina, jog šie etapai turi būti taikomi bet kokiame procese, kuriame vaiko nuomonė yra išklausoma. Taigi, svarbu rasti pusiausvyrą tarp vaiko nuomonės išklausymo teismo posėdyje privalumų ir pavojų. Vienas iš būdų tai padaryti yra užtikrinti, kad vaiko nuomonė būtų išklausyta, tačiau ji turėtų būti vertinama kartu su kitais įrodymais ir atsižvelgiant į teisinius reikalavimus. Be to, vaikų psichologų ir specialistų dalyvavimas teismuose gali padėti nustatyti, ar vaiko nuomonė yra tikra ir ar ji atitinka jo interesus. Vaiko nuomonės išklausymas teismo posėdyje turi būti atliekamas atsižvelgiant į jo amžių, išsivystymą ir gebėjimus suprasti teismo proceso eigą. Tai reiškia, kad vaikui turi būti pateikta informacija

¹⁴⁰*Ibid.*

¹⁴¹*Ibid.*

¹⁴²Odetà Intè, Jolanta Sondaitė ir Agnė Tvaronavičienė, *Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 42.

¹⁴³Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018:198-199.

suprantama ir pritaikyta jo amžiaus grupės gebėjimams. Šis procesas taip pat turi būti vykdomas tinkamu ir saugiu aplinkos ir atmosferos sukūrimu, kad vaikas jaustųsi patogiai ir galėtų laisvai išreikšti savo nuomonę. Be vaiko nuomonės išklauso teismo proceso metu, svarbu vaiko nuomonės išklauso taikant vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemones bei taikant šeimos atvejo vadybą. Pradedant nuo vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo¹⁴⁴, vaiko nuomonės išklauso svarbus tuo jog, įstatymo nurodytomis priemonėmis yra pakeičiamas vaiko kasdienis gyvenimas. Kaip nurodyta Įstatymo 6 straipsnyje, vaikui gali būti skiriamos šios minimalios priežiūros priemonės: (1) lankytis pas specialistą; 2) lankyti vaikų dienos centrą ar kitą švietimo, kultūros, sporto, socialines ar kitas paslaugas teikiančią arba darbinę veiklą bendruomenėje vykdančią įstaigą ar organizaciją, tarp jų nevyriausybinių organizaciją; 3) tęsti mokymąsi toje pačioje ar kitoje bendrojo ugdymo mokykloje arba profesinio mokymo įstaigoje pagal privalomojo švietimo programas; 4) dalyvauti sporto, menų ar kitoje terapijoje, konkrečiose valstybės, savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų ir nevyriausybinių organizacijų vykdomose neformaliojo vaikų švietimo, elgesio keitimo, socialinio ugdymo, prevencijos programose, kuriomis siekiama įgyvendinti šio įstatymo tikslus ir teigiamai veikti vaiko elgesį; 5) gydytis psichikos ir elgesio sutrikimus dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, patologinį potraukį azartiniam lošimams, kitus įpročių ir potraukių sutrikimus; 6) dalyvauti mediacijos procese; 7) atlikti bendruomenei arba švietimo ar kitai įstaigai ar institucijai naudingą veiklą. Taikant vidutinę priežiūros priemonę – vaikas yra ugdomas, prižiūrimas, jam teikiama švietimo pagalba, socialinės, sveikatos priežiūros ir kitos paslaugos vaikų socializacijos centre.¹⁴⁵ Tai stipriai nulemia vaiko kasdienio gyvenimo ritmą, kas gali neigiamai paveikti vaiką. Tad vaiko nuomonės išklauso šiuose procesuose yra itin svarbus. Kaip reglamentuoja šio įstatymo 12 straipsnio 7 dalis, institucijos administruojančio tokių priemonių taikymą, privalo išklausti vaiko nuomonę. Jeigu vaikas negali dalyvauti tiesiogiai posėdyje, jo nuomonė turi būti išklausa specialisto ir pateikiama išvada. Atvejo vadybos tvarkos apraše nurodoma, jog toks taikymas yra tada, kai yra gautas pranešimas dėl pavojaus vaikui arba kai teikiama kompleksinė pagalba šeimai.¹⁴⁶ Specialistai rengia atvejo vadybos posėdžius, kuriuose dalyvauja specialistai, tėvai bei vaikas, jeigu tam yra galimybės. Tokiu atveju vaiko nuomonė yra išklausa tiesiogiai, kitu atveju specialistas, įvertinęs vaiko amžių ir brandą, išklauso jo nuomonę, ir, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams, pateikia ją atvejo nagrinėjimo posėdyje.¹⁴⁷ Vaiko nuomonei tenka didelė reikšmė bylose, kuriose sprendžiami jų šeimos ir globos klausimai. Sprendžiant šeimos ir globos klausimus, labai svarbu atsižvelgti į vaiko požiūrį. Leisti jiems pasisakyti yra jų teisė ir sukuria teisingesnį rezultatą, kuris išsaugo jų gerovę ir teises. Atsižvelgimas į jų perspektyvą garantuoja jų gerovės ir psichikos stabilumo apsaugą. Kad

¹⁴⁴ „Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas“. LRS. Žiūrėtas 2024 m. kovo 28 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301806/asr>.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

vaiko nuomonė būtų tikrai išklausyta, tokios institucijos kaip teismas turi nustatyti tinkamą amžių ir būtinus įgūdžius. Šios institucijos turi užtikrinti, kad vaikas turėtų tikrą balsą, nefiltruotą suaugusiųjų motyvacijos.

2. VAIKO NUOMONĖS IŠKLAUSYMAS PRIVALOMOJOJE MEDIACIJOJE

2.1. Vaiko nuomonės išklausymo mediacijoje teisinis pagrindas ir užsienio praktika

Norint tinkamai suvokti, kas yra privalomoji mediacija, turime suprasti, kas yra mediacija apskritai ir kaip Lietuvoje prasidėjo jos taikymas. Mediacija, kaip neteisminis ginčų sprendimo būdas Lietuvoje pradėtas taikyti nuo 2005 m., kai pradėtas bandomasis teisminės mediacijos projektas, kurį inicijavo Teisėjų taryba. Šio projekto inicijavimas prasidėjo, kai buvo siekiama įgyvendinti Europos sąjungos mediacijos direktyvą.¹⁴⁸ Nors tarptautinėje praktikoje mediacija buvo taikoma senai – Jungtinėje Karalystėje mediacija pradėta taikyti dar nuo 1990 m.¹⁴⁹, Suomijoje, Švedijoje ir Norvegijoje netgi nuo 1980 m., Danijoje – 1990 m.¹⁵⁰ Nors, žinoma, mediacijos koncepcija nuo to laiko keitėsi, tačiau mediacija, kaip efektyvus alternatyvus ginčų sprendimo būdas – išliko. Lietuvoje tuo tarpu, kitas žingsnis, kuris buvo žengtas mediacijos taikymo link – Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo priėmimas.¹⁵¹ Šis įstatymas priimtas dar 2008 m., tačiau didelio mediacijos taikymo proveržio nesulaukė. Nors teisinis reguliavimas buvo priimtas, aiškių įrankių mediacijos taikymui nebuvo sukurta. Dėl šios priežasties mediacija buvo taikoma vangiai, trūko visuomenės informavimo taip pat profesionalų (teisininkų, advokatų ir kitų specialistų) prisidėjimo prie šio ikiteisminio ginčo sprendimo būdo puoselėjimo bei plėtimo. Mediacija sunkiai skynėsi kelią ir dėl visuomenės požiūrio. Per daugelį metų susiklosčiusios praktikos, teisminiai procesai atrodė patikimiausias būdas savo interesams apginti. Tačiau žvelgiant į tarptautinę praktiką, vis daugiau šalių taikė mediaciją, kuri pasiteisino kaip teismų apkrovos mažinimo būdas bei leido šalims priimti sprendimus, kurie atitiko jų lūkesčius, kadangi šalys noriau vykdė savo priimtus sprendimus, o ne teismo priimtus. Įdomu tai, jog Jungtinėje Karalystėje ir Velse alternatyvus ginčo sprendimo būdai skatinami advokatams informuojant savo klientus apie galimus ikiteisminio ginčo alternatyvas. Advokatas turi skatinti klientą kreiptis į mediaciją ar kitą jo pasirinkta ikiteisminį ginčo sprendimo būdą ir pasirašytinai užpildyti tam tikrą formą, kurioje advokatas savo parašų patvirtina, jog supažindino savo klientą su ikiteisminėmis ginčo sprendimo alternatyvomis.¹⁵² Tai vienas iš būdų, kuriuo skatinamas visuomenės supažindinimas ne tik su mediacija, bet ir kitais būdais, kaip galima išspręsti ginčą išvengiant teismo. Lietuvai prireikė beveik viso dešimtmečio, jog priimtu papildomus pasiūlymus, kurie pagerintų ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką. 2015 m. sukurta darbo grupė, kuri dalyvavo rengiant Teisingumo ministro patvirtintoje Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijoje. Šia idėja buvo siekiama aktyviais veiksmais skatinti mediacijos plėtrą. Kaip tik šioje Koncepcijoje pirmą kartą buvo iškelta mintis, kad kai kurioms ginčų kategorijoms

¹⁴⁸ Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, Lietuvos teisė 2019: 53.

¹⁴⁹ Felicity Steadman, *How mediation has developed in the uk, more particularly england, without being court-annexed and in a time of austerity*, Oxford, 2016.

¹⁵⁰ Anna Nylund, Kaijus Ervasti and Lin Adrian „Nordic Mediation Research“, Sprind Oper, 2018: 2.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos taikinamojo tarpininkavimo civiliniuose ginčiuose įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008-07-31.

¹⁵² C.H. van Rhee, *Mandatory mediation before litigation in civil and commercial matters: a European perspective*, Reserch articles, 2021:9, https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1635760283.pdf.

mediaciją taikyti privalomai.¹⁵³ Tik po dvejų metų įstatymų leidėjas ėmėsi aktyvių veiksmų ir priėmė svarbius pakeitimus, kurie turėjo didelės reikšmės mediacijos plėtrai. Anksčiau vadintas Taikinamojo tarpininkavimo civiliniuose ginčiuose įstatymas 2017 m. birželio 29 d., įsigaliojus naujai redakcijai, pervadintas į Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymą. Šioje naujoje redakcijoje pasikeitė ne tik įstatymo pavadinimas, tačiau ir priimtose nuostatos dėl privalomosios mediacijos.

Tai kas visgi yra mediacija ir kaip mes ją apibrėžiame? Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas mediacija apibūdina kaip – „civilinių ar administracinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą“.¹⁵⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 3 straipsnis mediacija apibūdina, kaip – „struktūrinį procesą, kai dvi ar daugiau ginčo šalių savanoriškai stengiasi pačios susitarti dėl jų ginčo sprendimo padedant mediatoriui. Šis procesas gali būti inicijuotas šalių arba pasiūlytas ar nurodytas pradėti teismo, arba numatytas pagal valstybės narės teisę“.¹⁵⁵ Apibendrinant pirmiau pateiktus apibrėžimus, galima teigti, kad mediacija – tai alternatyvus ginčų sprendimo būdas, kuriuo siekiama sumažinti ginčų eskalavimą, pagerinti ir skatinti šalių bendradarbiavimą padedant neutraliai šaliai – mediatoriui. Vienas iš daugelio mediacijos privalumų yra tai, kad šalys turi galimybę išreikšti savo nuomonę ir aktyviai dalyvauti procese.¹⁵⁶ Tai leidžia šalims pasijausti svarbiomis, nes jos pačios dalyvauja sprendimo priėmime. Be to, mediacija suteikia šalims galimybę sulaukti individualaus dėmesio iš mediatoriaus ir taip teikti savo pasiūlymus. Tai skiriasi nuo teismo proceso, kuriame sprendimai dažnai priimami vienašališkai. Kitas svarbus mediacijos privalumas yra tai, kad mediacija yra konfidenciali.¹⁵⁷ Tai reiškia, kad visą mediacijos metu šalių pateikta informacija ir diskusijos yra konfidencialios ir nebus atskleistos be šalių sutikimo. Tai suteikia šalims pasitikėjimo ir vidinės ramybės, kad jų asmeninė informacija nebus atskleista. Mediacija taip pat yra greitesnė ir pigesnė nei teismo procesas.¹⁵⁸ Teismo procesas gali trukti kelerius metus ir būti labai brangus bei varginantis procesas. Mediacija, kita vertus dažnai yra daug greitesnė ir pigesnė alternatyva. Tačiau mediacija turi ir tam tikrų trūkumų. Mediacija yra savanoriška, tačiau ja galima pasinaudoti tik tuo atveju, jei abi šalys su tuo sutinka. Jei viena iš šalių atsisako dalyvauti mediacijoje, tai gali lemti tolimesnį konfliktą.

Lietuvoje pradėjus taikyti mediaciją, vaiko nuomonė gali būti išklausoma ir mediacijos metu pasitelkiant mediatoriaus pagalbą. Tai reglamentuoja Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 15 straipsnis, kuris nurodo, jog mediatorius, nustatęs, kad yra vaikų ar kitų asmenų, kurių interesai įstatymų nustatyta tvarka privalo būti apsaugoti sprendžiant civilinį ginčą, gali įtraukti vaikus ar kitus

¹⁵³ Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, Lietuvos teisė 2019: 53.

¹⁵⁴ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, INFOLEX, žiūrėta 2024 m. balandžio 1 d., <https://www.infolex.lt/ta/51537>.

¹⁵⁵ Europos parlamento ir tarybos direktyva 2008/52/EB 2008 m. gegužės 21 d. dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų.

¹⁵⁶ Natalija Kaminskienė ir kt. „Mediatoriaus vadovas“: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019:24

¹⁵⁷ *Ibid.*, 24.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 25.

asmenis į civilinio ginčo sprendimą mediacijos būdu.¹⁵⁹ Šio straipsnio įtraukimas į Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymą atvėrė naujas galimybes išklausti vaiko nuomonę.

2.2. Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose ir jos metu sprendini su vaikais susiję klausimai

Privalomoji mediacija mediacijos įstatyme apibrėžiama, kaip – „mediacija, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl civilinio ginčo sprendimo“.¹⁶⁰ Lietuvoje nuo 2020 m. sausio 1 d. taikoma privalomoji mediaciją sprendžiant šeimos ginčus. Privalomoji mediacija Lietuvoje taikoma, dėl: santuokos nutraukimo, vaiko išlaikymo priteisimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, tėvų bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo, kituose šeimos ginčiuose. Nors nuostatos dėl privalomosios mediacijos priimtose dar 2017 m., tačiau jos įsigaliojo tik nuo 2020 m.¹⁶¹ Šio pasirinkimo pagrindas buvo tai, jog Lietuva privalomajai mediacijai ruošėsi nuo 2018 iki 2019 m., kadangi privalomoji mediacija yra aukščiausio galimo mediacijos institucionalizavimo lygmuo.¹⁶² Reikėjo laiko tinkamai paruošti ne tik veikimo mechanizmą, bet ir visuomenę. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 5 straipsnyje nurodoma, jog „šia direktyva nedaromas poveikis nacionalinės teisės aktams, kuriuose nustatyta, kad mediacija yra privaloma <...> jeigu šie teisės aktai neužkerta kelio ginčo šalims pasinaudoti teise kreiptis į teismą“.¹⁶³ Tai reiškia, jog valstybės narės gali pačios nuspręsti kokio lygmens ir privalomumo mediacija taikoma. Tad norint taikyti šį neteisminį ginčų sprendimo būdą aukščiausių lygmenų reikėjo pasiruošti ne tik priimant papildomas teisės normas, poįstatyminius teisės aktus, tačiau ir sukuriant teisinį mechanizmą, kuris užtikrintų šios tvarkos įgyvendinimą pilna apimtimi. Tačiau kodėl Lietuva pasirinko privalomosios mediacijos modelį? Lietuvoje privalomoji mediacija buvo priimta kaip efektyvus būdas spręsti teises problemas ir pagerinti teisingumo sistemos veikimą būtent šeimos ginčiuose.¹⁶⁴ Šeimos ginčai yra labai jautrus ir emociškai reikšmingi žmonių gyvenimuose. Viešai žinoma, jog šeimos ginčai teismuose gali užsitęsti metų metus, taip tik dar labiau paaštrinti konfliktą tarp šalių, nekalbant, apie vaikus, kurie dažnai būna ne savo norų įtraukiami į šį procesą. Taip pat šeimos konfliktai reikalauja išskirtinio dėmesio dėl savo specifiškumo. Dažnai tai yra kompleksinis ginčas, kuriame yra ne tik skyrybos tarp dviejų asmenų, bendro turto dalybos, tačiau ir klausimai, kurie siejami su vaikais, sutuoktinio išlaikymu ir kt. Labai svarbu ir tai, jog šeimos ginčiuose šalys dar privalės bendrauti ne vienus metus (kai yra vaikai), tad bandymas išlaikyti bendravimą ir pagarbą vienas kitam yra svarbus aspektas šiame

¹⁵⁹Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, žiūrėta 2023 m. lapkričio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

¹⁶⁰Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, žiūrėta 2024 m. balandžio 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

¹⁶¹Agnė Tvaronavičienė ir Odeta Intė, *Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metu patirtis*: 43.

¹⁶²Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, *Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose*, Lietuvos teisė 2019: 52.

¹⁶³Europos parlamento ir tarybos direktyva 2008/52/EB 2008 m. gegužės 21 d. dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų.

¹⁶⁴Agnė Tvaronavičienė ir Odeta Intė, *Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metu patirtis*: 40.

kontekste. Tad mediacijos pagalba galima atkurti bent minimalius santykius, kurie leistu toliau bendrauti. Kartais šalys vedamos savo ambicijų nesupranta daromos žalos aplinkai, artimiems žmonėms. Nesuprasdami tikrųjų savo poreikių bei interesų kreipiamasi į teismą siekdami nubausti kitą šalį, todėl tokių bylų kompleksiško apsunkinamas teismo procesas. Tad sprendžiant šeimos ginčus nuspręsta teikti pirmenybę vaikų gerovei, kurie visame šiame procese yra pažeidžiamiausia grandis, konfliktų sprendimus pritaikyti prie individualių šeimos aplinkybių, taupyti laiką ir pinigus, skatinti sveiką šalių tarpusavio sąveiką ir užkirsti kelią būsimiems ginčams. Mediacija buvo laikoma idealiu mechanizmu šiems tikslams pasiekti.¹⁶⁵ Kitas argumentas už privalomosios mediacijos priėmimą Lietuvoje yra teismų darbo krūvio mažinimas. Daugumoje Lietuvos teismų didžiąją dalį bylų sudaro būtent šeimos ginčai. Pavyzdžiui, remiantis Klaipėdos apylinkės teismo 2022 m. veiklos apžvalga, išnagrinėtų civilinių bylų, kurios susijusios su šeimos teise – 1267; 2021 m.¹⁶⁶ – 1284; 2020 m. – 1265.¹⁶⁷ Nors žinoma, jog šios bylos jau išnagrinėtos ir priimti sprendimai, tačiau bylų kiekis verčia sunerimti. Remiantis „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, buvo klausama teisėjų ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas sumažino darbo krūvį teismuose? Iš dvidešimt vieno respondento septyni aiškiai nurodė, kad darbo krūvis nesumažėjo, o dešimt teigė, kad darbo krūvis sumažėjo, o keturi negalėjo atsakyti į šį klausimą.¹⁶⁸ Nors dalis teisėjų nurodė, jog darbo krūvis nesumažėjo, tačiau daugiau negu pusė pasisakė, jog pajuto teigiamą poveikį darbo krūvio prasme. Tokios apklausos padeda įvertinti realų poveikį, kuris atliekamas taikant privalomąją mediaciją. Remiantis Nacionalinės teismų administracijos duomenimis apie civilinių bylų skaičių, šeimos bylų skaičius apskritai sumažėjo, palyginti su ankstesniais laikotarpiais dar iki privalomosios mediacijos įvedimo. Pateiktoje Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos (toliau – Tarnyba) metinėje ataskaitoje atsispinti teigiami pokyčiai privalomosios mediacijos taikyme. Pateiktoje ataskaitoje nurodoma, jog Tarnyboje gauti prašymai taikyti privalomąją mediaciją išaugo. 2021 m. – 6360, 2022 m. – 7345, o 2023 m. net 8469 pateikti prašymai. Tarnyba taip pat pateikė ir 2023 m. mediacijos užbaigimo rezultatus, kurie buvo priimti mediacijos metu. Nurodoma, jog iš 8469 prašymu 3636 baigėsi mediacijos užbaigimu, 1972 – mediacija baigėsi sudarius taikos sutartį.¹⁶⁹ Tai įrodo, jog privalomosios mediacijos pokytis yra akivaizdus. Žinoma, šioje statistikoje yra užfiksuota tik Tarnybos duomenis, kadangi nėra fiksuojami mediacijos, kurios yra atliekamos privačių mediatorių, kurie neturi sudarę sutarties su Tarnyba. Tai bent iš dalies atspindi

¹⁶⁵ Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, *Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose*, Lietuvos teisė 2019: 54.

¹⁶⁶ Klaipėdos apylinkės teismo 2021 m. ir 2022 m. veiklos ataskaita, žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://klaipedos.teismai.lt/data/public/uploads/2023/04/2022-metu-teismo-veiklos-apzvalga.pdf>.

¹⁶⁷ Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. veiklos ataskaita, žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://klaipedos.teismai.lt/doclib/y6pyxf6lteadanupfvg5bdbb4fwk5y9h>.

¹⁶⁸ 2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita, <https://strata.gov.lt/wp-content/uploads/2023/02/Privalomosios-mediacijos-seimos-gincuose-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas.pdf>.

¹⁶⁹ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2023 metų veiklos ataskaita, <https://vgtp.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/Bic8USHqMYs.pdf>

realų privalomos mediacijos poveikį, t. y. tai, kad teismams nebereikia nagrinėti dalies šeimos bylų¹⁷⁰ (manyta, jog dėl viso ar dalies ginčo šalys susitarė mediacijos metu). Kaip ir minėta anksčiau šeimos bylose dažnu atveju yra vaikai, kurie yra pažeidžiama visuomenės dalis ir užsitęsę teisiniai procesai gali pakenti vaiko gerovei, todėl privalomoji mediacija suteikia galimybę šalims spręsti ginčus savarankiškai ir greitai, taip sumažinant teismų apkrovą bei užtikrinti vaiko apsaugą bei gerovę. Taip pat remiantis gerąją tarptautinę praktiką mediacija užtikrina visus išvardintus argumentus, tačiau kaip ir buvo minėta anksčiau mūsų visuomenėje buvo įprasta teisybės ieškoti teisme. Deja dėl šios priežasties tik šalių sankcionavimas už privalomosios mediacijos nesilaikymą gali paskatinti šalis kreiptis į mediaciją.¹⁷¹ Dauguma žmonių nežino ir nesupranta mediacijos teigiamumo. Kalbant toliau apie privalomosios mediacijos taikymą svarbu paminėti ir tarptautinę praktiką. Italijoje nuo 2012 m. taikoma privalomoji mediacija. Lietuvoje susiformavo praktika, jog į mediacijos procesą šalys atvyktų be advokatų, taip siekiant natūralų šalių bendravimą, tačiau Italijoje mediacijoje šalims privaloma būti su atstovais.¹⁷² Kitas labai įdomus faktas, jog Italijoje nepavykus mediacijai, mediatorius parašo savo įvertinimą ir galimą šalių nepasiekta susitarimą iš savo perspektyvos ir tokį raštą pateikia teismui, kai šalis pereina į teisminį procesą. Teismas įvertina tokį dokumentą ar šalims tikrai nebuvo galima pasiekti susitarimo ir visgi jeigu teismas mano, jog šalys nesąžiningai taikė mediacijos procesą remiantis mediatoriaus paaiškinimais, teismas gali sankcionuoti šalis nukrypstant nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo.¹⁷³

Apibendrinant galima teigti, kad privalomoji mediacija yra veiksmingas ginčų sprendimo būdas, padedantis sumažinti teisminių bylų skaičių, padidinti ginčų sprendimo veiksmingumą ir modernizuoti teisingumo sistemą. Tai atitinka Lietuvos teisėsaugos ir teismų sistemos modernizavimo tikslus, todėl turėtų būti remiama ir skatinama. Privalomoji mediacija turi puikias ateities perspektyvas ir gali būti veiksminga ne tik šeimos ginčiuose, bet ir taikoma plačiau. Ir svarbiausia, tai padeda šalims išspręsti klausimus taip, jog abi pusės būtų patenkintos priimtais sprendimais ir tokių sprendimų vykdymas užtikrintu ne tik tėvų interesus, bet ir vaiko.

2.3. Vaiko įtraukimas į privalomąją mediaciją

Bet kaip privalomoji mediacija sprendžia klausimus, kurie yra susiję su vaikais? Kaip vaikas yra įtraukiamas į privalomąją mediaciją? Ankstesniuose skyriuose išsiaiškinome vaiko nuomonės svarbą, išklausymo būdus bei metodus teismo ir neteismo proceso metu. Tačiau kaip vaiko įtraukimas vyksta mediacijoje ir būtent privalomojoje mediacijoje? Kaip minėta anksčiau Mediacijos įstatyme vaiko nuomonės išklausymas reglamentuotas 15 straipsnio 4 dalyje, kuri nurodo, kad

¹⁷⁰*Ibid.*, 19.

¹⁷¹Agnė Tvaronavičienė ir Odeta Intė, *Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metu patirtis*: 37.

¹⁷²C.H. van Rhee, *Mandatory mediation before litigation in civil and commercial matters: a European perspective*, *Reserch articles*, 2021:12, https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1635760283.pdf.

¹⁷³*Ibid.*, 14.

„mediatorius, nustatęs, kad yra vaikų ar kitų asmenų, kurių interesai įstatymų nustatyta tvarka privalo būti apsaugoti sprendžiant civilinį ginčą, gali įtraukti vaikus ar kitus asmenis į civilinio ginčo sprendimą mediacijos būdu“¹⁷⁴, tačiau tolimesnio šios teisės normos taikymo išaiškinimo nėra. Kaip mediatorius turėtų įtraukti vaiką į mediacijos procesą? Galima prieiti prie prielaidos, jog ši teisė paliekama mediatoriui ir galimai šalims nuspręsti. Kaip ir teismo proceso metu taip ir privalomojoje medicijoje dažniausi klausimai, kurie susiję su vaiku yra – vaiko gyvenamosios vietos nustatymas, išlaikymo dydis, bendravimo tvarka su skyriumi gyvenančiu tėvu, kokia bendravimo tvarka bus su artimais giminaičiais, kokia tvarka bus dalinamasi papildomomis išlaidomis, tokios kaip vaikų gydymo, kelionės išlaidos kiti vaiko poreikių užtikrinimai. Žinoma, šis sąrašas nėra baigtinis ir kiekvienoje konkrečioje situacijoje šalys gali nuspręsti spręstinių klausimų apimtį bei ribas, kurios yra aktualios jų situacijoje, tačiau, kaip ir teismo proceso metu šių klausimų aptarimas yra svarbi dalis skyrybų proceso. Remiantis tarptautine praktika Jungtinėje Karalystėje taip pat vykdoma privalomoji medicija. Kaip ir Lietuvoje Jungtinėje Karalystėje privalomoji medicija taikoma šeimos bylose (su tam tikromis išimtimis). Ten taip pat labai svarbus spręstini klausimai, kurie yra susiję su vaiko išlaikymu, gyvenamosios vietos nustatymu bei bendravimo tvarka.¹⁷⁵ Norvegijoje taip pat taikoma privalomoji medicija. Norint išsiskirti, šalys pirmiau turi kreiptis privalomajai medicijai, jeigu jie turi vaikų iki šešiolikos metų.¹⁷⁶ Dažniausiai klausimai, kurie yra sprendžiami medicijos metu yra – vaiko gyvenamosios vietos nustatymas.¹⁷⁷ Iš pateiktu pavyzdžių matyti, kad klausimai, kurie yra aktualūs medicijos metu yra gan pasikartojantys tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje. Aptariant vaiko dalyvavimą medicijoje ir su juo susijusių klausimų aptarimą svarbu paminėti ir tai, jog yra nuomonių, kad vaikas neturėtų dalyvauti šiame procese. Manytina, kad medicija – tai procesas, kurio metu nesutariantys asmenys bando susitarti. Tai gali būti veiksmingas suaugusiųjų konfliktų sprendimo būdas, tačiau ar vaikai turėtų dalyvauti jame? Vieni autoriai teigia, jog vaiko įtraukimas į mediciją gali pakenkti vaikui, taip pat, jog vaikas nėra pakankamai subrendęs ir pasiruošęs išsakyti savo nuomonę, suprasti situacijos svarbos. Manytina, jog tėvai geriausiai žino vaiko interesus.¹⁷⁸ Tokia nuomonė vyrauja todėl, kad manoma, jog tai gali turėti neigiamą poveikį vaiko psichinei savijautai ir pabloginti ir taip sudėtingą situaciją. Jie vis dar mokosi suprasti ir valdyti savo emocijas, todėl dalyvavimas tėvų ginče, net ir medicijoje gali turėti didelį poveikį jų emocinei būklei. Vaiko gerovė visada turėtų būti svarbiausia ir reikėtų gerbti vaiko pažeidžiamumą ir saugumą, tačiau labai svarbu

¹⁷⁴ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.

¹⁷⁵ C.H. van Rhee, *Mandatory mediation before litigation in civil and commercial matters: a European perspective*, *Research articles*, 2021:12, https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1635760283.pdf.

¹⁷⁶ Lovise Grape, Renee Thørnblad, Bjørn Helge Handegård, *Children sharing preferences on contact and residence arrangements in child-inclusive family mediation in Norway*, <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/20288/article.pdf?sequence=3&isAllowed=y#:~:text=Mediation%20is%20mandatory%20for%20all,participation%20of%20children%20is%20voluntary>.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 4.

¹⁷⁸ Živilė Kėrytė ir Roma Šerkšnienė, *Ką reikia žinoti apie mediciją?*, (Kaunas:2020): 30.

nepamiršti vaiko teisės būti išklausytam su bet kokių su juo susijusių klausimų. Nors yra specialistų, kurie mano, jog vaikas turėtų likti nuošalyje, kai vyksta skyrybų procesas¹⁷⁹, tačiau turime neužmiršti vaiko teisės. Ypatingas dėmesys vaiko nuomonės išklausyme mediacijoje turėtų būti skirtas specialistui, kuris yra pasiruošęs ir gali suprasti vaiko interesus.

Taigi norint atsakyti į klausimą, ar vaikas visgi turėtų būti įtraukiamas į privalomąją mediaciją remiantis Konvencijos 12 straipsniu, turime remtis Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendruoju komentaru Nr.12.¹⁸⁰ Jame nurodoma, jog „visi teisės akai dėl separacijos ir skyrybų turi įtraukti vaiko teisę būti išklausytam sprendimus priimančių asmenų ir tarpininkavimo procesų metu.“ Šio komentaro 52 punto kita dalis nurodo, jog „Konvencijoje yra išreikšti lūkesčiai, kad šis klausimas turėtų būti sprendžiamas kiekvienu atskiru atveju, atsižvelgiant į amžių ir brandumą, todėl būtinas atskiras vaiko gebėjimų vertinimas“.¹⁸¹ Taigi apibendrinant vaikas turi būti įtraukiamas į privalomąją mediaciją remiantis jo gebėjimu suprasti situaciją, tačiau svarbu pabrėžti, jog tokių gebėjimų vertinimas yra pačio specialisto nuožiūra. Kaip buvo minėta pirmame skyriuje, vaikas neturi įrodinėti savo gebėjimų, priešingai, turima laikytis prielaidos, jog vaikas gali išsakyti savo nuomonę ir dalyvauti mediacijoje, jeigu vaikas to nori.

2.4. Vaiko įtraukimo į mediaciją modeliai ir jų įgyvendinimas

Mediacija padeda šalims susitarti ir priimti sprendimus. Šeimos ginčiuose šie sprendimai turi ypač didelę reikšmę, nes dažnai jie liečia vaikus. Kaip minėta ankstesniuose skyriuose, vaiko įtraukimas į procesus, kurie yra susiję su juo, suteikia didelę reikšmę vaiko emociniam augimui. Tokios mediacijos atveju, ypač partnerių, kurie yra tėvai, išsiskyrimo atveju, reikia atsiminti, kad mediacijos procesas yra platforma, kuriame įvairiais lygmenimis deramasi dėl kelių santykių. Ne tik tėvo-vaiko, bet ir vaiko-vaiko, jei šeimoje yra daugiau nei vienas vaikas. Nustatant, kas geriausiai atitinka vieno vaiko interesus, ne visada sutampa su tuo, kas geriausiai atitinka kito vaiko interesus.¹⁸² Todėl kiekvieno vaiko įtraukimas į mediaciją, leidžia suprasti kiekvieno vaiko interesą konkrečioje situacijoje. Toks būdas leidžia pažvelgti į aplinkybes iš kelių perspektyvų ir nuspręsti, kurie variantai yra tinkamiausi konkrečiai šeimai ir kiekvienam šeimos vienetui atskirai. Literatūroje išskiriami du būdai, kaip įtraukti vaiką į mediaciją. Pirmoji, dar vadinama netiesioginiu vaiko įtraukimu, kai mediacija yra orientuojama į vaiko poreikius, tačiau pats vaikas šiame procese nedalyvauja. Tai reiškia, jog vaiko interesus atstovauja tėvai.¹⁸³ Antrasis būdas, dar vadinama tiesioginiu vaiko įtraukimu į mediaciją, kai vaikas mediacijos procese dalyvauja pats. Mediatoriaus arba kito specialisto pagalba

¹⁷⁹*Ibid.*

¹⁸⁰Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2009.

¹⁸¹*Ibid.*, 13.

¹⁸²Magdalena Tabernecka, „*The legal situation of a child in mediation in light of the regulations of international law*“, International Comparative Jurisprudence, Vol.7 (2021): 93.

¹⁸³*Ibid.*, 89.

vaikas išsako savo nuomonę mediacijos metu. Labai svarbu nuspręsti kokį vaiko įtraukimo būdą pasirinkti. Toks sprendimas turi būti priimtas atsižvelgiant į vaiko amžių, brandą, emocinę ir fizinę būseną bei santykius su tėvais. Taip pat svarbu paminėti ir pačio specialisto kompetenciją. Kiekvienas iš šių būdų turi tam tikrus teigiamus ir neigiamus bruožus. Kiekvieną iš jų aptarsime kituose dvejuose skyriuose.

2.4.1. Netiesioginis vaiko įtraukimas į mediaciją

Netiesioginis vaiko įtraukimas į mediaciją reiškia, jog vaikas tiesiogiai mediacijoje nedalyvauja, tačiau mediacijos metu skiriamas didelis dėmesys vaikui ir jo poreikiams. Siūloma pradėti tokį mediacijos modelį nuo tėvų pasakojimo apie savo vaikus. Veiksminga užduoti klausimus apie vaiko charakterį, brandą, kasdienybę, santykius su draugais ir artimaisiais. Tokie klausimai padės tėvams sutelkti dėmesį į vaiką ir jo gerovę, ir tam, kad mediatorius geriau pažintų vaiką ir suprastų jo poreikius.¹⁸⁴ Skirtumas tarp į vaiko poreikius orientuotos mediacijos ir vaiką įtraukiančios mediacijos yra tai, jog tėvams yra siūloma pasikalbėti su vaiku namuose.¹⁸⁵ Toks pokalbis su vaiku yra tėvų atsakomybė. Šis pokalbis yra svarbus tuo, jog tėvai patys savo namuose, vaikui puikiai pažįstamoje aplinkoje kalbasi su juo paaiškindami apie susiklosčiusią padėtį ir bandant paskatinti vaiką atsiverti ir pasakyti ko jis nori ir kaip įsivaizduoja ateitį šeimoje. Netiesioginis vaiko nuomonės išklausymas nereikalauja papildomo specialisto pagalbos, ir būtent dėl šios priežasties šis modelis gali turėti trūkumų. Tėvai orientuodamiesi į vaiką ir jo poreikius gali nenorėti išklausyti vaiko, manipuliuoti informacija, kurią pateikė vaikas ar netgi nuslėpti dalį informacijos nuo mediatoriaus. Gali pasirodyti keista manyti, jog tėvai gali manipuliuoti savo vaiku, tačiau dažnai esant ambicijoms, tėvai nesuvokia kokią žalą gali sukelti jų veiksmai. Kartais tėvai kovoja dėl vaiko ir jo dėmesio pamiršdami, kad priimami sprendimai turi didelę reikšmę ir vaikui. Žinoma, mediatoriaus pagalba galima prieiti prie tikrųjų vaiko poreikių komunikuojant per tėvus, tačiau svarbu suprasti ir tai, jog kartais tai gali būti tik tėvų interesai. Kartais vaikai gali bijoti išsakyti savo tikruosius jausmus ir poreikius siekdami nepykdyti tėvų, todėl gali pasakyti, tai ko tikisi tėvai.¹⁸⁶ Mediatorius, kaip specialistas turi pasitelkti papildomus įrankius, kurie padės atskleisti ir užtikrinti vaiko poreikius. Tai gali būti vaiko poreikių lentelė, kalendoriai, klausimynai, naudojama vaiko nuotrauką ir t.t.¹⁸⁷ Tokie įrankiai padeda tėvams pamatyti savo sprendimus realiuose pavyzdžiuose. Kaip pavyzdžiui, kalendoriaus naudojimas gali padėti tėvams pamatyti, kaip atrodys vaiko dienotvarkė, susitikimu laikas, vizitai. Kartais susitarimai atrodo tinkami kol jų nepradeda taikyti realybėje. Stengiantis išvengti tokių nesusipratimų mediatoriaus pagalba galima šiuos susitarimus įgalinti naudojant papildomas priemones. Į vaikus orientuota

¹⁸⁴Emilija Denisenko. „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“, *Teisinės minties šventė*, (2022): 235.

¹⁸⁵Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediatoriaus vadovas metodinis leidinys* (Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019), 263.

¹⁸⁶Emilija Denisenko. „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“, *Teisinės minties šventė*, (2022): 236.

¹⁸⁷Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediatoriaus vadovas metodinis leidinys* (Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019), 263.

mediacija siekia paskatinti šalis žvelgti ne tik į savo ginčus, bet ir apsvarstyti, kaip susitarimai paveiks vaiką. Mediatorius, kaip specialistas moko tėvus, kad jie geriau suprastų, kaip ginčas neigiamai veikia jų vaikus tiek iš trumpalaikės, tiek iš ilgalaikės perspektyvos. Mediatorius procese yra neutralus asmuo, kuris stengiasi ginti vaiko interesus ir padėti vaikui atrasti jo balsą jam nedalyvaujant procese.

2.4.2. Tiesioginis vaiko įtraukimas į mediaciją

Vaiką įtraukianti mediacija yra galimybė vaikui dalyvauti mediacijos procese tiesiogiai. Nors Mediacijos įstatyme numatyta vaiko tiesioginio įtraukimo galimybė, tačiau tolimesnio detalizuojančio teisinio reguliavimo šiai nuostatai įgyvendinti nėra. Kaip minėta antrame skyriuje manoma, jog vaiko įtraukimas į mediaciją yra paliekamas tėvų ir mediatoriaus nuožiūrai. Tačiau kaip veikia vaiko tiesioginis įtraukimas į mediaciją? Iki šiol Lietuvoje nebuvo praktinio vadovo, kuris apimtų ne tik vaiko nuomonės išklausymą per vaiko teisių apsaugos specialistus bei socialinius darbuotojus, kurie pagal susiklosčiusią praktiką, dažniausiai yra įtraukiami į vaiko nuomonės išklausymą, tačiau ir kitus specialistus. 2023 m. Odeta Intė, Jolanta Sondaitytė ir Agnė Tvaronavičienė parengė „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas“, kuriame pateikiami teisinio reguliavimo pagrindai bei praktiniai patarimai, kaip vaiko nuomonės išklausymas turėtų vykti. Tai praktinis vadovas su pavyzdžiais bei metodiniais patarimais. Galime prieiti prie išdavos, jog šis metodinis leidinys labai naudingas ir mediatoriams, kurie iki šiol neturėjo metodinės medžiagos, kaip teisingai įtraukti vaiką į mediaciją. Norvegijoje įtraukiant vaiką tiesiogiai į mediaciją, mediatorius užduoda tris pagrindinius klausimus vaikui, kurie padeda mediatoriui struktūrizuoti vaiko nuomonės išklausymą. Šie trys klausimai yra: 1) Kas vyksta/atsitiko? 2) Kaip jautiesi? 3) Ar yra ką nors, ką norėtumėte pasakyti savo tėvams?¹⁸⁸ Labai įdomu tai, jog toliau nagrinėjant Norvegijos pavyzdį, mediatorius po pokalbio su vaiku, pakviečia vaiką (jeigu jis sutinka) susitikti visoms šalims – tėvams, vaikui ir mediatoriui. Šio susitikimo prasmė, tai, jog vaikas išgirstu kokį sprendimą priėmė tėvai.¹⁸⁹ Svarbu pabrėžti, jog toks susitikimas gali neįvykti iš karto po vaiko nuomonės išklausymo, tokio susitikimo rengimas gali būti kitų susitikimu metu, kai jau yra žinomas tėvų sprendimas ir išgirsta vaiko nuomonė. Pirmųjų mediacijų metu mediatorius kartu su tėvais gali aptarti galimybę įtraukti vaiką į mediaciją. Mediatorius, kaip specialistas turėtų įvertinti šeimos situaciją ir nurodyti, ar vaiko dalyvavimas galėtų padėti išspręsti kilusius nesutarimus. Paprastai vaikas į mediaciją yra įtraukiamas, kai atsiranda nesutarimai tarp tėvų dėl vaiko gerovės. Taip gali būti, jog tėvų nuomonė išsiskiria klausimuose dėl vaiko. Mediatorius tokiu atveju gali pasiūlyti įtraukti vaiką į mediaciją, jeigu manoma, kad tai padėtų konkrečiai situacijai. Labai svarbu pabrėžti, jog reikalingas abiejų tėvų sutikimas, jog vaikas dalyvautų mediacijoje.¹⁹⁰ Teisės aktuose nėra nurodoma, jog toks sutikimas yra privalomas, tačiau manytina, jog

¹⁸⁸Renee Thørnblad and Astrid Strandbu. „The Involvement of Children in the Process of Mandatory Family Mediation, Nordic Mediation Research, (2018): 187.

¹⁸⁹*Ibid.*, 187.

¹⁹⁰Emilija Denisenko. „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“, *Teisinės minties šventė*, (2022): 237.

toks sutikimas turėtų būti. Taip pat ir vaiko sutikimas dalyvauti šiame procese. Kitas svarbus žingsnis mediatoriaus ir tėvų pasiruošimas vaiko įtraukimui. Mediatoriui, kaip specialistui svarbu paaiškinti tėvams, kodėl svarbu išgirsti vaiko nuomonę. Vaikas, kaip nepriklausoma asmenybė, gali turėti savo lūkesčius šiam procesui. Svarbu paruošti tėvus, jog vaiko nuomonė gali skirtis nuo jų, ir jų įsivaizdavimo kas vaikui geriausia. Kitas svarbus žingsnis yra nuspręsti kokia tvarka vaikai bus išklausomi. Vėlgi, nėra reglamentuojama ar vaikas gali būti išklausomas kartu su tėvais, ar visgi vaikas privalo būti išklausomas vienas pats, tačiau nesant teisiniam šios nuostatos reguliavimui, nėra nurodoma, ar vaikas privalo būti išklausomas vienas be tėvų. Žinoma, tokia praktika labiausiai atitinka vaiko interesus, kadangi vaiko išklausymas vyksta saugioje aplinkoje kartu su specialistu, kuris žino, kaip tinkamai bendrauti su vaiku nesukeliant jam papildomo emocinio streso. Autoriaus nuomone, esant tėvų norui dalyvauti mediacijos procese kartu su vaiku, nebūtų pasiektas vaiko nuomonės išklausymo tikslas – vaikas negalėtų jaustis visiškai saugus ir pasakyti savo nuomonės apie situaciją ir kokie sprendimai būtų jam priimtinausi, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, jog įstatymo leidėjas nereguliuoja šios formos ir tai paliekama mediatoriaus, kaip specialisto ir tėvų nuožiūrai. Remiantis tarptautine praktika, vaikas išklausomas vienas, be tėvų dalyvavimo.¹⁹¹ Kadangi mediacija yra konfidenciali, svarbu aptarti ir vaiko išsakytos nuomonės atskleidimą. Svarbu paklausti vaiko, kokią informaciją bus galima atskleisti tėvams. Autoriaus nuomone, konfidencialumas turi būti taikomas visiems mediacijos dalyviams, vaikas neturi būti to išimtis. Tad jeigu vaikas nusprendžia, jog tam tikrą informacijos dalį specialistas turi neatskleisti tėvams, labai svarbu to nepadaryti ir nepažeisti vaiko pasitikėjimo. Vaiko nuožiūra, jis gali išsakyti savo nuomone žodžiu, raštu, piešiniais ar kitais būdais, kurie yra priimtini vaikui pagal jo amžių ir brandumą.

Apibendrinant vaiko įtraukimą į mediaciją svarbu paminėti, jog vaiko dalyvavimas mediacijoje remiasi bendraisiais mediacijos principais. Vaikas turi savanoriškai dalyvauti šiame procese, taip pat viskas kas yra pasakoma mediacijos metu yra konfidencialu, išskyrus kiek pats vaikas leidžia atskleisti tam tikrą informaciją. Kadangi vaiko įtraukimas yra kompleksinis procesas, tėvai turi sutikti įtraukti vaiką ir jie privalo gerbti jo nuomonę, tačiau svarbu nurodyti, kada netaikyti vaiko įtraukimo į mediaciją: 1) Jeigu mediatorius mano, jog vaiko įtraukimas į mediaciją būtų tik formalumas; 2) Tėvai negali/nenori suprasti, jog vaikas galėtų išsakyti savo nuomonę; 3) Viena iš tėvų pozicijų yra tai, jog vaikas sutinka su jų sprendimais ir vaikas nenori kalbėtis su specialistu; 4) Jeigu tėvai ar vienas iš tėvų manipuliuoja vaiku; 5) Tėvai nėra pasirengia išgirsti vaiko nuomonės, kadangi galutinius sprendimus turi priimti tėvai, vaiko įtraukimas neturėtų teigiamo poveikio. Autoriaus nuomone, vaikas neturėtų būti

¹⁹¹Pavyzdžiui Australijoje remiantis vaiko įtraukimo į mediaciją gidu, nurodoma, kad vaikas atskiros sesijos metu kartu su specialistu išsako savo nuomonę. Relationships Australia. New South Wales, „Using child-inclusion in family mediation to improve outcomes for your kids after separation“ <https://www.relationshipsnsw.org.au/blog/child-inclusive-mediation-guide/>. Taip pat Jungtinėje Karalystėje remiamasi praktika, jog vaikas išklausomas vienas be tėvų. MediateUK. Find your future, „The ultimate guide to child inclusive mediation“, <https://www.mediateuk.co.uk/ultimate-guide-to-child-inclusive-mediation/>.

įtraukiamas, jeigu ginčas kyla dėl išlaikymo klausimų. Tokiu atveju vaiko įtraukimas į mediaciją neturi pagrindo, jeigu sprendžiami turtiniai klausimai. Vaikas negali pasakyti, kokio išlaikymo jam reikia. Tokius sprendimus privalo priimti tėvai. Kitas atvejais jeigu tėvai mano, jog vaikas turi nuspręsti ir priimti sprendimą. Svarbu paminėti, jog vaikas įtraukiamas į mediaciją ne dėl to, jog jis nuspręstų ir išspręstų ginčą. Vaiko įtraukimas leidžia jam išsakyti savo nuomonę, interesus, tačiau tai nereiškia, jog vaikas turi priimti sprendimus. Ši atsakomybė ir toliau lieka tėvams. Tad jeigu tėvai mano, jog ši atsakomybė perduodama vaikui, vaiko įtraukimas gali tik pakenkti procesui. Tėvai gali nebesiimti aktyvių veiksmų sprendimams priimti ir konfliktui spręsti ir žinoma, jeigu mediatorius neturi tinkamų žinių vaiko nuomonės išklausymui. Jeigu nėra galimybės pasikviesti kito specialisto, kuris turi profesinių ir praktinių žinių vaikas į mediaciją neturi būti įtraukiamas. Specialistas, kuris gali išklausti vaiko nuomonę yra – psichologas, socialinis darbuotojas, vaiko teisių apsaugos darbuotojas, kurie yra baigę specialias studijas ir įgiję kvalifikacinį laipsnį kaip specialistai, tobulinantis savo žinias mokymuose. Prie šios kategorijos galime priskirti ir mediatorius, kurie yra išklausia specialius mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema. Svarbu pabrėžti, nors mediacijoje vaikas dalyvauja savanoriškai, jam sudaromos sąlygos jaustis saugiai, tačiau turime stengtis, išklausti vaiką vieno ar kelių vizitų metu, jog vaikui nereikėtų tęstinai dalyvauti procese. Priėmus sprendimą vaiką įtraukti į mediaciją, mediatorius (ar kitas specialistas) prieš susitinkant su vaiku turi surinkti reikiamą informaciją apie vaiką. Pirminis informacijos šaltinis yra tėvai. Mediacijos metu tėvai pateikia būtiniausią informaciją, kuri gali padėti mediatoriui susipažinti su vaiku dar iki susitikimo su juo – vaiko amžius, jo emocinė branda, sveikata, vaiko užsiėmimai, interesai bei pomėgiai ir daugybę kitų dalykų, kurie yra žinomi tėvams. Vertinant „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“ kurioje mediatorių buvo teiraujamasi ar jie privalomosios mediacijos procesuose išklauso vaiko (-ų) nuomonę. Apklausos rezultatai parodė, kad tik maža dalis mediatorių privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose metu išklauso vaiko nuomonę, visada 2,7 %, dažniausiai 5,4 %. Kartais tą atlieka 49 %, o niekada – 43 %. Svarbu pažymėti, kad vaiko teisė būti išklausytam sprendžiant visus su juo susijusius klausimus yra įtvirtinta tarptautiniu lygiu (Konvencijos 12 straipsnis), todėl turėtų būti keliamas svarbus klausimas, ar privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose be vaiko nuomonės išklausymo atitinka tarptautinės teisės reikalavimus ir gerąją praktiką. Iš pateiktų duomenų matyti, jog vaiko nuomonės išklausymas privalomosios mediacijos metu Lietuvoje nėra plačiai taikomas. Tai gali būti įvardyta kaip sritis, kurioje Lietuvos mediatoriai, turėtų siekti gerosios užsienio praktikos, tobulėti.¹⁹² Mediatoriai buvo paprašyti nurodyti kodėl privalomosios mediacijos metu neišklauso vaiko nuomonės. 31,1 % respondentų nurodė, jog vaikai nėra pasiekę amžiaus, leidžiančio jiems pasisakyti tokiais svarbiais klausimais. 13,2 % respondentų nurodė, abu tėvai ar vienas iš tėvų nesutiko išklausti vaiko nuomonės privalomosios

¹⁹²Vygantė Milašiūtė. „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, 2022.

mediacijos metu. 13,2 % respondentų nurodė, jog vaikų išklausymui paprastai pritrūksta laiko. 2,6 % respondentų nurodė, kad patys vaikai nesutiko pasidalinti savo nuomone. Kiti respondentų atsakymai buvo susiję su jų pačių pasirengimu įtraukti vaiką į privalomąją mediaciją ir išklausti jo nuomone. 17 respondentų nurodė, kad tinkamam vaiko nuomonės išklausymui privalomosios mediacijos procese jiems trūksta kompetencijos. 14 respondentų nurodė, jog dar nebuvo atsidūrę situacijoje, kai vaiko nuomonės išklausymas būtų buvęs reikalingas. 3 respondentai nurodė, kad vaiko įtraukimas į mediaciją gali būti jam žalingas, o 2 respondentai manė, kad šeimos ginčas yra suaugusiųjų reikalas, tad vaiko išklausymas neturi prasmės. Iš gautų atsakymų matyti, kad Lietuvoje nėra susiformavusios praktikos išklausti vaiko nuomonę privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose metu, o daugelis mediatorių nesuvokia ir nemato poreikio įtraukti vaiką, tad to ir nedaro. Kita vertus, daugelis mediatorių abejoja savo kompetencija.¹⁹³ Apibendrinant darytina išvada, jog nepaisant to, kad privalomoji mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje yra plačiausiai taikoma, mediatoriams trūksta žinių ir įgūdžių, susijusių su geriausių vaiko interesų sprendžiant šeimos ginčus užtikrinimu bei vaikų nuomonės išklausymu. Remiantis Australijos Vyriausybės parengta statistika, 19 iš 22 tėvų, kurie sutiko įtraukti vaiką į mediaciją tiesiogiai nurodė, kad tai labai padėjo vaikui, tik 3 iš 22 tėvų, nurodė, jog tai neturėjo jokio efekto tolimesniam mediacijos procesui ir ginčo išsprendimui.¹⁹⁴

Apibendrinant tiesioginis vaiko įtraukimas į mediaciją ir vaiko nuomonės išklausymas nėra vaiko norai. Tai yra kompleksinis procesas padedantis tėvams suprasti savo vaiką bei vaiko galimybė pasakyti kas jo nuomonę jam būtų priimtinausia. Šiame darbe jau minėta, jog kartais tėvai sprenddami klausimus, kurie susiję su vaiko gyvenamąją vietą, bendravimo tvarka nemato situacijos iš vaiko perspektyvos. Manydami, jog tam tikri sprendimai yra priimtini ir „patogus“ jiems, kaip tėvams, bet ne visada reiškia, jog šie sprendimai bus tinkami vaikui, ypač, kai vaikas yra vyresnio amžiaus, kuris kuria savo socialinius ryšius, todėl svarbu išklausti vaiką ir padėti tėvams atsitraukti nuo savo pozicijų ir sutelkti dėmesį į vaiką ir jo poreikius. Visgi pasikeitusi šeimos dinamika turi didelį poveikį ne tik tėvams, bet ir vaikui. Todėl bandant šias problemas spręsti kartu įgalinami tėvai ir vaikai. Tėvams – atsitraukti nuo konfliktų, kurie dažnai būna emocinio pobūdžio ir orientuoti į vaikus. Vaikams – suprasti ir priimti pasikeitusią šeimos situaciją.

¹⁹³*Ibid.*

¹⁹⁴Australian Government Department of Social Service, „Child inclusive practice in family and child counselling and family and child mediation“, 2015 m. rugpjūčio 20., <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/families-and-children/publications-articles/child-inclusive-practice-in-family-and-child-counselling-and-family-and-child-mediation-0?HTML>.

3. MEDIATORIAUS KVALIFIKACIJA, BŪTINA TINKAMAM VAIKO ĮTRAUKIMUI Į MEDIACIJĄ

3.1. Mediatoriaus kvalifikacijos bendrieji reikalavimai nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu

Vienas iš svarbiausių sėkmingos mediacijos veiksnių – mediatoriaus žinios, įgūdžiai ir asmeninės savybės, kurios suteikia ginčo šalims reikalingą paramą, palengvinantį jų bendravimą ir susitarimą,¹⁹⁵ todėl mediatoriaus pasiruošimas yra itin svarbu. Tinkamas mediatoriaus paruošimas turėtų būti ne tik pačio mediatoriaus interesas, tačiau ir valstybės institucijų, kurios turėtų užtikrinti, jog mediatoriaus kvalifikacija atitiktų aukščiausius reikalavimus. Tada galima būtų tikėtis, kad šios profesijos atstovai teikiantis mediacijos paslaugas, suteiktu asmenims kokybę atitinkančias paslaugas.

Prieš pradedant nagrinėti mediatoriaus kvalifikaciją, kuri yra būtina norint tinkamai įtraukti vaiką į mediaciją, turime susipažinti su mediatoriaus kvalifikacijos reikalavimais apskritai norint tapti mediatoriumi. Lietuvoje šie reikalavimai nurodyti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo antrame skyriuje.¹⁹⁶ Mediacijos paslaugas gali teikti tik asmenys įrašyti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Ši nuostata turi tam tikrą išimtį. Kaip nurodyta Mediacijos įstatymo 4 straipsnio 7 dalyje, jog „asmenims, kuriems pagal Europos Sąjungos valstybės narės ar Europos ekonominės erdvės valstybės teisės aktus tos valstybės kompetentinga institucija yra suteikusi teisę teikti mediacijos paslaugas, neribojama laisvė laikinai teikti mediacijos paslaugas Lietuvos Respublikoje.“¹⁹⁷ Autoriaus atlikta paieška leidžia prieiti prie išvados, jog ši išimtis nėra dažnai taikoma. Tačiau, kokius reikalavimus turi atitikti specialistas, kuris nori būti įrašytas į Lietuvos mediatorių sąrašą? Asmuo, pageidaujantis būti įrašytą į mediatorių sąrašą, turi atitikti šiuos reikalavimus (2 schema)¹⁹⁸:

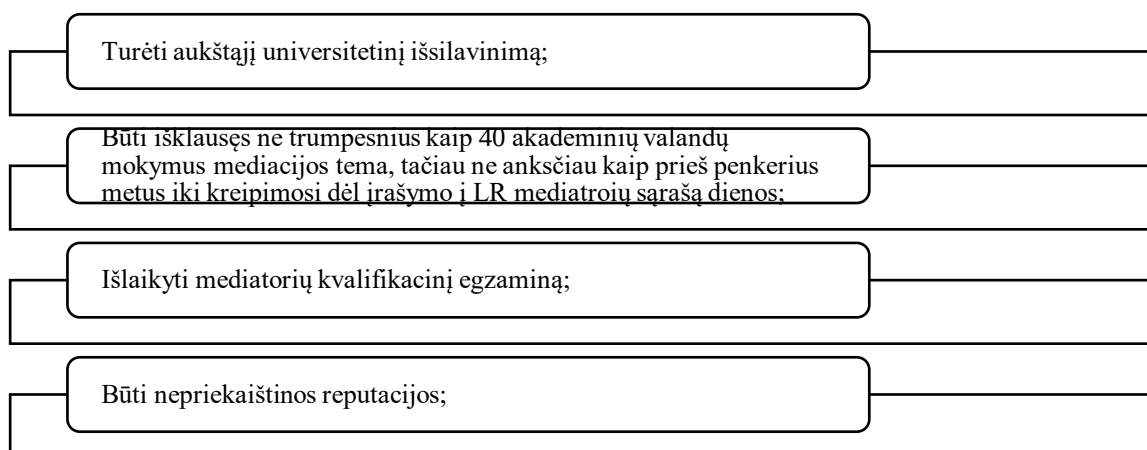
¹⁹⁵ Agnė Tvaronavičienė ir Rokas Uscila. „Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis“, (2021): 87. https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133541/PDF/08_Rozdzial_5_a.pdf.

¹⁹⁶ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ *Ibid.*

(2 schema)

Svarbu pabrėžti, jog šie reikalavimai sudaro visetą, tai reiškia, jog norint tapti mediatoriumi ir būti įrašytam į Lietuvos mediatorių sąrašą, visi šie reikalavimai turi būti įvykdyti. Aptariant kiekvieną reikalavimą atskirai, pradedant nuo reikalavimo turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, turime atkreipti dėmesį į tai jog, nei įstatymuose, nei kituose poįstatiminiuose teisės aktuose nėra konkretizuojama universitetinio išsilavinimo sritis. Autoriaus nuomone, tai leidžia išplėsti specialistų ratą, kurie potencialiai galėtų tapti mediatoriais. Nors visuomenėje vyrauja nuomonė, kad mediatoriumi gali būti tik teisinį išsilavinimą turintys specialistai, tačiau realybė yra visai kitokia. Mediatoriaus specialybės neriboja teisinio išsilavinimo reikalavimas. Antrasis reikalavimas yra tai, jog asmuo norintis tapti mediatoriumi turi būti išklauses ne trumpesnius kaip 40 akademinių valandų mokymus mediacijos tema. Ši nuostata taip pat yra saistoma ir su terminais. Mediacijos įstatyme nurodoma, jog šie mokymai turi būti išklausomi ne anksčiau kaip prieš penkerius metus iki kreipimosi dėl įrašymo Lietuvos mediatorių sąrašą dienos. Norint išklausti mokymus ir gauti pažymėjimą apie mokymų išklausymą, galima rinktis iš kelių variantų. Dažniausiai mokymai siūlo kursą, kuris ir yra skirtas pradedantiems. Valandų skaičius – 40 akademinių valandų. Mokymai trunka dažniausiai apie 5 dienas. Tokių mokymų kaina apie 500,00 Eur.¹⁹⁹ Panašių mokymų Lietuvoje yra ir daugiau, tačiau svarbu pabrėžti, jog šių mokymų kokybė nėra kontroliuojama jokiais valstybės institucijų mechanizmais. Vieninteliai reikalavimai norint teikti mediacijos mokymus, nurodyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. patvirtintame Nr.1R-289 „Mokymų mediacijos tema minimalių reikalavimų sąrašas“ įsakyme.²⁰⁰ Šiame įsakyme nurodyta, jog mokymai

¹⁹⁹Mykolo Romerio universitetas, „Praktiniai mokymai. Vaiko nuomonės išklausymas mediacijoje. Mokymų programa“, <https://www.mokymulab.eu/565-mediacijos-mokymai-pradedantiems-5-temos40-akad-val.htmls>.

²⁰⁰„Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr>.

turi atitikti minimalius reikalavimus. Šio įsakymo 2 straipsnyje įtvirtinta, kad „mokymai turi sudaryti galimybes asmenims pasirengti laikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teisingumo ministro tvirtinamą mediatorių kvalifikacinio egzamino programą“.²⁰¹ Kituose šio įsakymo straipsniuose nurodyta, kokios temos yra aktualios mediacijos egzamine ir kokios temos privalo būti mediacijos mokymuose (3 lentelė)²⁰²:

(3 lentelė)

„Konflikto ir ginčo samprata bei jų sprendimo būdai“ skiriama ne mažiau kaip 1 akademinei valanda ir ne daugiau kaip 3 akademinės valandos mokymų.	Mediacijos samprata“ skiriama ne mažiau kaip 1 akademinei valanda ir ne daugiau kaip 3 akademinės valandos mokymų.	„Mediacijos principai“ skiriama ne mažiau kaip 2 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 4 akademinės valandos mokymų.	„Mediatoriaus vaidmuo“ skiriama ne mažiau kaip 2 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 4 akademinės valandos mokymų.	„Mediacijos procesas“ skiriama ne mažiau kaip 3 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 5 akademinės valandos mokymų.
„Mediatoriaus bendravimo ir derybų vedimo technikos“ skiriama ne mažiau kaip 2 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 4 akademinės valandos mokymų.	„Atskirų kategorijų ginčų mediacijos ypatumai“ skiriama ne mažiau kaip 4 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 6 akademinės valandos mokymų.	„Teisminės mediacijos ypatumai“ skiriama ne mažiau kaip 1 akademinei valanda ir ne daugiau kaip 3 akademinės valandos mokymų.	„Mediatoriaus profesinė veikla“ skiriama ne mažiau kaip 1 akademinei valanda ir ne daugiau kaip 3 akademinės valandos mokymų.	„Teisinių žinių pagrindai“ skiriama ne mažiau kaip 2 akademinės valandos ir ne daugiau kaip 4 akademinės valandos mokymų. ²⁰³

Taigi, galime prieiti prie išvados, jog asmenys norintys teikti mediacijos mokymus privalo užtikrinti mokymų aktualumą mediacijos temų atžvilgiu, tačiau pačio proceso niekas nekontroliuoja. Kaip

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ *Ibid.*

nurodo A.Tvaronavičienė ir R.Uscila straipsnyje „Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis“ – „mokymų paslaugų teikėjams nėra keliami jokie kvalifikaciniai reikalavimai. Realiai mokymus mediacijos tema gali organizuoti ir vykdyti bet kuris asmuo ar organizacija. Svarbu užtikrinti, kad mokymų programa atitiktų Mokymų mediacijos tema minimaliuosius reikalavimus“.²⁰⁴ Autoriaus nuomone, tai kelia nepasitikėjimą mokymosi kokybę. Norint užtikrinti mediacijos plėtra turi būti užtikrinta, jog mediaciją atlieka savo srities specialistai, kurie gali užtikrinti paslaugų kokybę. Kitas būdas – mediacijos magistro studijos, kurias rengia Mykolo Romerio universitetas, tačiau svarbu pabrėžti, jog nors asmuo ir baigęs šias studijas ir įgijęs magistro kvalifikacinį laipsnį, tačiau kaip ir kiti asmenys privalo išlaikyti mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą, tačiau jam nebereikia išklaudyti atskirų mokymų mediacijos tema. Taigi, norint tapti mediatoriumi privaloma išlaikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą. Šį egzaminą ruošia – Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Šiai tarnybai asmuo norintis laikyti mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą privalo parašyti prašymą ir pateikti savo asmens dokumento kopiją. Svarbu pabrėžti, jog reikalavimuose nėra nurodoma, jog asmuo turi pateikti mediacijos mokymų išklaudyto pažymą ar sertifikatą. Tai reiškia, jog asmuo gali laikyti mediacijos egzaminą dar neišklaudęs privalomų 40 akademinių valandų mokymų. Kaip ir minėta prieš tai, asmuo turi atitikti ir kitus minėtus reikalavimus, antraip jis nebus įrašomas į Lietuvos mediatorių sąrašą. Įstatymo leidėjas sukūrė tam tikras išimtis leidžiančias tam tikros specialybės asmenims neišklaudyti mediatoriaus mokymų bei nelaikyti kvalifikacinio egzamino.

Kaip nurodyta Mediacijos įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje teisėjams, turintiems trejų metų teisėjo darbo patirtį ir išklaudusiems ne trumpesnius kaip 16 akademinių valandų įvadininius mokymus mediacijos tema, ir socialinių mokslų daktaro laipsnį turintiems asmenims, kurie per paskutinius trejus metus iki kreipimosi dėl įrašymo į mediatorių sąrašą vedė mokymus mediacijos tema, kurių bendra trukmė – ne mažiau kaip 100 akademinių valandų, šie reikalavimai taip pat netaikomi advokatams, antstoliams ir notarams turintiems trejų metų atitinkamą patirtį.²⁰⁵

Šios išimtis susilpnina mediatoriaus profesiją, kaip nurodo A.Tvaronavičienė ir R.Uscila straipsnyje „Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis“ atliktoje analizėje, jog „2019-2021 m. liepos 14 d. mediatorių kvalifikacinį egzaminą yra išlaikę tik 312 mediatorių (2019 m. – 197; 2020 m. – 94; 2021 m. – 21), o sąrašė yra 591 mediatoriai, akivaizdu, kad bent 279 asmenys į sąrašą pateko naudodamiesi išimtimis. Tai sudaro daugiau nei 47 %“.²⁰⁶ Atlikta statistika puikiai pavaizduoja, jog dauguma mediatorių esantys sąrašė gali neturėti mediacijos pagrindų, kurie leistų

²⁰⁴ Agnė Tvaronavičienė ir Rokas Uscila. „Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis“, (2021): 96.

²⁰⁵ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

²⁰⁶ Agnė Tvaronavičienė ir Rokas Uscila. „Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis“, (2021): 94-94.

tinkamai atlikti mediaciją. Svarbu pažymėti, kad tai aktualu ir nagrinėjant mediatoriaus galimybę įtraukti vaiką į mediacijos procesą. Analizuojant „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, kurioje buvo prašoma mediatorių nurodyti savęs įsivertinimą jų turimų žinių ir įgūdžių mediacijos paslaugų teikime. Vertinant pateiktus atsakymus mediatoriai savo turimas žinias ir įgūdžius vertina pozityviai. Daugiausiai respondentų nurodė, jog jų įgūdžiai – „Labai geri“, paklausti kokioje srityje geriausiai save vertina, respondentai nurodė – teisinėse žinios, mediatoriaus etikoje ir mediacijos principuose. Viena iš mažiausiai atsakymų surinkusių sričių – vaiko nuomonės išklausa. Deja tik 16 % respondentų nurodė, jog savo įgūdžius vaiko nuomonės išklausoje vertina „Labai gerai“.²⁰⁷ Iš pateiktos surinktos statistikos matyti, jog mediatoriai neturi tinkamo pasirengimo vaiko nuomonės išklausoje, kas gali turėti didžiulės neigiamos įtakos užtikrinant Konvencijos 12 straipsnio vykdymą. Toliau tęsiant dėl bendrųjų mediatoriaus kvalifikacijos reikalavimų, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog jeigu dauguma mediatorių nėra susipažinę su mediacija kaip procesu, sunku tikėtis, jog toks procesas, kaip vaiko įtraukimas į mediaciją, galėtų turėti teigiamų pasekmių. Aptariant paskutinį reikalavimą, norint įsirašyti į Lietuvos mediatorių sąrašą yra mediatoriaus nepriekaištinga reputacija. Mediacijos įstatymas nenurodo, kas yra mediatoriaus nepriekaištinga reputacija, tačiau mediacijos įstatymo 7 straipsnis, nurodo, kada asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, o tai yra jeigu (4 lentelė)²⁰⁸:

4 lentelė

Pripažintas kaltu dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymo ir turi neišnykusį ar nepanaikintą teistumą;	Pripažintas kaltu dėl korupcinio pobūdžio nusikaltimo padarymo ir turi neišnykusį ar nepanaikintą teistumą;	Pripažintas kaltu dėl korupcinio pobūdžio baudžiamojo nusižengimo padarymo ir nuo apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nepraėjo treji metai;
Atleistas iš teisėjo, valstybės pareigūno, valstybės tarnautojo, advokato, notaro, antstolio pareigų už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus arba yra pripažintas padaręs tarnybinį nusižengimą,	Atleistas iš darbo, pareigų ar yra praradęs teisę verstis tam tikra veikla dėl to, kad neatitiko įstatymuose nustatytų nepriekaištingos reputacijos reikalavimų ir yra pažeidęs teisės aktuose nustatytas etikos	Piktnaudžiauja alkoholiu, psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis ar kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis.

²⁰⁷Vygantė Milašiūtė. „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, 2022. <file:///C:/Users/Kristina/Downloads/2022-11-30-privalomosios-mediacijos-seimos-gincuose-ex-post.pdf>.

²⁰⁸„Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

už kurį turėtų būti skirta tarnybinė nuobauda – atleidimas iš pareigų, jei po šio atleidimo arba pripažinimo padarius tarnybinį nusižengimą, už kurį turėtų būti skirta tarnybinė nuobauda – atleidimas iš pareigų, nepraėjo treji metai;	normas, ir nuo atleidimo iš darbo, pareigų ar teisės verstis tam tikra veikla praradimo dienos nepraėjo treji metai; ²⁰⁹	
---	---	--

Kaip nurodo mediacijos įstatymo 7 straipsnio 2 dalis, Valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba esant pagrįstoms abejonėms turi teisę kreiptis į Informatikos ir ryšių departamentą prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Valstybės tarnybos departamentą, teisėsaugos kontrolės ir kitas institucijas, įstaigas ar įmones ir gauti reikiama informaciją ne vėliau, kaip per penkias darbo dienas nuo prašymo pateikti informaciją gavimo dienos.²¹⁰

Tarptautinėje praktikoje norint tapti mediatoriumi, asmuo turi atitikti reikalavimus, kurie yra orientuojami būtent į pradinį mediatoriaus paruošimą. Kalbant apie Australijos pavyzdį, asmuo norintis tapti mediatoriumi, turi išklaudyti mokymosi programą, kuri yra akredituota Nacionalinės mediacijos akreditavimo sistemos (angl. *National Mediation Accreditation System*), sutrumpintai ši institucija vadinasi – NMAS. Ši institucija griežtai nurodo minimalius reikalavimus, kuriuos turi atitikti mokymosi sistema, jog asmuo juos baigęs galėtų pretenduoti tapti mediatoriumi. Šie reikalavimai – pirma, mažiausiai 38 valandų trukmės mokymosi kursas, kuris gali būti vykdomas kaip vienas kursas arba moduliais iki 24 mėnesių laikotarpio. Antra, mokymosi kurse turi būti bent dviejų instruktorių komanda, kurioje pagrindinis instruktorius turi daugiau nei trejų metų NMAS akredituoto mediatoriaus ir instruktoriaus darbo patirtį. Trečia, mokymosi kurse turi būti pakankamai trenerių, kad kiekvienas mokinys, kuris mokosi, būtų stebimas atliekant mediatoriaus vaidmenį. Ketvirta, treneriai, turi būti akredituoti kaip mediatoriai pagal NMAS ir turi ne mažiau kaip dvejų metų arba 50 valandų mediatoriaus patirties. Šie treneriai pateikia raštišką atsiliepimą stebimiems mokiniams. Penkta, kiekvienas mokinys, turi dalyvauti ne mažiau kaip devyniuose imituojančiuose mediacijose, iš kurių bent trijose atlieka mediatoriaus vaidmenį. Šešta, mokymosi turinys, turi apimti žinias, įgūdžius ir etikos principus, išdėstytus praktikos standartuose.²¹¹ Asmuo, baigęs šiuos mokymus ir gavęs pranešimą apie sėkmingą įvertinimą, per 6 mėnesius turi kreiptis į akreditavimo įstaigą (angl.

²⁰⁹ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Mediation standards board „NMAS v AMDRAS comparison document“, <https://msb.org.au/themes/msb/assets/documents/Comparison%20Document%20-%20NMAS%20and%20AMDRAS%20-%20August%202023.pdf>.

Recognised Mediator Accreditation Body (RMAB)) dėl akreditavimo. Šioje įstaigoje asmuo atitkęs visus reikalavimus bus įtrauktas į nacionalinį registrą. Mediacijos akreditacija galioja 2 metus.²¹² Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje norint tapti mediatoriumi asmuo privalo dalyvauti 5 dienų mediacijos įgūdžių kurse (40 valandų). Išklause šiuos kursus, asmuo turi atlikti rašytinę užduotį, o instruktoriai ją recenzuoja dėl įgūdžių kompetencijos. Sėkmingai užbaigus šiuos kursus ir gavus teigiamą įvertinimą iš rašytinės užduoties, asmuo gauna akreditaciją iš Efektyvaus ginčų sprendimo centro (angl. *The Center for Effective Dispute Resolution*).²¹³ Kanadoje asmuo norintis tapti mediatoriumi privalo išklaudyti ir dalyvauti 80 valandų mediacijos teorijos ir įgūdžių mokymuose, 100 valandų ginčų sprendimo studijų arba mokymų ir atlikti 15 mediacijų kaip vienintelis, mokamas mediatorius.²¹⁴ Tuo tarpu Norvegijoje asmuo norintis vykdyti mediacijos paslaugas turi dalyvauti baziniame kurse, iš viso apimančiame daugiau nei 15 valandų, išmokyti K. Kjelland-Mørdre, C. Bommen, Rettsmekling i Praksis (teisminė mediacija) vadovą, vykdyti mediacijos procesą kartu su patyrusiu mediatoriumi, taip pat vykdyti individualias mediacijas, kurios bus įvertintos patyrusio mediatoriaus.²¹⁵

Apibendrinant Lietuvos, Australijos, Didžiosios Britanijos, Kanados ir Norvegijos mediacijos profesijos įgijimo reikalavimus pastebėtina, jog tik Lietuvoje yra reikalaujamas aukštasis universitetinis išsilavinimas. Kaip ir Lietuvoje, tiek ir kitose minėtose šalyse mediacijos pagrindai įgyjami mokymų pagalba. Svarbu pažymėti tai, jog Kanadoje iš pateiktų pavyzdžių mediacijos mokymų trukmė yra ilgiausia. Tai leidžia prieiti prie išvados, jog būtent orientuojamasi į bazinius mokymus, kurie leidžia mediatoriui toliau naudoti įgytas žinias ir praktikoje. Kaip nurodyta oficialiuose puslapiuose, Kanadoje mediacijos sėkmės reitingas yra apie 80%.²¹⁶ Tai tik dar labiau sustiprina Kanados taikoma mokymosi modulį, kuris leidžia pasiekti aukštų rezultatų mediacijos procese. Australijoje mokymosi mechanizmas sukurtas užtikrinti, jog asmuo, norintis tapti mediatoriumi įgytų kuo daugiau praktinių įgūdžių, todėl ir mokymosi bazė užtikrina profesionalius instruktorius. Autoriaus nuomonę, tokie reikalavimai ateityje galėtų būti įgyvendinti ir Lietuvoje. Kaip ir minėta anksčiau, šiuo metu Lietuvoje mokymus mediacijos tema teoriškai gali atlikti kiekvienas asmuo ar organizacija, kuri užtikrina tam tikrų temų buvimą programoje. Tik mediatoriaus kvalifikacinio egzamino metu asmuo išklause vieną ar kitą mokymosi programą mediacijos tema gali įvertinti ar mokymai padėjo įgyti teorinių ir praktinių žinių, kurie yra būtini norint išlaikyti šį egzaminą.

²¹²Australian Mediation Association „How to become a Mediator?“ <https://ama.asn.au/how-to-become-a-mediator/>.

²¹³Mina Vaish, Christiana Laing, Prabha Sankaranarayan, „A Focused Glimpse into Mediation Skills and Competencies“, MBB Consulting conflict management & stakeholder engagement, 2018 m. birželis, <https://mediatorsbeyondborders.org/wp-content/uploads/2020/05/MBBI-Consultancy-Geneva-Workshop-June-2018.pdf>.

²¹⁴*Ibid.*

²¹⁵*Ibid.*

²¹⁶The Honourable Warren K. Winkler Chief Justice of Ontario, *Access to Justice, Mediation: Panacea or Pariah?* Published in 2007 Canadian Arbitration and Mediation Journal 16 (1):5-9.

<https://www.ontariocourts.ca/coa/about-the-court/archives/access/#:~:text=The%20success%20rate%20is%20in,since%20the%20lower%20court%20decision.>

3.2. Mediatoriaus žinios ir gebėjimai reikalingi tinkamam vaiko įtraukimui į mediaciją

Mediacija, dažnai sutinkame išsireiškimu, jog mediacijos sėkmė dažnai priklauso nuo mediatoriaus asmeninių ir profesinių savybių, jo žinių ir patirties, tačiau ne dažnai šios savybės yra aiškiai įvardijamos. Norint tinkamai suprasti mediatoriaus savybes ir gebėjimus, kurie leistų tinkamai įtraukti vaiką į mediaciją, turime susipažinti su mediatoriaus asmeninėmis ir profesinėmis savybėmis apskritai, kurios leistu užtikrinti mediatoriaus pasitikėjimą savimi vykdant mediaciją. Tokios savybės, kaip kantrybė, sumanumas, pasitikėjimas, bendravimas ir susikaupimas, jautrumas ir nuolankumas, geras humoro jausmas, tolerancija, klausymo įgūdžiai, nesmerkimas yra svarbiausios gero mediatoriaus savybės.²¹⁷ Daugeliu atvejų mediacijos sėkmė priklauso nuo mediatoriaus lankstumo ir gebėjimo spręsti konfliktą bei emocinio konflikto šalių nusiteikimo.²¹⁸ Mediatorius yra ir diplomatas, ir psichologas. Jis yra malonus ir paprastas, tačiau turi labai stiprų gebėjimą toleruoti ir jausti konflikto „temperatūrą“. Mediatorius turi tikėti proceso sėkme, išlaikyti optimistišką požiūrį ir „užkrėsti“ konfliktuojančias puses tikėjimu sėkme, tačiau tuo pačiu negali duoti nepagrįstų lūkesčių besiginčijančioms pusėms.²¹⁹ Mediatoriaus asmeninių ir profesinių savybių sąrašas, kuris yra būtinas šeimos mediacijoje nurodytas kolektyvinio autoriaus parengtame „Mediatoriaus vadovas. Metodinis leidinys“²²⁰, kuriame pateiktas šių savybių sąrašas. Jame nurodyta, jog mediatoriaus profesinės savybės svarbios vykdant mediaciją šeimos ginčuose yra: „išmanyti šeimos teisę, gebėti planuoti procesą, suprasti tiek šalių, tiek vaikų poreikius, gebėti valdyti konfliktus, rinkti, analizuoti, apibendrinti informaciją, tinkamai formuluoti ir užduoti klausimus, kartu su šalimis aptarti ir ieškoti galimybių ir kt. Asmeninės savybės: būti drąsinančiu, gebančiu kurti pasitikėjimą, kantriu, mokančiu išklausti ir pan.“²²¹ Tačiau mediatoriaus gebėjimai ir žinios šiomis savybėmis nesibaigia. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog mediatoriui labai svarbu būti empatišku. Jis privalo mokėti matyti ir suprasti situaciją iš visų šalių perspektyvų.²²² Tai labai aktualu kalbant apie vaiko nuomonės išklausimą. Mediatoriui labai svarbu suprasti vaiką, būti jo pozicijoje, tačiau ne ką mažiau svarbu suprasti ir tėvų emocijas ir nusiteikimą. Kartais tėvai gali nesuprasti kodėl vaiko nuomonės išklausymas galėtų padėti, todėl mediatoriaus pareiga, kaip specialisto būti supratingam ir stengtis paaiškinti tokio veiksmo svarbą bei galimus teigiamus pokyčius. Kitas svarbus mediatoriaus bruožas – daugiavalentinis mąstymas. Mediatorius privalo greitai mąstyti, taip pat suprasti kas jam yra sakoma ir valdyti situaciją.²²³ Tai labai sudėtingi procesai, kurie vyksta beveik kiekvienos mediacijos metu. Jeigu vaikas tiesiogiai dalyvauja mediacijoje, mediatorius privalo bendrauti su vaiku jam suprantama kalba, tačiau tuo pačiu metu,

²¹⁷*Ibid.*

²¹⁸*Ibid.*

²¹⁹Organizacija „Gelbėkite vaikus“ metodinis leidinys „Mediacija“
<https://www.ukmerge.lt/uploads/Naujienos/Mediacijos%20leidinys.pdf>.

²²⁰Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediatoriaus vadovas metodinis leidinys* (Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019): 245.

²²¹*Ibid.*, 243-244.

²²²Hellen Colins „The most important personal qualities a mediator needs“, 2005: 4.

²²³*Ibid.*, 5.

suprasti ir įvertinti kaip ši informacija turėtų būti perteikta kitoms šalims (pavyzdžiui, tėvams). Kita savybė – autentiškumas.²²⁴ Kaip žinoma, mediacijos procesas turi tam tikrą laisvę ir šalys gali pačios nusistatyti tam tikras ribas ir taisykles. Dėl šios priežasties mediatorius gali įnešti ir savo požiūrio bei suvokimo, kaip procesas galėtų vykti. Tai ypač svarbu vaiko nuomonės išklausyme. Kaip buvo minėta ne karta, mediatorius kartu su vaiko tėvais/globėjais gali nuspręsti kokie veiksmai būtų tiksliausi konkrečioje situacijoje. Būtent todėl, jog kiekviena situacija yra unikali, reikalingas ir autentiškas požiūris į ją. Kita savybė – emocinis intelektas ir impulsu kontrolė. Kaip apibūdėta mokslinėje literatūroje, mediatorius privalo jaustis „patogiai“ nepatogiuose situacijose.²²⁵ Taip pat pabrėžiama, jog net ir sudėtingiausiose situacijose mediatorius privalo išlikti nešališkas ir neteisti šalių net ir kritinėse situacijose. Šį bruožą nesunkiai galima pritaikyti ir vaiko nuomonės išklausymo kontekste. Mediatorius kaip tarpininkas tarp šalių privalo kontroliuoti situaciją. Vaiko nuomonės išklausymas yra sudėtingas procesas reikalaujantis pasiruošimo ir žinių, todėl mediatoriaus vaidmuo, kaip neutralaus ir savimi pasitikinčio specialisto yra itin svarbus. Vaikas gali paklausti klausimų, kurie nėra patogūs ar net sunkiai atsakomi, tačiau mediatorius turi žinoti, kaip atsakyti į juos, tačiau neperžengiant situacijos ribų. Kita savybė – dabarties pojūtis. Tai reiškia mediatoriaus gebėjimą į mediaciją įtraukti visus savo aspektus: kūną, širdį, protą ir dvasią. Tai apima ramaus elgesio modeliavimą.²²⁶ Kiekvienoje mediacijoje svarbu, jog mediatorius būtų ramus, susikaupęs ir savo mintimis būtų konkrečioje situacijoje. Nors suprantama, jog mediatorius, kaip ir kiekvienos profesijos atstovas yra žmogus su savo emocijomis, rūpesčiais ir nerimu, tačiau būtent dėl to mediatoriaus profesija ir yra tokia sąlyginai išskirtinė. Mediatorius turėtų privalėti suvaldyti savo emocijas ir visa širdimi bei protu būti mediacijoje ir padėti spręsti šalių problemas. Jeigu visgi mediatorius mano, jog negalėtų mediacijoje atiduoti viso savo dėmesio, patartina mediacija perkelti ir paskirti kitą datą bei laiką. Tai apima ir vaiko įtraukimui į mediaciją. Mediatorius turi būti pasiruošęs tiek emocijomis, tiek protu išklausti vaiką, suprasti jį ir atstovauti vaiko geriausiems interesams, todėl dabarties būseną yra itin svarbi. Kita savybė – neutralumas. Mediatorius turi būti sąžiningas ir patikimas, sugebėti paskirstyti išteklius (savo laiką ir dėmesį) tolygiai. Šalys tikisi ir turi jausti, kad su jomis elgiamasi sąžiningai, todėl labai svarbu, kad būtų galima pasitikėti mediatoriumi.²²⁷ Vaiko nuomonės išklausyme ši savybė svarbi tuo, jog visos šalys, įskaitant ir vaiką turi pasitikėti mediatoriumi. Šalys (šiuo atveju – tėvai) turi pasitikėti mediatoriumi, jog jis neturi jokios išankstinės nuomonės nei apie vieną iš jų ir atliekama mediacija yra be išankstinių nusistatymų, taip pat atliekant vaiko nuomonės išklausimą, pasitikėjimas mediatoriumi, jog informacija perduota vaiko bus tinkamai perduota tėvams. Negali kilti jokių abejonių, jog mediatorius turi nusistatymų ar kitų priešpriešų, kurie leistu manyti, jog mediatorius galėtų pakenkti. Taip pat svarbu, jog vaikas, kuris perduoda savo nuomonę, būtų saugus, jog mediatorius perduotas tik ta

²²⁴*Ibid.*, 6.

²²⁵*Ibid.*, 7.

²²⁶*Ibid.*, 9.

²²⁷*Ibid.*, 10.

informaciją, kuria vaikas leis perduoti. Kita savybė – intuicija. Tai gebėjimas su savo patirtimi ir vidiniu pasitikėjimu priimti sprendimus.²²⁸ Ši savybė svarbi tuo, jog kartais vaikai yra linke visko nepasakyti arba savo patirtį perteikti kitais būdais – piešiniais, žaidimų pagalba, todėl mediatoriui labai svarbu turėti šią savybę, kaip gebėjimą numanyti ar vaikas su juo yra atviras. Tai taip pat svarbu ir į vaiko poreikius orientuotai mediacijai. Kartais tėvai gali kalbėti už vaiką savo supratimu ir lūkesčiais, tačiau tai ne būtinai yra geriausi vaiko interesai. Mediatorius, kaip specialistas turėtų matyti, kada tėvai kalba už vaiką „savo lūpomis“, tačiau ne vaiko interesais. Kaip ir minėta, ši savybė dažnai įgyjama praktikos pagalba, todėl svarbu atkreipti dėmesį į šiuos procesus ir esant būtinybei juos adresuoti. Kita savybė – vertinti tai ką atneša šalys. Mediatorius aktyviai bendradarbiauja su šalimis, jas vertina ir gerbia. Į šalis nežiūrima kaip į problemas, kurias reikia išspręsti, o laikomi turinčiais gebėjimų ir įgūdžių, kad galėtų išspręsti savo sprendimus.²²⁹ Kiekvienos šalies išgyvenimai ir nuomonė yra vertingi. Vaiko nuomonės išklausyme tiek vaiko, tiek tėvų nuomonės yra svarbios. Mediatorius, kaip neutralus ir nešališkas asmuo turėtų priimti visų šalių patirtį. Kita savybė – meniškumas. Meniškumas sujungia ir integruoja visus mediatoriaus turimus išteklius: žinias (objektyvias ir subjektyvias), asmenines savybes ir gebėjimus bei techninius įgūdžius.²³⁰ Tai labai svarbu stengiantis pažiūrėti į problemas iš įvairių pusių. Kaip žinoma, mediatorius nesprensdžia šalių problemų, tačiau padeda joms surasti geriausius sprendimus. Meniškumas yra svarbi mediatoriaus savybė, nes šalys dažnai net nepagalvoja apie vieną ar kitą problemos sprendimo būdą, tačiau mediatoriaus pagalba atranda naujas galimybes. Ir paskutinė savybė – smalsumas. Smalsumas padeda patvirtinti šalių įsitikinimą, kad mediatorius tikrai domisi jų situaciją, jausmais ir suvokimu. Tai padeda užmegzti mediatoriaus ir šalių ryšį ir padeda šalims jaustis išgirstoms.²³¹ Tokie įrankiai kaip aktyvus klausimas, perfrazavimas, neverbalinis bendravimas ir kiti parodo šalims apie mediatoriaus įsitraukimą į situaciją, jo norą padėti.

Apibendrinant, nors literatūroje nėra nurodytos atskiros mediatoriaus žinios ir gebėjimai norint tinkami įtraukti vaiką į mediaciją, tačiau nesunkiai galime suprasti, jog mediatoriaus savybės ir žinios, kurios yra reikalingos norint būti mediatoriumi yra aktualios ir vaiko nuomonės išklausyme. Mediatorius kaip ir bet kurioje situacijoje privalo išlikti neutralus, tačiau empatiškas šalių atžvilgiu. Stengtis įsiklausyti ir suprasti kokioje padėtyje yra šalys ir padėti joms surasti išeitis. Empatiškumas itin svarbus procese, kai yra įtraukiamas vaikas. Dažnai tėvams ir vaikams sunku priimti ateinančius pokyčius, kurie pakeičia nusistovėjusią rutiną ir juos priimti, todėl mediatoriaus situacijos supratimas ir jos įvertinimas gali padėti šalims lengviau priimti šiuos pokyčius, kurie yra neišvengiami.

²²⁸*Ibid.*, 11

²²⁹*Ibid.*, 11.

²³⁰*Ibid.*, 12.

²³¹*Ibid.*, 12.

3.3. Minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams, išklausantiems vaiko nuomonę

Nors įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose nėra nurodyti minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams, norintiems išklausti vaiko nuomonę, tačiau specialistai pastebėdami šios srities trūkumus patys ėmėsi iniciatyvos užtikrinti, jog mediatoriai norintys įtraukti vaiką į mediaciją turėtų tam pakankamai žinių ir įgūdžių. Nors teisinio reguliavimo šioje srityje nėra, tačiau mediatoriai, kurie yra savo srities specialistai sukūrė praktinius mokymus, kurie yra orientuoti būtent į vaiko nuomonės išklausymą mediacijoje. Šiuose mokymuose nagrinėjamos temos: 1) Kodėl svarbu išklausti vaiką? 2) Vaiko nuomonės išklausymo tarptautinis ir nacionalinis teisinis reguliavimas; 3) Vaiko intereso ir poreikio sąvokos; 4) Geriausių vaiko interesų samprata remiantis tarptautiniu ir nacionaliniu teisiniu reguliavimu bei teismų praktika; 5) Vaiko brandos etapai. Vaiko poreikiai pagal jo brandos etapus. Kas rodo, kad vaiko poreikiai nėra tenkinami?; 6) Vaiko nuomonės išklausymo tikslas ir principai; 7) Vaiko dalyvavimo mediacijoje tikslas ir galimi modeliai; 8) Į vaiko poreikius orientuotos mediacijos modelio ypatumai ir etapai; 9) Taikant į vaiko poreikius orientuotą mediacijos modelį naudotini įrankiai; 10) Taikant į vaiko poreikius orientuotą mediacijos modelį naudotini įrankiai; 11) Mediacijos, orientuotos į vaiko poreikius, simuliacija tėvų ginče dėl bendravimo su vaiku tvarkos; 12) Į vaiko poreikius orientuotos mediacijos modelio SSGG analizė; 13) Mediacijos, orientuotos į vaiko poreikius, simuliacija tarp mokyklos administracijos ir tėvų; 14) Vaiko nuomonės išklausymo proceso struktūra; 15) Vaiko emocinė branda nuo gimimo iki paauglystės. Tokio amžiaus vaikų išklausymo įrankiai; 16) Vaiko (iki paauglystės) nuomonės išklausymo mediacijoje simuliacija; 17) Paauglio emocinė branda, jo nuomonės išklausymo ypatumai bei taikytini įrankiai; 18) Vaiką įtraukiančios mediacijos modelio SSSG analizė; 19) Vaiko dalyvavimo mediacijoje modeliai: kaip teisingai pasirinkti strategiją konkrečiame atvejuje?; 20) Vaiko ryšys su tėvais. Vaiko emocinė būsena tėvų ginčų metu, streso lygis, susitaikymo su pokyčiais etapai; 21) Tėvų atstūmimo sindromas; 22) Smurto prieš vaiką požymiai ir mediatoriaus vaidmuo; 23) Vaiko nuomonės išklausymo mediacijoje simuliacija; 24) Specialių poreikių vaiko dalyvavimas mediacijoje: ypatumai, atvejo diagnostika, tinkamo įtraukimo būdo parinkimas; 25) Vaikas kaip ginčo šalis; 26) Mediacija Vaiko gerovės komisijų veikloje; 27) Vaiko nuomonės išklausymo mediacijoje simuliacija.²³² Visos šios temos yra svarbios ir aktualios norint suprasti, kaip tinkamai įtraukti vaiką į mediaciją. Didelis dėmesys skiriamas vaiko poreikiams suprasti ir išklausti, taip pat vaiko raidos etapams, kurie ateityje gali padėti mediatoriui suprasti, tam tikrus probleminius aspektus, kuriuos vaikas gali išgyventi viename ar kitame raidos etape. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog mokymuose yra skiriamas dėmesys simuliacijoms, kurios leidžia kiekvienam asmeniui gauti ne tik teorines žinias, tačiau ir praktiškai jas panaudoti. Pažymėtina, jog 40 valandų mokymuose, kurie yra skirti norint tapti mediatoriumi, vaiko įtraukimui į mediaciją nėra skiriama nei viena tema. Tai reiškia, jog asmuo išlausęs 40 valandų mokymus skirtus

²³²Mykolo Romerio universitetas, „Praktiniai mokymai. Vaiko nuomonės išklausymas mediacijoje. Mokymų programa“. https://www.mokymulab.eu/failai/files/Vaiko%20nuomon%C4%97s%20PROGRAMA%20patikslinta_compressed.pdf.

mediacijos pagrindams įgyti negauna pagrindinių teorinių žinių apie vaiko nuomonės išklusymą medicijoje. Tokiu atveju yra sukurama terpė, kurioje nėra tinkamo pasiruošimo. Nors kaip ir minėta prieš tai Lietuvos Respublikos medicijos įstatyme yra nurodyta, jog mediatorius turi teisę įtraukti vaiką į mediciją, tačiau toliau nėra aptariama net ir minimalus praktiniai patarimai ar teisinis reguliavimas, kaip šis procesas turėtų įvykti. Mediatorius siekiantis tobulinti savo veiklą ir manantis, jog vaiko įtraukimas į mediciją galėtų padėti, be papildomų išlaidų negali to padaryti. Nors teisiniame reguliavime nėra nurodyta, jog mediatorius turėtų turėti bent jau minimalius kvalifikacinius reikalavimus ir manytina, jog įstatymo leidėjas įtraukdamas nuostatą dėl vaikų įtraukimo į mediciją manė, jog mediatorius išklusęs 40 valandų mokymus ir išlaikęs mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą yra tam pasiruošęs, tačiau taip manyti yra klaidinga. Mediatoriaus pasiruošimas įtraukti vaiką į mediciją turėtų būti užtikrintas tinkamu mediatoriaus apmokymu, tačiau šiuo metu tai paliekama pačio mediatoriaus nuožiūrai, ar jis yra tinkamas ir pasiruošęs įtraukti vaiką į mediciją. Svarbu pabrėžti ir tai, jog turime omenyje ne tik vaiko įtraukimą į mediciją tiesiogiai (kai vaikas dalyvauja medicijoje), tačiau ir į vaiko poreikius orientuota mediciją. Mediatoriui abiem atvejais turėtų būti suteikti įrankiai, kurie leistu suprasti vaiko interesus ir taip užtikrinti, jog ginčo atveju būtų orientuojamasi į vaiko gerovę. Kyla problemiškas aspektas, jeigu pats mediatorius nėra orientuotas į tokių žinių įgijimą, jis nėra įpareigotas įgyti šias žinias. Tai gali pakenkti ginčo šalims, o labiausiai vaikui, jeigu jis yra ginčo objektas. Svarbu ateiityje užtikrinti, jog net ir pradinuose medicijos mokymuose būtų įtrauktos temos, kurios susijusios su vaikais. Autoriaus nuomone, mediatorius turi teisę pasirinkti ar įtraukti vaiką į mediciją, ar ne, numanydamas savo kompetenciją, taip pat ar įgyti papildomų žinių ir įgūdžių šia tema, tačiau svarbu užtikrinti, jog mediatorius turėtų bent jau minimalias žinias, kurios leistu atlikti mediciją, kuri yra orientuota į vaiko poreikius.

Kitas šaltinis leidžiantis suprasti minimalius mediatoriaus gebėjimus, norint įtraukti vaiką į mediciją yra nurodyti O.Intès, J.Sondaitès ir A.Tvaronavičienės metodiniame leidinyje „Vaiko nuomonės išklusymo metodinis vadovas“, kuriame pateiktos kompetencijos, kurios yra būtinos išklusant vaiko nuomonę. Šios kompetencijos – psichologinės, komunikacinės, procedūrinės, teisinės, emocinės ir refleksinės.²³³ Kiekviena iš šių kompetencijų reikalauja specialių žinių ir įgūdžių, kurios užtikrina, jog sprendimai, kurie yra susiję su vaiku yra geriausi, kurie atitinka vaiko interesus. Nors tai nėra reikalavimai, kurie yra skirstomi į kvalifikacinius, tačiau tai kompetencijos, kurios yra būtinos šio proceso įgyvendinimui.

Kaip ir minėta Lietuvoje jokie įstatymai ar kiti poįstatyminiai teisės aktai nenurodo mediatoriaus kvalifikacijos reikalavimus norint tinkamai įtraukti vaiką į medicijos procesą. Kaip nurodo Emilija Denisenko straipsnyje „Vaiko įtraukimas į medicijos procesą“ net ir Europos mediatorių elgesio

²³³Odetà Intè, Jolanta Sondaitè ir Agnè Tvaronavičienè, *Vaiko nuomonės išklusymo metodinis leidinys* (Vilnius, 2023), 20-21.

taisyklėse, Teisminės mediacijos taisyklėse nurodyti tik bendriniai reikalavimai. Europos mediatorių elgesio taisyklėse nurodoma, jog – „mediatoriai turi būti kompetentingi ir gerai nusimanyti mediacijos procese“²³⁴, o Teisminės mediacijos taisyklėse nurodyta, jog – „mediatoriai turi būti tinkamai pasirengę, kompetentingi, veikti efektyviai ir laikytis mediatoriams taikomų veiklos standartų, numatytų Mediacijos įstatyme ir kituose teisės aktuose“.²³⁵ Tačiau mediatoriaus kvalifikacinių reikalavimų nukreiptų į ginčus susijusius su šeimomis – nėra nustatyta. Tokių reikalavimų nebuvimas sukuria vietos interpretacijoms. Nėra aišku, kada mediatorius gali įtraukti vaiką į mediaciją atsižvelgiant į jo kompetenciją. Kaip minėta anksčiau Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme nurodyta, jog mediatorius nustatęs, kad yra vaikų gali juos įtraukti į ginčo sprendimą mediacijos būdu, tačiau jokie kiti įstatymo straipsniai ar poįstatyminiai teisės aktai nereguliuoja, mediatoriaus, kaip specialisto kompetencijos atlikti šį veiksmą. Tai paliekama pačio mediatoriaus vidiniam apsisprendimui, ar jis turi pakankamai žinių šiam veiksmui atlikti.

Aptariant Australijos taikoma praktika, norint tapti mediatoriumi, kuris gali dirbti su šeimomis ir valdyti konfliktines situacijas šeimos ginčiuose, asmuo turi įgyti tam tikra išsilavinimą. Norėdami tapti kvalifikuotu Šeimos ginčų sprendimų specialistu (angl. *Family Dispute Resolution (FDR)*), asmuo turi atitikti akreditavimo standartus, nurodytus 2008 m. Australijos vyriausybės šeimos teisės (šeimos ginčų sprendimo specialistų) reglamentuose.²³⁶ Taisyklėse reikalaujama atlikti atitinkamus mokymus, kad asmuo įgytų reikiamų praktinių įgūdžių ir žinių.²³⁷ Norint aplikuoti į šią programą asmuo turi atitikti bent vieną iš nurodytų reikalavimų: 1) turėti psichologijos, socialinio darbo, teisės, konfliktų valdymo, ginčų sprendimo, šeimos teisės mediacijos ar lygiavertį išsilavinimą arba aukštesnę kvalifikaciją; 2) asmuo yra akredituotas mediatorius pagal Nacionalinę tarpininkų akreditavimo sistemą (NMAS). Ši akreditacija rodo, kad asmuo atitinka kompetencijos standartus bei turi įgūdžių ir žinių, reikalingų diplomui gauti; 3) sėkmingai baigė mediacijos įgūdžių mokymus bendruomenės paslaugų mokymosi centre (angl. *Community Services Training Package (CHC)*); 4) asmuo turi atitinkamos darbo patirties ginčų sprendimo aplinkoje. Ši darbo patirtis turėtų būti įgyta ginčų sprendimo aplinkoje, kur reikalingos žinios sprendimų priėmimo įgūdžiai. Kai asmuo yra pripažintas tinkamu bent vienoje iš nurodytų reikalavimų, asmuo gali kreiptis dėl akreditavimo ir diplomo gavimo.²³⁸ Kanadoje kaip ir Australijoje nustatyti specialūs reikalavimai, kurie yra būtini norint mediatoriui dirbti konfliktuose, kurie yra susiję su šeimos teise. Mediatoriai turi parodyti kompetenciją ir įgūdžius, smurto šeimoje ir galios disbalanso srityse, taip pat išmanyti konfliktų dinamiką, šeimos

²³⁴ „Europos mediatorių elgesio kodeksas“, žiūrėta 2024 m. kovo 22 d., https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.pdf.

²³⁵ „Lietuvos Respublikos teisminės mediacijos taisyklės“, LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b8f6f41f80411e895b0d54d3db20123>.

²³⁶ Family Law Act 1975, žiūrėta 2024 m. kovo 23 d., <https://www.legislation.gov.au/C2004A00275/latest/text>.

²³⁷ Mediation training academy. <https://mediator.academy/project/chc8115-graduate-diploma-of-family-dispute-resolution/>.

²³⁸ Ibid.

teisę, teisminius procesus ir nuolat tobulėti. Be to, šeimos teismo mediatoriai turi baigti 100 valandų praktinius mokymus.²³⁹ Tačiau didžiausi reikalavimai nustatyti mediatoriui norint dirbti su šeimos konfliktais yra Prancūzijoje. Mediatorius siekiantis dirbti su šeimomis, privalo būti akredituotas, jeigu mediatorius neturi patirties jis privalo dalyvauti teorija ir praktika pagrįstuose mokymuose. Teorinis mokymas yra 490 valandų, o praktika – 105 valandos su instruktoriumi, po kurių mediatoriui išduodamas valstybinis pažymėjimas. Asmenys, turintys ankstesnės profesinės patirties, gali gauti akreditaciją be papildomo mokymo.²⁴⁰ Nors pateiktuose pavyzdžiuose nėra minimas vaiko įtraukimas į mediaciją, tačiau atsižvelgiant į tai, jog mokymai yra skirti būtent šeimos konfliktų valdymui, darytina išvada, jog mediatoriai, kurie yra apmokomi, kaip spręsti ginčus susijusius su šeimos dinamika, taip pat yra apmokami, kaip tinkamai įtraukti vaikus į šį procesą. Nors Lietuvoje nėra nustatyti jokie reikalavimai, kurie yra būtini vaiko įtraukimui į mediaciją, tačiau tai gali būti netolimos ateities pasikeitimas.

Apibendrinant svarbu pažymėti, nors Lietuvoje nėra nurodyti minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai, kurie yra būtini mediatoriui norint išklausti vaiko nuomonę, tačiau galime išskirti kelis svarbius aspektus. Pirma, prie minimalių kvalifikacinių reikalavimų galime priskirti reikalavimus, kurie yra skirti norint tapti mediatoriumi apskritai. Asmuo turi būti įgijęs aukštąjį universitetinį išsilavinimą, išklausti 40 valandų mokymus, būti nepriekaištingos reputacijos bei išlaikyti mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą ir tokių būdų išrašytas į Lietuvos mediatorių sąrašą. Šiuo reikalavimus galime įvertinti, kaip minimalius, kurie yra būtini ne tik tapti mediatoriumi, tačiau norint ir išklausti vaiko nuomonę. Antra, mediatorius turėtų būti susipažinęs su vaiko nuomonės išklausymo svarba. Kaip ir minėta prieš tai, mediatorius tokiu atveju turi skirti papildomas lėšas ir laiką, norint įgyti oficialų pažymėjimą, kuris įrodo jo gebėjimus ir įgūdžius. Trečia, mediatorius gali susipažinti ir vaiko nuomonės išklausymo svarba ir savo paties iniciatyva, kaip pavyzdžiui, susipažinus su „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas“. Žinoma, tokiu atveju mediatorius gauna tik teorines žinias, tačiau autoriaus nuomone, tai padeda bent iš dalies suprasti vaiko įtraukimą į mediaciją procesą. Metodinis vadovas yra prieinamas visiems, tad asmuo siekiantis pagilinti žinias, gali pradėti ir nuo teorinių žinių, kurios leis suprasti nuo kokių etapų pradėti. Tačiau labai svarbu pabrėžti, jog ateityje įstatymo leidėjas ar kitos valstybinės institucijos kartu su Lietuvos mediatorių rūmais priimtu sprendimus ir sukurtą modulį, kuris leistu mediatoriui įgyti su vaiko įtraukimu į mediaciją susijusių žinių ir galbūt remiantis tarptautinę praktiką išskirti šeimos mediaciją, kaip atskirą mediacijos dalį. Tokiu atveju, mediatoriai, kurie siektu tapti šeimos mediatoriais privalėtų įgyti papildomą kvalifikaciją

²³⁹Mina Vaish, Christiana Laing, Prabha Sankaranarayan, „A Focused Glimpse into Mediation Skills and Competencies“, MBB Consulting conflict management & stakeholder engagement, 2018 m. birželis, <https://mediatorsbeyondborders.org/wp-content/uploads/2020/05/MBBI-Consultancy-Geneva-Workshop-June-2018.pdf>.

²⁴⁰*Ibid.*

ir taip būtų užtikrinta, jog mediacijos, kuriuose yra prielaida, jog gali dalyvauti ir vaikai, atliktų tik profesionalūs mediatoriai su tam tikra kompetencija.

4. EMPIRINIS TYRIMAS (INTERVIU)

Šiame baigiamojo darbo skyriuje pristatomas kokybinis tyrimas (ekspertų interviu), kurio metu siekiama išsiaiškinti mediatorių nuomonę į vaiko nuomonės išklausymą. Mediatoriai interviu metodu atsakinėjo į klausimus, kurie susiję su vaiko nuomonės išklausymo procesu.

4.1. Tyrimo instrumentai

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti mediatorių nuomonę į vaiko nuomonės išklausymo procesą (1 priedas). Tyrimo metu respondentams–mediatoriams pateikiami klausimai, kurie yra susiję su pasiruošimu išklausyti vaiko nuomone, pačio išklausymo metodai, kuriuos taiko mediatoriai, taip pat jų nuomonė ir patirtis ar mediatoriams užtenka žinių ir įgūdžių vaiko įtraukimui į mediaicją bei jo išklausymui. Šio tyrimo duomenys padės suprasti mediatorių požiūrį į vaiko nuomonės išklausymą bei šio proceso taikymą praktikoje.

- Pirmuoju klausimu norima išsiaiškinti ar mediatorių nuomone išklausyti vaiko nuomonę yra reikalinga, klausimais, kurie yra tiesiogiai susiję su vaiku.
- Antruoju klausimu norima išsiaiškinti, ar dažnai mediatoriai savo darbe išklauso vaiko nuomonę ir prašoma nurodyti dažniausiai pasitaikančius atvejus jų darbo praktikoje.
- Trečiuoju klausimu norima išsiaiškinti ar mediatoriai išklausė papildomus mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema.
- Ketvirtuoju klausimu norima išsiaiškinti kokius metodus mediatoriai taiko, vaiko nuomonės išklausymo procese. Autorius nurodė tokius išklausymo metodus, kaip bendravimas tiesiogiai su vaiku, bendravimas apie vaiką su tėvais ar globėjais ir t.t.
- Penktuoju klausimu norima išsiaiškinti ar mediatorius susiduria su tėvų ar kitų asmenų pasipriešinimų norint išklausyti vaiko nuomonę. Mediatoriaus buvo prašoma nurodyti tokias situacijas ir įvardinti priežastis, jeigu tokių atveju pasitaikė.
- Šeštuoju klausimu norima išsiaiškinti kokius pasirengimo veiksmus atlieka mediatorius prieš išklausydamas vaiko nuomonę.
- Septintuoju klausimu norima išsiaiškinti su kokiais iššūkiais mediatorius susiduria pasirengimo vaiko nuomonės išklausymui. Šiuo klausimu norima sužinoti, kaip mediatorius pasirengia vaiko nuomonės išklausymui, kaip susirenka papildomą informaciją apie vaiką.
- Aštunuoju klausimu norima išsiaiškinti ar mediatorius įvertina vaiko turimus socialinius įgūdžius ir jo brandą prieš išklausydami vaiką. Šiuo klausimu tikimasi sužinoti ar mediatorius turi reikalavimus, kurie padėtų atpažinti ar vaikas gali dalyvauti mediacijoje.

- Devintuoju klausimu norima išsiaiškinti kokia yra mediatoriaus nuomonė, ar yra amžiaus riba nuo kada vaiko nuomonė gali būti išklausoma.
- Dešimtuoju klausimu norima išsiaiškinti mediatoriaus nuomone apie vaiko vidinę būseną suteikus vaikui galimybę pasisakyti su juo susijusiais klausimais.
- Vienuoliktu klausimu norima išsiaiškinti kokių pastebėjimų ar pasiūlymų savo kolegoms mediatoriai turi, kurie padėtų sklandžiau atlikti vaiko nuomonės išklausymą.
- Dvyliktu klausimu norima išsiaiškinti mediatoriaus nuomone, ar specialistai Lietuvoje yra tinkamai paruošiami vaiko nuomonės išklausymui.
- Tryliktu klausimu norima išsiaiškinti mediatoriaus nuomone, ar mediatoriai, kurie dirba su šeimos ginčais turėtų būti išklausę specializuotus mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema prieš įtraukdami vaiką į mediaciją jo nuomonei išklausti.

4.2. Tyrimo imtis

Atsirenkant respondentus naudotasi Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašų, kuriame nurodyta, jog mediatoriai dirba su šeimos teise, taip pat su klausimais, kurie yra susiję su vaikais. Interviu klausimai respondentams išsiųsti elektroniniu paštu, kuris nurodytas oficialiame Lietuvos mediatorių sąraše. Didžioji dalis respondentu neatsakė, 7 respondentai atsakė, kad nors ir yra nurodę Lietuvos mediatorių sąraše, jog dirba su šeimos teise, tačiau tokių mediacijų neatlikinėja, 2 mediatoriai nurodė, jog neatlikinėja būtent vaiko nuomonės išklausymo savo atliekamuose mediacijose, nes neturi išklausę specialių mokymų, 6 mediatoriai sutiko atsakyti į pateiktus klausimus ir išsakyti savo nuomonę bei patirtį klausimais susijusiais su vaiko nuomonės išklausymu.

4.3. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Interviu duomenys atskleidė, jog apklausti mediatoriai mano, jog vaiko nuomonės išklausymas su juo susijusiais klausimais nėra reikalingas visais atvejais. Šios tendencijos priežastis – nenoras įtraukti vaiką į tėvų ginčą. Respondentas M-1 nurodė, jog yra prieš vaiko įtraukimą į mediaciją, kai vyksta tėvų skyrybos. Nurodoma priežastis – vaiko traumavimas. Respondentas M-2 nurodė, jog vaikas turi būti išklausomas mediacijoje, tačiau neturi būti skubama vykdyti intervencijos į šeimą. Kaip respondentas nurodo: „visi klausimai, kurie yra susiję su vaiku pirmiausia turi būti bandoma spręsti su tėvais, o tik nepavykus šito padaryti įtraukti vaiką į procesą. Reikėtų vengti vaiko nuomonės išklausymo, taip stengiantis užtikrinti, jog vaikas nebūtų apklausiamas kelis kartus. Vaiko įtraukimas tiek į teisinius procesus, tiek į mediaciją turi būti apgalvotas ir tikslingas“. Respondentas M-3 nurodė jog „vaikas turi būti įtraukiamas ir išklausomas mediacijoje tik tokiais atvejais kada yra skirtingos tėvų pozicijos, kada tėvai negali sutarti ir priimti vieningos pozicijos, kuri būtų geriausia vaikui. Jeigu tėvai adekvačiai bendrauja, tariasi nereikia įtraukti vaiko į procesą, nes tai gali būti žalinga vaikui“. Iš respondentų atsakymu matyti, jog mediatoriai nėra linke įtrauki vaiką į mediaciją. Kiekvienas nurodo savo priežastis ir argumentus, tačiau apibendrinant galime teigti, jog mediatoriai stengiasi išvengti taip

vadinamo „vaiko bereikalingo traumavimo“. Autoriaus nuomone tokie nuogąstavimai gali būti susiję ir su mediatorių žinių ir įgūdžių stygiumi. Tik keletas respondentu nurodė, jog vaiko įtraukimas yra būtinas, tačiau plačiau nepakomentavo tokios savo nuomonės motyvų.

Tyrimo metu atliktų interviu duomenys atskleidė tendenciją, kad mediatoriai labai retai įtraukia vaiką į mediaciją. Kaip nurodo M-1 ir M-2 respondentai, vaiką į mediaciją įtraukia labai retai. Respondentas M-3 nurodė, kad vaiką į mediaciją yra įtraukęs tik vieną kartą, tėvų prašymų. Kiti respondentai nurodė, jog neįtraukia vaiko į mediaciją ir nėra išklause vaiko nuomonės savo atliekamoje mediacijoje. Iš pateiktos informacijos matyti, jog dauguma mediatorių visiškai nėra linke įtraukti vaiko į mediaciją. Kas keisčiausia, jog dalis mediatorių dirba ne tik mediatoriais, tačiau ir specialistais kituose įstaigose, kuriuose vaiko nuomonės išklausa yra vienas iš pagrindinių procesų, tačiau savo atliekamuose mediacijose mediatoriai vengia įtraukti vaiką ir išklausti jo nuomonės.

Interviu duomenys atskleidė ir tai jog, pusė iš apklaustų mediatorių nėra išklause mokymu vaiko nuomonės išklauso tema. Kiti 3 respondentai nurodė, jog yra išklause mokymus. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tik respondentai M-5 ir M-4 nurodė, jog yra išklause ne vienus mokymus vaiko nuomonės išklauso tema. Kiti respondentai nurodė, jog ateityje planuoja išklausti tokius mokymus. Atkreiptinas dėmesys į tai jog, du respondentai nurodė, kad atidėlioja dalyvauti mokymuose dėl finansinių priežasčių. Tad galime numatyti, kad mediatoriai būtų linkę dalyvauti tokiuose kvalifikacijos kėlimo kursuose ar mokymuose, jeigu jie būtų finansiškai labiau prieinami. Respondentas M-6 nurodė, jog dalyvauti ir nuotoliniuose mokymuose, kurie suteiktų bent jau bazinių žinių apie vaiko nuomonės išklausa mediacijoje.

Respondentu davusiu interviu nuomone metodas, kuris yra svarbiausias ir atskleidžiantis daugiausiai informacijos norint išklausti vaiko nuomone yra tiesioginis bendravimas su vaiku. Respondentas M-6 nurodė, jog ne tik bendravimas su vaiku tiesiogiai mediacijos metu, tačiau naudojant tam tikrus šalutinius ryšio užmezgimo metodus, kaip pavyzdžiui, žaidimas su vaiku, piešimas, kortelių naudojimas, kurie leidžia vaikui atsipalaiduoti ir visą procesą priimti paprasčiau. Respondentas M-2 nurodė, jog tiesioginis bendravimas su vaiku, tačiau ir bendravimas su jo tėvais prieš mediaciją. Tokiu būtu respondentas M-2 renkasi informacija apie vaiką dar iki jam su juo susitinkant. Iš pateiktų atsakymų darytina išvada, jog mediatoriai, kurie įtraukė vaiką į savo mediacijas iki susitikimo su vaiku, rinko informacija iš jo tėvų, taip bandant suprasti patį vaiką, jo emocinę būklę ir pasirinkti metodus, kaip išklausti vaiko nuomonę.

Kita svarbi respondentų pateikta informacija yra apie asmenų, kurie yra arčiausiai vaiko (tėvų, globėjų ir kt.) pasipriešinimo norint išklausti vaiko nuomonę. Pateikti atsakymai atskleidė tendenciją, jog tėvai, globėjai ar kiti artimieji nėra nusiteikia priešišškai vaiko įtraukimui į mediaciją ir jo nuomonės išklauso. Kaip nurodė respondentas M-1 – „tėvai net patys norėjo įtraukti vaiką į mediaciją“,

respondentas M-2 nurodė, kad „taip, yra tekę susidurti su tėvų pasipriešinimu. Ypatingai, kai vienas iš tėvų jaučia nerimą, jog vaiko nuomonė nebūtinai gali atspindėti tėvų nuomonę“, respondentas M-3 nurodė, kad „tėvai gali žiūrėti į vaiko išklausymą su nerimu, tačiau ne su pasipriešinimu. Visada informuoju tėvus apie žingsnius, kurie bus atliekami, kaip bus bendraujama su vaiku, taip užkertant kelią tėvų nerimui ir abejonėms“. Kiti respondentai nurodė, jog nėra susidūrę su pasipriešinimu, nes vaiko į mediacijas neįtraukia. Apibendrinant pateikta informacija aplinkiniai, kurie yra arčiausiai vaiko nėra priešiška nusiteikę prieš vaiko įtraukimą į mediaciją, netgi priešingai, kaip nurodė M-1 respondentas patys tėvai nori, jog vaikas būtų išklausytas mediatoriaus. Tai gali būti svarbu ir tėvams bei aplinkiniams, jog vaikas turėtų galimybę pasakyti savo nuomonę ir ypač specialistui, kuris gali šia informaciją priimti.

Interviu duomenys taip pat parodė, kad didžioji dalis mediatorių informaciją apie vaiką gauna iš tėvų. Paklausti kokius pasirengimo veiksmus atlieka prieš išklausdami vaiko nuomonę, respondentai nurodė, kad pirmiausia kalbasi su tėvai ir susirenka visą reikalingą informaciją iš jų. Šie duomenys svarbus tuo, jog mediatoriai atlieka pasiruošimo veiksmus dar iki susitinkant su vaiku. Tokie veiksmai leidžia jiems numatyti galimus žingsnius vaiko nuomonės išklausyme. Dar nesusipažinus su vaiku, jie turi pagrindinę informaciją, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tėvai gali papasakoti taip kaip jie mato savo vaiką. Autoriaus nuomone mediatoriai, tai suprasdami turėtų atsižvelgti į tėvų išsakytą informaciją, tačiau kaip ir jam privalu į tai žiūrėti iš neutralios pusės.

Kita svarbi informacija, kurią išsakė respondentai yra apie iššūkius su kuriais jie susiduria pasiruošimo vaiko nuomonės išklausyme. Respondentas M-3 nurodė, jog jam svarbiausia įsivertinti savo kompetenciją. Kaip nurodo respondentas „kiekvienas atvejis yra unikalus ir specialistas kiekvienu atveju turi nuspręsti ar jis gali išklausti vaiko nuomonę. Taip pat svarbu sužinoti atvejus dar iki apklausiant vaiką ar jis neturi jokių specialių poreikių, kas gali apsunkinti vaiko nuomonės išklausymą. Kelis kartus yra teikia sužinoti, jog vaikas turi autizmą, kas apsunkina vaiko nuomonės išklausymą“. Respondentas M-6 nurodė, jog „gali būti, jog vaikas labai jautrus, negatyvus, tada sunku jį sudominti net ir tėvams perduodant pradinę informaciją apie jo išklausymą“. Ši mediatorių išsakyta informacija yra labai vertinga, kadangi tokiu būdu galima sužinoti kokiuose srityse mediatoriai jaučiasi silpniausiai ir ką būtų galima pakeisti. Kiti respondentai nurodė, jog susiduria su baime dėl savo kompetencijos išklausti vaiką, baimės suklysti.

Interviu duomenys atskleidė ir tai jog, mediatoriai įvertina vaiko turimus socialinius įgūdžius ir jo brandą prieš išklausdami vaiką. Kaip nurodo respondentas M-6 – „visada stengiuosi įvertinti vaiko socialinius įgūdžius. Pirmą informaciją gaunama iš tėvų, kas vaikui patinka, kuo jis domisi, tačiau tiksliai šito įvertinti nėra įmanoma, kol tiesiogiai nebendrauji su vaiku“. Kiti respondentai nurodė, jog atsižvelgia į vaiko turimus socialinius įgūdžius, tačiau plačiau nepasisakė.

Kitas svarbus klausimas, kuris buvo užduotas mediatoriams – ar yra amžiaus riba nuo kada vaiko nuomonė gali būti išklausoma. Šiame kontekste labai svarbu panagrinėti respondentų atsakymus kiekvieną atskirai. Respondentas M-1 nurodė, jog „vaiko nuomonės išklausymui – ne, bet užduodamiems klausimams ir naudojamoms „metodikoms“ – taip“. Respondentas M-2 pasisakė, kad „priklauso nuo vaiko socialinės raidos, tačiau 4-5 metų vaikas jau gali pasakyti, kas jam yra svarbu“. Respondentas M-3 nurodė, kad „manau, kad nėra, tačiau, kaip ir yra nurodyta literatūroje labai svarbu atsižvelgti į vaiko brandą ir gebėjimus. Žinoma, reikia suprasti, kad vaikas, kuris yra 3-4 metų gali ir nesuprasti su juo vykstančiais procesais, tačiau kartais pasitaiko atveju, jog vaikas ir 12 metų, negali atskirti fantazijas nuo realybės, taigi svarbu tiesiog suprasti kokia yra vaiko branda ir suvokimas“. Respondentas M-4 pasisakė, jog „neturėtų būti, turi būti atsižvelgiama į vaiko brandą, tačiau ir svarbu suprasti, jog kiekvienas vaikas yra individas ir svarbu pasirinkti metodus, kurie leistu vaikui pasisakyti, tačiau tuo pačiu jo ir nevaržyti ar sukelti blogas emocijas“. Respondentas M-5 nurodė, jog „manau, kad ne, tačiau reikėtų atsižvelgti į kiekvieną situaciją labai konkrečiai“. Respondentas M-6 nurodė, jog „manau nuo 5 metų galima, tačiau tai labiau pavadinčiau bandymą suprasti vaiką žaidimo forma. Pilnai vaiką galima išklausyti nuo 7,8 metų“. Apibendrinant pateiktus atsakymus atsiskleidžia tendencija, jog mediatoriai mano, kad yra tam tikra amžiaus riba kada, kaip mediatoriai nurodo – „gali“ išsakyti savo nuomone. Autoriaus nuomone tokias nuomones suponuoja tai, jog nuo nurodyto amžiaus (4-6 metų) vaikas gali kalbėti, išsakyti mintis, su juo įmanoma palaikyti pokalbį, tačiau kaip žinoma Konvencijos 12 straipsnis nėra limituotas amžiaus riba, bet yra nurodyta, jog vaikas turi sugebėti suformuluoti savo pažiūras, todėl nurodydami amžiaus ribą, mediatoriai taip pat nurodo, jog kiekvienas atvejis yra individualus ir reikia atsižvelgti į pati vaiką ir jo sugebėjimus.

Interviu duomenys atskleidė, jog apklausti mediatoriai nemano, kad šiuo metu Lietuvoje yra tinkamai paruošiama vaiko nuomonės išklausymui. Pateikti duomenys atskleidė, jog tik 2 iš 6 apklaustų mediatorių mano, kad šiuo metu suteikiamas tinkamas pasiruošimas vaiko nuomonės išklausymui. Respondentas M-2 nurodė, jog net dirbdamas socialinių paslaugų įstaigoje, kurioje vaiko nuomonės išklausymas yra vienas iš pagrindinių specialisto pareigų, matė daug šabloninių ataskaitų, kuriuose nurodomi tik pagrindiniai susitikimo su vaiku aspektai, tačiau iš pateiktos medžiagos nematyti, jog su vaiku buvo bandoma užmegzti ryšį ar labiau įsigilinti į situaciją.

Interviu duomenys taip pat parodė, jog respondentai mano, jog visi mediatoriai, kurie dirba su šeimos ginčais turi būti išklausę specializuotus mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema prieš įtraukdami vaiką į mediaciją jo nuomonei išklausyti. Taip taip mediatoriai buvo prašomi nurodyti, ar jų nuomone šeimos ginčų mediacijoje vaiko nuomonė turi būti išklausoma. Atsakydami į klausimus mediatoriai pateikė įvairių atsakymų, kuriuos verta paanalizuoti kiekvieną atskirai. Respondentas M-1 nurodė, jog „taip, bet jeigu mediatorius yra tinkamai pasiruošęs. Galėtų būti taikoma ko-mediacija, kai kitas specialistas, kuris turi patirties ir yra kompetentingas 40-50 val. būtų šalia kito mediatoriaus, kuris

atlieka vaiko nuomonės išklausymą.“. Respondentas M-2 pasisakė, kad „tikrai taip. Tik kvalifikuotas specialistas turi teisę išklausti vaiką. Ar reikia įtraukti vaiką į šeimos mediaciją? Manau ne“. Respondentas M-3 pateikė savo nuomone, kad „manau, kad taip. Kaip ir minėjau, manau, kad vaikas turi būti įtraukiamas tik tada, kai tikrai to reikia ir kitaip negalima išsiaiškinti situacijos“. Respondentas M-4 nurodė, jog „aš manau, kad tobulumui ribų nėra, kur būtų galima tobulinti savo kaip specialisto kvalifikaciją, išmokti naudotis naujais įrankiais, bet šiai dienai manau, jog vaiko nuomonės išklausymas yra labai išstobulėjusi palyginus. Šiai dienai teismui yra labai svarbi vaiko nuomonė, specialistams ir visiems aplinkui, tačiau įtraukti vaiką į mediaciją, manyčiau turėtų būti labai konkretūs atvejai, kada to tikrai reikia“. Respondentas M-5 pasisakė, kad „manau, kad taip. Kuo daugiau patirčių ir žinių, tuo objektyvesnis vertinimas. Manau, kad vaiko nuomonė turi būti išklausoma, juk neretai susitarimai liečia ir patį vaiką. Formuojamas vaikas, kaip asmenybė, kad jo nuomonė taip pat yra svarbi. Savivertė. Šiuo metu yra tekę medijuoti ne vieną bylą, kuomet pilnamečiai vaikai siekia išlaikymo iš vieno tėvų, kol studijuoja, kadangi suėjo 18 metų. Ryšio nėra ir prašoma tik pinigų. Šios bylos yra sunkios abiems pusėms“. Respondentas M-6 pateikė savo nuomone, jog „taip, specialių mokymų tam reikia. Dėl būtinumo išklausti vaiką – labai individualu. Ir jau minėjau ne kartą, stengtis to vengti“. Apibendrinant pateiktas duomenis, matyti tendencija, jog mediatoriai mano esant reikalinga būti išklausius specialius mokymus, jeigu norima įtraukti vaiką į mediaciją, tačiau, kaip nurodo atsakymai dauguma mediatorių lieka prie savo nuomonės, jog visgi vaiką įtraukti tiesiogiai į mediaciją ir taip išklausti jo nuomone turi būti išimtiniais atvejais.

4.4. Išvados

Apibendrinant pateiktus atsakymus galima daryti išvada, jog visų apklaustų respondentų nuomone, vaiko nuomonės išklausymas turėtų būti atliekamas tik tada, kai tai yra būtina, taip siekiant apsaugoti vaiko interesus. Paklausti ar dažnai savo darbe tenka išklausti vaiko nuomonę 5 iš 6 mediatorių nurodė, jog savo darbe vaiko nuomone išklauso retai. Taip yra todėl, jog dirbantys kaip mediatoriai, specialistai nemano, kad vaiko tiesioginis įtraukimas į mediaciją gali suteikti pridėtinės vertės ginčo išsprendimui. Baiminamasi, jog tiesioginis vaiko įtraukimas gali pakenkti vaikui, todėl tik respondentas M-5, dirbantis socialinėje įstaigoje nurodė, jog vaiko tiesioginį įtraukimą ir jo nuomonės išklausymą taiko būtent savo darbe, kaip vaiko teisių apsaugos specialistas, bet kaip mediatorius vaiko tiesioginį įtraukimą taiko labai retai. Paprašyti atsakyti ar specialistams teko dalyvauti mokymuose, kurie yra susiję su vaiko nuomonės išklausymu 3 iš 6 respondentų nurodė, jog yra dalyvavę mokymuose vaiko nuomonės išklausymo tema. Dažniausiai nurodyti mokymai – Odetos Intės. Kiti 3 respondentai nurodė, jog nėra dalyvavę tokiuose mokymuose ar seminaruose, tačiau norėtų ateityje sudalyvauti ir taip praplėsti savo žinias šia tema, kas leidžia daryti prielaidą, jog specialistai yra atvirti naujovėms ir mokymams. Svarbu, tai jog mediatoriai norėtų gilinti žinias šia tema, nors ir neplanuoja ateityje įtraukti vaiką į mediaciją. Viena iš priežasčių, kodėl mediatoriai nedalyvauja tokiuose

mokymuose yra tai, jog Lietuvoje tokie mokymai nėra finansuojami. Tai reiškia, jog mediatorius turi pats susimokėti norint įgyti papildomų žinių. Kaip nurodė vienas iš respondentų būtent finansinės galimybės neleidžia dalyvauti mokymuose. Galime numanyti, jeigu šie mokymai būtų prieinami visiems t.y. privalomi ir finansuojami, mediatoriai sutiktu juose dalyvauti ir taip įgauti įgūdžių bei žinių reikalingų vaiko įtraukimui į mediaciją bei jo nuomonės išklausymui. Paklausti kokių metodų taikymas padeda išklausti vaiką 5 iš 6 respondentų nurodė, jog tiesioginis bendravimas su vaiku, 1 respondentas nurodė, kadangi tiesiogiai vaiko nuomonės mediacijoje neišklauso, pirmine informaciją padeda gauti tėvai. Kiti mediatoriai taip pat nurodė, jog tiesioginis bendravimas yra taikomas žaidžiant su vaiku, naudojant papildomas priemones, kaip korteles, kurios leidžia vaikui suprasti klausimus žaidimo forma ir neleidžia priimti šios situacijos, kaip grėsmingos ir nežinomos. Tokių metodų taikymas padeda vaikui atsipalaiduoti, suprasti situaciją iš jo pusės. Apibendrinant galima prieiti prie išvados, jog tiesioginis bendravimas su vaiku padeda specialistams geriausiai pažinti vaiką, tačiau šis tiesioginis bendravimas dažnai yra atliekamas naudojant papildomas priemones, kurios padeda vaikui nesijausti nejaukiai ir labiau atsiverti. Paprašyta respondentų nurodyti, ar yra tekia susidurti su pasipriešinimu iš tėvų, globėjų ar kitų asmenų norint išklausti vaiko nuomonę. 5 iš 6 respondentų nurodė, jog nėra susidūrę su pasipriešinimu, tačiau taip pat nurodė, jog tėvai dažniausiai gali nerimauti, jaustis nesaugiai, tačiau jeigu visgi nuspręsta įtraukti vaiką, tėvai ir kiti asmenys tam yra atviri. Vienas iš respondentų netgi nurodė, jog tėvai norėjo ir prašė įtraukti vaiką į mediaciją. Žinoma, mediatorius, kaip specialistas ir neutrali ginčo šalis, gali suprasti tėvų norą, kaip vieną iš būdų pakreipti situaciją sau tinkama linke ar tikėtis, jog vaikas pasakys, tai ko nori ir tikisi tėvai. Autoriaus nuomone mediatoriaus pareiga, kaip ir visos mediacijos metu išlaikyti neutralumą ir bandyti suprasti ar tokie tėvų reikalavimai nėra vedami iš savanaudiškų paskatų. Paklausti kokius pasirengimo veiksmus specialistas atlieka prieš išklausdami vaiko nuomonę, visi respondentai nurodė, jog bendravimas su tėvais yra vienas iš svarbiausių žingsnių norint tinkamai pasiruošti vaiko nuomonės išklausymui. Kitas svarbus klausimas, kuris buvo užduotas respondentams – su kokiais iššūkiais susiduria pasirengimo vaiko nuomonės išklausymo metu. Į šį klausimą dauguma respondentų atsakė skirtingai, kas parodo, jog kiekvienam specialistui svarbus skirtingi aspektai šiame procese. Vienas iš respondentų nurodė, jog baimė dar labiau sutraumuoti vaiką. Kitas respondentas nurodė, kad galimybė, jog vaikas gali būti jautrus, turėti specialių poreikių į kuriuos yra būtina atsižvelgti tiek ruošiantis vaiko įtraukimui į mediaciją, tiek pačios mediacijos metu. Šiuos dalykus ypač svarbu aptarti su tėvais ar globėjais, surinkti kiek įmanoma daugiau informacijos ir pasiruošti. Apibendrinant klausimo atsakymus galime pasakyti, kad daugumai specialistų svarbu daugiau nepažeisti vaiko pasitikėjimo, nesukelti baimės, taip pat gebėjimas suvaldyti tėvų lūkesčius ir apibrėžti realias ribas. Paklausti ar savo darbe įvertina vaiko turimus socialinius įgūdžius ir jo brandą prieš išklausdami vaiką, visi respondentai nurodė, jog taip, kiek tai įmanoma. Dažniausiai tokia informacija bandoma sužinoti prieš susitinkant su vaiku, tad iš tėvų ar globėjų yra renkama informacija apie vaiko socialinį gyvenimą, jo pomėgius. Respondentų buvo prašoma nurodyti

ar yra amžiaus riba nuo kada vaiko nuomonė gali būti išklausoma. 3 iš 6 respondentų nurodė, jog neturi būti amžiaus riba, kiti 3 respondentai nurodė preliminarų amžių, kuris vyravo tarp 4-8 metų, nuo kurio gali būti pradedama išklausyti vaiko nuomonė. Taip pat respondentai pateikė savo nuomones, jog svarbu atsižvelgti į vaiko brandą, socialinius įgūdžius. Nors dauguma respondentų nurodo amžių, nuo kurio būtų galima įtraukti vaiką ir išklausyti savo nuomone, tačiau taip pat mediatoriai pabrėžia, jog kiekviena situacija turi būti vertinama konkrečiai. Apibendrinant, jog kiekvienas vaikas yra individas, todėl nurodyti amžių yra netikslinga, todėl reikia žiūrėti į kiekvieną situaciją individualiai, tada galima nuspręsti ar vaikas geba išsakyti savo nuomonę. Paklausti ar suteikus vaikui galimybę pasisakyti su juo susijusiais klausimais, vaikas jaučiasi gerai (pasitikėjimas savimi, svarbumo jausmas)? Ar priešingai, tai sukelia vaikui įtampą, respondentai nurodė skirtingas nuomones šiuos klausimus, tačiau apibendrinant galima išskirti kelis pagrindines atsakymo grupes Viena iš jų, kad tai gali sukelti vaikui dar daugiau streso, kadangi vaikas supranta, jog šie veiksmai yra atliekami būtent dėl tėvų skyrybų, todėl respondentai nurodė, jog sunku įsivaizduoti, jog tai atneša vaikui daugiau teigiamu, negu neigiamu emocijų ir pasekmių. Kita grupė nurodo, jog tai padeda vaikui išsikalbėti su neutraliu asmeniu, kuris gali padėti tuo pačiu ir vaiko interesams, kas gali būti ne visada išgirsta ginčo metu tarp tėvų ir trečia grupė, kad tai labai priklauso ir nuo tėvų, kaip jie vaiką supažindino su mediacija ir kokius lūkesčius šiuo atveju turės vaikas. Tad remiantis pateiktais atsakymais, mediatorių didžiausias nuogastavimas yra tai, jog nepakenkti vaikui ir užtikrinti, jog tėvai būtų tinkamai paruošti perduoti tam tikrą informaciją jam, taip užtikrinant, jog vaikas supratus pati procesą. Kitas svarbus klausimas, kuris buvo užduotas mediatoriams, buvo tai, ką mano specialistai, ar Lietuvoje yra tinkamai pasiruošiama vaiko nuomonės išklausymui, 4 iš 6 mediatorių atsakė, jog ne, kiti 2 respondentų nurodė, jog taip. Respondentai, kurie nurodė taip, savo atsakymą motyvavo tuo, jog labai daug informacijos dabar galime rasti internete, yra išleistų metodinių leidinių ir kt., kurie leidžia rinktis informaciją pačiam specialistui. Kitas respondentas, kuris į klausimą atsakė „ne“, nurodė, jog net ir įstaigose, kuriuose vaiko nuomonė turi būti išklausoma, toks procesas yra atliekamas šabloniškai. Tai leidžia daryti prielaidas, jog specialistai nėra tinkamai paruošti ar nenori į situaciją įsigilinti ir išklausyti vaiko nuomone kaip to yra reikalaujama, todėl svarbu, jog mediatoriai ir visi kiti specialistai turėtų prieiga prie kokybiškos medžiagos, kuri būtų aktuali ir nesunkiai prieinama. Remiantis nuomone, jog kiekvienas specialistas gali rasti informacijos internete gali sukurti žalingą procesą, kuris pakenks tiek ginčo šalims, o svarbu ir vaikui, todėl labai svarbu sukurti metodiką, kuri užtikrintų kokybę, o ne kiekybę. Apibendrinant tai parodo, jog dauguma specialistų mano, jog trūksta žinių šia tema ir reikia didesnio pasiruošimo norint tinkamai įtraukti vaiką ir jį išklausyti. Paskutinis klausimas, kuris buvo užduotas specialistams buvo prašoma nurodyti savo nuomone, ar mediatoriai, kurie dirba su šeimos ginčais turėtų būti išklausę specializuotus mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema prieš įtraukdami vaiką į mediaciją jo nuomonei išklausyti, visi respondentai vienareikšmiškai nurodė, jog tai turėtų būti privalu ir siektina.

Iš šio tyrimo pasidarė aišku, jog apklausti mediatoriai vengia įtraukti vaiką į mediaciją. Nors galime suprasti, jog specialistai nėra prieš vaiko nuomonės išklaušymą, tačiau vaiko tiesioginį įtraukimą į mediaciją vertina labai atsargiai. Autoriaus nuomone į tai galima pažvelgti iš kelių perspektyvų. Pirmoji, jog mediatoriai labai atsargiai vertina savo galimybes ir reikalingumą įtraukti vaiką į mediaciją tiesiogiai. Respondentai nurodė, jog mediacijoje taiko į vaiko poreikius orientuota mediaciją, taip siekiant išvengti negatyvių padarinių, kurios gali būti sukeltos, jeigu vaikas būtų įtraukiamas tiesiogiai. Tačiau ar tokia mediatorių pozicija nepažeidžia vaiko interesų? Ar visgi nėra vaiko interesai ir nuomonė paliekama nuošalyje? Ypač vertinant tarptautine praktika, kurioje vaiko įtraukimas į mediaciją yra laikoma norma. Autoriaus nuomone vieno teisingo atsakymo nėra. Kaip ir visas mediacijos procesas taip ir vaiko įtraukimas yra labai individualus ir priklauso nuo konkrečios situacijos. Todėl apklaustų mediatorių pozicija neįtraukti vaiko yra suprantama. Kaip ir nurodyta prieš tai, daugumos nuomone tokios pozicijos laikymasis yra būtent iš siekio apsaugoti vaiką ir jo emocinę gerovę. Tačiau toks nenoras įtraukti vaiką dalinai pažeidžia vaiko interesus, kadangi vaiko nuomonė yra „išgirsta“ per tėvus, todėl netolimoje ateityje to nebeturėtų būti ir vaiko nuomonė turi būti išklausa per patį vaiką, jį įtraukiant į procesą.

IŠVADOS

1. Vaiko nuomonės išklausymo svarba yra pripažinta tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje. Tai svarbi vaiko teisių dalis. Ši nuostata yra grindžiama supratimu, kad vaikas yra asmuo su savo teisėmis ir turintis teisę dalyvauti sprendimuose, kurie jį tiesiogiai liečia. Vaiko nuomonės išklausymas yra svarbus tuo, kad taip užtikrinamos vaiko teisės, jo gerovė, sprendimų kokybė bei demokratijos stiprinimas. Svarbiausias tarptautinis dokumentas, kuris reguliuojama vaiko nuomonės išklausymą yra Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija ir jos 12 straipsnis, kuris numato vaiko teisę būti išklausytam. Lietuvoje vaiko nuomonės išklausymą užtikrina Lietuvos Respublikos civilinis ir civilinio proceso kodeksai, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kurie numato, kad vaikas turi teisę būti išklausytas tiek teisme, tiek kitose institucijose, kai sprendžiami jo interesus liečiantys klausimai.
2. Vaiko nuomonės išklausymas privalomojoje mediacijoje, ypač kai kalbama apie šeimos ginčus yra ypač svarbus aspektas, kuris padeda užtikrinti, kad vaiko interesai būtų tinkamai užtikrinti. Vaiko nuomonės išklausymo būdai mediacijoje yra tiesioginis vaiko nuomonės išklausymas, kai vaikas gali būti tiesiogiai įtraukiamas į mediacijos procesą, jei tai leidžia jo amžius ir branda. Netiesioginis vaiko išklausymas, kai mediacija yra orientuojama į vaiko poreikius, tačiau vaikas tiesiogiai mediacijoje nedalyvauja.
3. Reikalavimai, kurie yra būtini norint tapti mediatoriumi gali skirtis priklausomai nuo šalies, tačiau paprastai bendrieji reikalavimai, kurie yra nurodomi apima išsilavinimą, profesinę patirtį, specialius mokymus ir sertifikavimą. Lietuvoje norint tapti mediatoriumi privalo turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, būti išklausęs specialius mokymus, išlaikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą ir būti nepriekaištingos reputacijos. Tarptautinėje praktikoje norintis išklausyti vaiko nuomonę mediacijoje mediatorius privalo būti išklausęs specializuotus mokymus, kurie suteikia reikiamų žinių ir įgūdžių dirbant su vaikais. Šie mokymai yra svarbūs siekiant užtikrinti, kad vaiko nuomonė būtų tinkamai išklausyta ir įvertinta, laikantis geriausios praktikos. Kol kas Lietuvoje nėra reikalaujama specialių mokymų vaiko nuomonės išklausyme taikant mediaciją, todėl tai sukelia pagrįstų abejonių dėl mediatoriaus galimybių ir sugebėjimo įtraukti vaiką į šį procesą. Svarbu, jog toks reikalavimas ateityje būtų reglamentuotas, taip užtikrinant, jog mediatoriai, kurie dirba šeimos ginčiuose atitiktų aukščiausius reikalavimus savo srityje ir užtikrintu vaiko nuomonės išklausymą privalomojoje mediacijoje.
4. Empirinio tyrimo metu išsiaiškinta, jog mediatoriai vengia tiesiogiai įtraukti vaiką į mediaciją. Dažniausiai mediatoriai naudojami į vaiko poreikius orientuotą mediaciją. Deja, tokiu atveju nėra pilnai realizuojama Konvencijos 12 straipsnis, tačiau negalime kaltinti specialistu, priešingai, įstatymo leidėjas turi papildyti Lietuvos Respublikos mediacijos

įstatymą, pateikti poįstatyminius teisės aktus ir rekomendacijas, kaip visgi vaikas turėtų būti įtraukiamas tiesiogiai į mediaciją ir realizuojama jo teisė būti išklausytam. Šiandien tokio teisinio reguliavimo nėra, todėl mediatoriai pilnai nerealizuoja Konvencijos, o kas svarbiausia neužtikrina vaiko teisės, todėl labai svarbu artimoje ateityje užtikrinti, jog vaiko įtraukimas į privalomąją mediaciją būtų mediatoriaus pareiga, o ne pasirinkimas.

PASIŪLYMAI

Siekiant spręsti nustatytas vaiko nuomonės išklausymo praktines problemas privalomojoje mediacijoje ir užtikrinti tinkamą šio proceso funkcionavimą Lietuvoje, siūloma:

Įstatymo leidėjui:

1. Papildyti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 8 straipsnį:
 - 1.1. Mediatoriai, norintys į mediaciją įtraukti vaiką, privalo išklaustyti specialius mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema. Tokių mokymų valandų skaičius negali būti mažesnis negu 40 akademinių valandų.
2. Pakeisti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 15 straipsnio 4 punktą ir jį išdėstyti taip:
 - 2.1. Mediatorius, nustatęs, kad yra vaikų, kurių interesai įstatymų nustatyta tvarka privalo būti apsaugoti sprendžiant civilinį ginčą, turi užtikrinti vaikų nuomonės išklausymą šeimos mediacijoje, kai sprendžiami vaiką liečiantys klausimai, kai vaikas yra pakankamo amžiaus ir brandos, kad galėtų savo pažiūras išsakyti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Nr. 33-1014. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>.
2. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.
3. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.
4. „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.
5. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.
6. „Lietuvos Respublikos taikinamojo tarpininkavimo civiliniuose ginčuose įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>.
7. „Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas“. LRS. 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301806/asr>.
8. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 „Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr>.
9. Lietuvos Respublikos teisminės mediacijos taisyklės“, LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b8f6f41f80411e895b0d54d3db20123>.
10. „Dėl Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. 2024 m. balandžio 3 d.,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5ce006612b1311ea8f0dfdc2b5879561?jfwid=2n85zma1e>.
11. „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
12. Europos mediatorių elgesio kodeksas“, 2024 m. balandžio 3 d.,
https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.pdf.
13. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. Eur-lex. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>.
14. Europos parlamento ir tarybos direktyva 2008/52/EB 2008 m. gegužės 21 d. dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=tb078j9c5&documentId=TAPIS.56228&category=TAK>.

16. „Konvencija „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.42261>.
17. „Konvencija „Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų“. LRS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.166677>.
18. Europos parlamento ir tarybos direktyva 2008/52/EB 2008 m. gegužės 21 d. dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. Eur-lex. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052>.
19. „Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P – 348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“.
20. Family Law Act 1975, žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://www.legislation.gov.au/C2004A00275/latest/text>.

Specialioji literatūra ir kiti šaltiniai:

21. Autorius kolektyvas „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė“, Vilnius: Justitia, 2002.
22. Brey E. and Shutts K., „Children Use Nonverbal Cues to Make Inferences About Social Power“, *Child Development*, January/February 2015, Volume 86, Number 1, Pages 276–286.
23. Colins H. „The most important personal qualities a mediator needs“, 2005, 4.
24. Daly, A. „The Right of Children to be Heard and the Emerging Law of the European Convention on Human Rights. “, *International Journal of Human Rights*, Vol. 15(3), (2011): 441–461.
25. Denisenko E. „Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą“. *Teisinės minties šventė 2022: studentų mokslinių straipsnių rinkinys.*, (2022):227-243.
<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/f606c3cc-0942-4f8d-b025-d83544771f85/content>.
26. Europos sąjungos pagrindinių teisių agentūra „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės“, 2015.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_lt.pdf.
27. Intė O., Sondaitė J. Ir Tvaronavičienė A. „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis leidinys“. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023.
<https://vaikoteises.lrv.lt/uploads/vaikoteises/documents/files/Vaiklos%20sritys/Vaiko%20teisi%C5%B3%20u%C5%BEtikrinimas/VNI%20vadovas%20FINAL.pdf>.
28. Fernando M. „Children’s direct participation and the views of Australian judges“, *Family matters*, No.92, (2013): 41-47. https://aifs.gov.au/sites/default/files/fm92d_1.pdf.
29. Forrest J.C. „Children in court, a perspective from Australia“, 2016.

30. Grape L., Thørnblad R., Helge Handegård B. „Children sharing preferences on contact and residence arrangements in child-inclusive family mediation in Norway“. *Brill Academic Publishers* (2021): 1-24.
<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/20288/article.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
31. Kaminskienė N. ir kt., *Mediatoriaus vadovas metodinis leidinys* (Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019).
[https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20\(pdf\)\(2\).pdf](https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20(pdf)(2).pdf).
32. Kurienė A. „Kaip užauginti žmogų? Mintys iš vaikų psichologo smėlio dėžės“, (Vilnius): Alma littera, 2021, 45.
33. Limaitė A. ir Račkauskaitė-Burneikienė A. „Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos bylose“ *Teisė*, (2018). <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/11662/10244>.
34. Milišauskaitė J., Sondaitė J. „Family disputeresolution practitioners' subjective experience and attitude on compulsory family mediation in Australia“, *Journal of Turība University*, (2022): 91-112. https://www.turiba.lv/storage/files/ap-13_1.pdf.
35. Milašiūtė V. „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, 2022.
<https://strata.gov.lt/wp-content/uploads/2023/02/Privalomosios-mediacijos-seimos-gincuose-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas.pdf>.
36. Nylund A., Ervasti K. and Adrian L. „Nordic Mediation Research“, Sprind Oper, 2018.
37. Pranevičienė K. „Vaikų grobimo Europos Sąjungos valstybėse narėse atvejais taikomos teisingumo nustatymo taisyklės“ *Teisė*, (2010): 171-172.
38. Račkauskaitė-Burneikienė, A; Limantė, A. „Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos bylose". *Teisė*, (2018): 99-113. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/11662/10244>.
39. Rhee van C.H. „Mandatory mediation before litigation in civil and commercial matters: a European perspective“, *Access to Justice in Eastern Europe*, 2021: 7-24.
https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1635760283.pdf.
40. Salzgeber J. and Warninh-Peltz S. „Hearing the voice of the child: current practice in family courts in Germany“, *Family court review*, Vol.57, No.3, (2019): 289-453.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/fcre.12418>.
41. Sondaitė J., *Myliu ir mamą ir tėtą*. Vilnius: Alma littera, 2019.
42. Stripeikienė J. „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas: samprata, prielaidos ir kai kurie probleminiai aspektai“ *Jurisprudencija*, 28 (1), (2021): 33-51.
<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/96478c99-9176-443a-b48aa6206820df6e/content>.
43. Tvaronavičienė A., N.Kaminskienė „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose“ *Lietuvos teisė* (2019): 52-58.

<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5afbc965-b2d4-4ce0-8485b8eb715fd109/content>.

44. Tvaronavičienė A., Intė O. „, Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis“. Rozdział 3a, 2021: 37-52.
https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133538/PDF/04_Rozdzial_3_a.pdf.
45. Tvaronavičienė A. ir Uscila R. „Mediatorių kvalifikacijos tikrinimo sistema Lietuvoje: modelis ir taikymo patirtis“, (2021): 87.
https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133541/PDF/08_Rozdzial_5_a.pdf.
46. Tabernecka M. „The legal situation of a child in mediation in light of the regulations of international law“, *International Comparative Jurisprudence*, Vol.7 (2021): 88-99.
<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/7638859e-5071-4f8781a422372882d4d0/content>.
47. Ubertazzi B. „The Child’s Right to Be Heard in the Brussels System“, *European paper*, Vol.2 (2017): 43-74.
https://www.europeanpapers.eu/en/system/files/pdf_version/EP_eJ_2017_1_6_Article_Benedett_a_Ubertazzi_00145.pdf.
48. United Nation „Convention on the Rights of the Child“, (Geneva, 2009)
<https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf>.
49. Zaksaitė S., Garalevičius Z. „Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės“, *Teisės problemos*, 2009, Nr. 4 (66), p. 70-108.
50. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras „Dėl vaiko teisės būti išklausytam“, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Nr.12, 2009.
http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf.
51. Vilniaus universiteto teisės fakultetas. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, kaip individualių teisės gynybos standarto, taikymas supra-nacionaliniu lygmenimis: 2019 metai“. *Vilniaus universiteto leidykla*, 2019.
https://www.tf.vu.lt/wpcontent/uploads/2019/10/LExxx_2019_ES_pagrindiniu_teisi%C5%B3_c_hartijos.pdf.
52. Vilniaus miesto apylinkės teismo psichologės Simona Bartkienė ir Simona Ringelevičiūtė „Ką svarbu žinoti apie vaikų apklausas teisme“, žiūrėta 2023 m. lapkričio 21 d.,
https://vilniausmiesto.teismas.lt/data/public/uploads/2020/12/ka-svarbu-zinoti-apie-vaiku-apklausas-teisme_red.pdf.

Internetiniai šaltiniai:

53. Australian Mediation Assosiation „How to become a Mediator?“ <https://ama.asn.au/how-to-become-a-mediator/>.
54. Bartkienė S. ir Ringelevičiūtė S. „Ką svarbu žinoti apie vaikų apklausas teisme“. https://vilniausmiesto.teismas.lt/data/public/uploads/2020/12/ka-svarbu-zinoti-apie-vaiku-apklausas-teisme_red.pdf.

55. Children and Family Court Advisory and Support Service, „Operating framework“, Ordered by the House of Commons (2020): 3.
https://greatermanchesterscb.proceduresonline.com/pdfs/cafcass_operating_frwork.pdf.
56. Resolution „Child inclusive mediation training with resolution“, žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.,
<https://resolution.org.uk/child-inclusive-mediation-training-with-resolution/>.
57. McIntosh J. „Child inclusive mediation & counselling. Program details“, Children beyond dispute, žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://childrenbeyonddispute.com/child-inclusive-mediation/about-the-course/>.
58. Mina Vaish, Christiana Laing, Prabha Sankaranarayan, „A Focused Glimpse into Mediation Skills and Competencies“, MBB Consulting conflict management & stakeholder engagement, 2018 m. birželis.
<https://mediatorsbeyondborders.org/wp-content/uploads/2020/05/MBBI-Consultancy-Geneva-Workshop-June-2018.pdf>.
59. Mykolo Romerio universitetas, „Praktiniai mokymai. Vaiko nuomonės išklausymas mediacijoje. Mokymų programa“.
https://www.mokymulab.eu/failai/files/Vaiko%20nuomon%C4%97s%20PROGRAMA%20patikslinta_compressed.pdf.
60. The Australian Law Reform Commission „Seen and Heard: priority for children in legal process“, 1997. <https://www.alrc.gov.au/wp-content/uploads/2019/08/ALRC84.pdf>.
61. Family Justice Council „Enhancing the Participation of Children and Young People in Family Proceedings: Starting the Debate“.
https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/FJC/voc/Participation_of_young_people.pdf.
62. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG), žiūrėtas 2024 m. balandžio 3 d., <https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/index.html#BJNR258700008BJNE016301125>.
63. Declaration of the Rights of the Child, G.A. res. 1386 (XIV), 14 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 19, U.N. Doc. A/4354 (1959), žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.,
<http://hrlibrary.umn.edu/instree/k1drc.htm>.
64. National children's Bureau „Listening to the voice of young children“, 2021.
<https://www.staffsscb.org.uk/wp-content/uploads/2021/10/Listening-To-The-Voices-Of-Young-Children-RS-1-19.pdf>.
65. Klaipėdos apylinkės teismo 2022m. ir 2021 m. veiklos ataskaita.
<https://klaipedos.teismai.lt/data/public/uploads/2023/04/2022-metu-teismo-veiklos-apzvalga.pdf>.
66. Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. veiklos ataskaita.
<https://klaipedos.teismai.lt/doclib/y6pyxf6lteadanupfvg5bdbb4fwk5y9h>.

67. Kėrytė Ž. ir Šerkšnienė R. „Ką reikia žinoti apie mediaciją?“. Mokomasis leidinys. Kaunas, (2020). <https://www.ssinstitut.lt/wp-content/uploads/Ka-reikia-zinoti-apie-mediacija.pdf>.
68. Lysne K. and Anne Tressler, Esq „Child Inclusive Mediation“. Straipsnis. <https://www.mnbar.org/docs/default-source/sections/child-mediation---lysne-and-tressler.pdf?sfvrsn=0>.
69. Steadman F. „How mediation has developed in the uk, more particularly england, without being court-annexed and in a time of austerity“, Oxford, 2016.
70. O’Sullivan Legal“, Child’s Voice in Family Law: When and How Do Courts Listen to Children?, žiūrėta 2024 m. balandžio 7 d., <https://www.osullivanlegal.com.au/chilids-voice-in-family-law-when-and-how-do-courts-listen-to-children/>.
71. Klaipėdos apygardos teismas „Teismo psichologas“. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://klat.teismas.lt/teismo-lankytojams/teismo-psichologas/35>.
72. 2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita.
73. Mediation standards board „NMAS v AMDRAS comparison document“, <https://msb.org.au/themes/msb/assets/documents/Comparison%20Document%20-%20NMAS%20and%20AMDRAS%20-%20August%202023.pdf>.
74. Pavyzdžiui Australijoje remiantis vaiko įtraukimo į mediaciją gidu, nurodoma, kad vaikas atskiros sesijos metu kartu su specialistu išsako savo nuomonę. Relationships Australia. New South Wales, „Using cgild-inclusion in family mediation to improve outcomes for your kids after sepatarion“, <https://www.relationshipsnsw.org.au/blog/child-inclusive-mediation-guide/>. Taip pat Jungtinėje Karalystėje remiamasi praktika, jog vaikas išklausomas vienas be tėvų. MediateUK. Find your future, „The ultimate guide to child inclusive mediation“, <https://www.mediateuk.co.uk/ultimate-guide-to-child-inclusive-mediation/>.
75. Australian Government Departament of Social Service, „Child inclusive practice in family and child counselling and family and child mediation“, 2015 m. rugpjūčio 20., <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/families-and-children/publications-articles/child-inclusive-practice-in-family-and-child-counselling-and-family-and-child-mediation-0?HTML>.
76. Organiacija „Gelbėkite vaikus“ metodinis leidinys „Mediacija“, <https://www.ukmerge.lt/uploads/Naujienos/Mediacijos%20leidinys.pdf>.
77. Mina Vaish, Christiana Laing, Prabha Sankaranarayan, „A Focused Glimpse into Mediation Skills and Competencies“, MBB Consulting conflict management & stakeholder engagement, 2018 m. birželis, <https://mediatorsbeyondborders.org/wp-content/uploads/2020/05/MBBI-Consultancy-Geneva-Workshop-June-2018.pdf>.
78. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2023 metų veiklos ataskaita. <https://vgtpt.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/Bic8USHqMYs.pdf>.

Teismų praktika:

79. „Konstitucinio teismo 2019m. lapkričio 8 dienos nutarimas“. LRKT. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1990/content>.
80. „Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas“, TAR, žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta574/content>.
81. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-511-378/2016“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/127612334787890/e3K-3-511-378/2016>
82. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 18 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2013“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/271205701017063/3K-3-153/2013>.
83. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-114/2013“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/233374115939263/3K-7-114/2013>.
84. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 29 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-308/2014“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/152794390909737/3K-3-308/2014>.
85. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d., nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2016“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3., <https://eteismai.lt/byla/271619543645987/3K-3-502-916/2016>.
86. „Plungės apylinkės teismo Kretingos rūmų 2020 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-96-1081/2020“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/90717014210341/e2-1237-1068/2020>.
87. „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-421-492/2009“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/200305413614950/2S-421-492/2009>.
88. Elizabeth Brey and Kristin Shutts, „Children Use Nonverbal Cues to Make Inferences About Social Power“, *Child Development*, January/February 2015, Volume 86, Number 1, Pages 276–286.
89. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, Išleido Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018: 194.
90. Dr Jennifer McIntosh, *Child inclusion as a principle and as evidence-based practice: Applications to family law services and related sectors*, Australian Family Relationships Clearinghouse, Nr.1, 2007: 6.

ANOTACIJA

Reikšmingi žodžiai: vaiko nuomonė, privalomoji mediacija, pareiga, pasirinkimas, šeimos ginčai.

Lietuvoje privalomoji mediacija įsigaliojo nuo 2020 m. sausio 1 d. sprendžiant šeimos ginčus, nagrinėjamus ginčo teise. Nors Mediacijos įstatyme yra numatyta nuostata dėl vaiko nuomonės išklausymo mediacijos procese, tačiau tolimesnio teisinio reguliavimo Lietuvoje nėra. Kyla probleminiai aspektai, tokie kaip – kas gali išklausti vaiko nuomonę mediacijos procese. Šiame teisiniame reguliavime trūksta gairių, kokiais atvejais mediatorius privalo išklausti vaiko nuomonę, o kada tai galėtų būti jo pasirinkimas. Atliekant interviu darbo autorius kartu su specialistais kėlė identifikuojančius klausimus ar reikalinga ir jeigu taip, kada, išklausti vaiko nuomonę. Atliktas tyrimas, magistriniame darbe identifikuoja praktikoje kylančios problemos bei teikiami siūlymai dėl jų sprendimo būdų.

ANNOTATION

Key words: child's opinion, mandatory mediation, duty, choice, family disputes.

Mandatory mediation came into force in Lithuania from 2020. January 1 when settling family disputes examined by dispute law. Although the Mediation Law provides for the provision of hearing the child's opinion in the mediation process, there is no further legal regulation in Lithuania. There are problematic aspects, such as who can listen to the child's opinion in the mediation process. This legal regulation lacks guidelines in which cases the mediator must listen to the child's opinion, and when it could be his choice. During the interviews, the author of the paper together with the specialists asked questions identifying whether it is necessary and if so, when to listen to the child. The research is carried out, the problems arising in practice are identified in the master's thesis and suggestions are made for their solution.

SANTRAUKA

Šio magistrinio darbo tema „Vaiko nuomonės išklauskymas privalomojoje mediacijoje: mediatoriaus pareiga ar pasirinkimas?“. 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo pakeitimams, Lietuvoje įtvirtinta privalomoji mediacija sprendžiant šeimos ginčus. Lietuvos mediacijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalis nurodo, jog „mediatorius, nustatęs, kad yra vaikų ar kitų asmenų, kurių interesai įstatymų nustatyta tvarka privalo būti apsaugoti sprendžiant civilinį ginčą, gali įtaukti vaikus ar kitus asmenis į civilinio ginčo sprendimą mediacijos būdu“. Ši nuostata yra vienintelė reguliuojanti vaiko nuomonės išklauskimą mediacijoje nacionaliniu lygmeniu. Natūralu, jog esant nepakankamam teisiniam reguliavimui šiuo klausimu specialistai susiduria su tam tikromis problemomis. Šio baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti vaiko nuomonės išklauskimą teisinio reguliavimo prasme, šio proceso įgyvendinimą nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje, tokio įgyvendinimo probleminius aspektus. Pirmajame šio baigiamojo darbo skyriuje atkleidžiama vaiko nuomonės išklauskimo reikšmę ir įgyvendinimą priimant su juo susijusius sprendimus. Antrajame skyriuje analizuojama vaiko nuomonės išklauskymas privalomojoje mediacijoje. Trečiajame baigiamojo darbo skyriuje aptariami mediatoriaus kvalifikacija būtina tinkamam vaiko įtraukimui į mediaciją. Ketvirtajame šio baigiamojo darbo skyriuje pateikiamas empirinis tyrimas – interviu, kurio metu analizuojama specialistu nuomonė ir patirtis, bei probleminiai klausimai su kuriais jie susiduria atliekant vaiko įtraukimą į mediaciją.

Atlikta analizė ir tyrimas parodė, kad dauguma specialistų mano, jog vaiko įtraukimas į bet kokį procesą (ar tai būtų teisminis procesas, ar mediacija) turi būti apgalvotas ir individualizuotas. Tai parodė, jog Lietuvoje dar nėra nusistovėjusios nuomonės ar praktikos dėl vaiko nuomonės išklauskimo, jeigu tai nėra visiškai būtina. Dauguma mediatorių mano, jog mediacijoje geriausiai taikyti į vaika orientuota mediacija, taip išvengiant bet kokių neigiamų padarinių vaikui.

SUMMARY

The topic of this master's thesis is "Hearing the child's opinion in mandatory mediation: the mediator's duty or choice?". In 2020 January 1 After the amendments to the Law on Mediation of the Republic of Lithuania came into effect, mandatory mediation in resolving family disputes was established in Lithuania. Paragraph 4 of Article 15 of the Law on Mediation of Lithuania indicates that "the mediator, having established that there are children or other persons whose interests must be protected in accordance with the procedure established by law when resolving a civil dispute, may involve children or other persons in the settlement of a civil dispute by means of mediation". This provision is the only one regulating the hearing of the child's opinion in mediation at the national level. It is natural that in the absence of sufficient legal regulation in this matter, specialists face certain problems. The purpose of this thesis is to analyze the hearing of the child's opinion in terms of legal regulation, the implementation of this process in national and international law, and the problematic aspects of such implementation. In the first chapter of this thesis, the significance and implementation of listening to the child's opinion in making decisions related to him is revealed. The second chapter analyzes the hearing of the child's opinion in mandatory mediation. The third chapter of the thesis discusses the mediator's qualifications necessary for the proper inclusion of a child in mediation. The fourth chapter of this thesis presents an empirical study - an interview during which the opinions and experiences of specialists are analyzed, as well as the problematic issues they face when involving a child in mediation.

The conducted analysis and research showed that the majority of specialists believe that the inclusion of a child in any process (be it a judicial process or mediation) must be considered and individualized. This showed that in Lithuania there is still no established opinion or practice regarding listening to the child's opinion, if it is not absolutely necessary. Most mediators believe that it is best to use child-centered mediation in mediation, thus avoiding any negative consequences for the child.

PRIEDAI

Respondento vardas, pavardė

Darbo vieta ir pareigos

Apklaustos atlikimo data

- 1) Ar manote, jog išklausti vaiko nuomonę yra reikalinga klausimais, kurie yra tiesiogiai susiję su vaiku (pvz. tėvų ginčo atveju)?
- 2) Kaip dažnai savo darbe tenka išklausti vaiko nuomonę? Kokie tai atvejai?
- 3) Ar esate dalyvavęs mokymuose vaiko nuomonės išklausymo tema?
- 4) Kokių metodų taikymas padeda išklausti vaiko nuomonę (bendravimas tiesiogiai su vaiku, bendravimas apie vaiką su tėvais ar globėjais ir t.t.)?
- 5) Ar tenka susidurti su tėvų ar kitų asmenų pasipriešinimų norint išklausti vaiko nuomonę? Kokios tai situacijos? Kokias priežastys nurodo tėvai, nenorintys, kad jų vaikas būtų išklausytas?
- 6) Kokius pasirengimo veiksmus atliekate prieš išklausydami vaiko nuomonę?
- 7) Su kokiais iššūkiais susiduriate pasirengimo vaiko nuomonės išklausymui?
- 8) Ar savo darbe įvertinate vaiko turimus socialinius įgūdžius ir jo brandą prieš išklausydami vaiką?
- 9) Kokia Jūsų nuomonė, ar yra amžiaus riba nuo kada vaiko nuomonė gali būti išklausoma?
- 10) Kaip manote, ar suteikus vaikui galimybę pasisakyti su juo susijusiais klausimais, vaikas jaučiasi gerai (pasitikėjimas savimi, svarbumo jausmas)? Ar priešingai, tai sukelia vaikui įtampą? Nuo ko tai priklauso?
- 11) Kokių pastebėjimų ar pasiūlymų savo kolegoms turėtumėte, sklandesniam vaiko nuomonės išklausymui?
- 12) Kaip manote, ar specialistai Lietuvoje yra tinkamai paruošiami vaiko nuomonės išklausymui?
- 13) Kaip manote, ar mediatoriai, kurie dirba su šeimos ginčais turėtų būti išklausę specializuotus mokymus vaiko nuomonės išklausymo tema prieš įtraukdami vaiką į mediaciją jo nuomonei išklausti? Kaip manote, ar šeimos ginčų mediacijoje vaiko nuomonė turi būti išklausoma? Kodėl?